Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NYT FRA HISTORIEN

29. årgang, 2.-3. hæfte

Marts 1979

JYSK SELSKAB FOR HISTORIE

NYT FRA HISTORIEN

udkommer med et hæfte på 32 sider hvert kvartal (1. marts, 1. juni, 1. september og 1. december).

Årsabonnement koster 59,00 danske kroner (portofrit tilsendt) og kan tegnes hos Jysk Selskab for Historie, Vester Allé 12, 8000 Århus C. Medlemmer af Selskabet (kontingent 86 kr.) modtager foruden Nyt fra Historien også tidsskriftet Historie (ca. 300 sider).

Redaktion: rigsarkivar, dr. phil. VAGN DYBDAHL.
universitetslektor, cand. mag. NIKOLAJ PETERSEN.
rektor, mag. art. ERIK RESKE-NIELSEN.
professor, dr. phil. RUDI THOMSEN.

Bidrag til dette hæfte er yderligere leveret af universitetslektor, cand. mag. NIELS AMSTRUP (N.A.), universitetslektor, cand. mag. ERIK CHRISTIANSEN (E.C.), universitetsadjunkt, cand. scient. pol. DRUDE DAHLERUP (D.D.), universitetslektor, cand. mag. AKSEL DAMSGAARD-MADSEN (Å.D.-M.), universitetslektor JEROME DAVIS, Ph.D. (J.D.), lektor, dr. jur. INGER DÜBECK (I.D.), universitetslektor, cand. phil. JØRGEN ELKLIT (J.E.), universitetslektor, cand. scient. pol. IB FAURBY (I.F.), universitetslektor, cand. mag. JØRGEN FINK (J.F.), stud. mag. NIELS FINK (N.F.), arkivar, cand. mag. IB GEJL (I.G.), mag. art. MICHAEL H. GELTING (M.H.G.), kandidatstipendiat, cand. mag. TERKEL HANSEN (T.H.), sekretær, cand. scient. pol. OLE MAHON HANSEN (O.M.H.), universitetsadjunkt, cand. scient. pol. HANS-HENRIK HOLM (H.H.H.), universitetslektor, cand. mag. P. C. WILLEMOES JØRGENSEN (W.J.), universitetslektor, fil. dr. MICHAEL LINTON (M.L.), universitetslektor, cand. phil. JOHN MARTINUSSEN (J.M.), universitetslektor, cand. mag. JOHAN P. NOACK (J.P.N.), universitetslektor, cand. mag. NIELS LUND (N.L.), professor, dr. phil. OLAF OLSEN (O.O.), universitetslektor, cand. scient. pol. PALLE SVENSSON (P.S.), professor, dr. phil. ERIK ULSIG (E.U.) og universitetslektor, cand. mag. UFFE ØSTERGAARD.

ALMINDELIG HISTORIE

COLIN A. RONAN: *The Shorter Science and Civilisation in China.* An Abridgement of Joseph Needham's Original Text. Volume 1. (Cambridge University Press, 1978). 326 s., 7.95 £.

Det er ikke almindeligt, at et forlag som Cambridge University Press giver sig af med at publicere forkortede udgaver – og da slet ikke af værker, der endnu ikke er afsluttet; men professor Needhams store arbejde med at klarlægge hidtil upåagtede sider af den kinesiske civilisation (naturvidenskab, teknologi, medicin etc.) er i sandhed heller ikke almindeligt!

Det første bind af Needhams »Science and Civilisation in China« så dagens lys i 1954, og siden da er yderligere fire bind blevet publiceret; men værket anses for kun at være nået godt halvvejs.

Med dette vældige arbejde er det lykkedes Needham og hans mange medarbejdere gennem den sidste snes år at tilvejebringe et langt mere nuanceret billede af det traditionelle kinesiske samfund end det, der fremtrådte via den klassiske sinologiske forskning, som ikke interesserede sig meget for emner som naturvidenskab og teknologi. Hermed er det også blevet mere og mere klart , at udviklingen i Kina frem til det 17. årh. (dvs. frem til det tidspunkt, da kontakten med Vesten for alvor etableredes) har været af stor betydning også i international sammenhæng; og Needham har aldrig lagt skjul på sit ønske om at nedbryde den traditionelle europæisk-centrerede opfattelse; for »there was a Chinese contribution to Man's understanding of Nature and his control over it, and it was a great one.«

Denne forkortede udgaves første bind dækker de to første bind i Needhams værk (»Introductory Orientations« og »History of Scientific Thought«) og behandler indledningsvis det kinesiske sprog, den kinesiske historie og geografi samt forbindelsen mellem Kina og Vesten. Den videnskabelige tænkning i Kina fra den tidligste tid frem til og med Ming-perioden udgør hovedparten af bogen, der herved kommer til at fungere som et introduktionsbind til de efterfølgende mere specialiserede bind om matematik, kemi, fysik etc.

Det er ikke nogen let opgave, Colin Ronan har påtaget sig; men ikke mindst takket være et nært samarbejde med Needham selv er det lykkedes at få et særdeles tilfredsstillende resultat ud af anstrengelserne. Hvor originalen naturligt nok ofte fremtræder tung og omstændelig – og sine steder ganske uoverskuelig – er Ronans bearbejdelse blevet både klar og letlæst, uden at det er gået ud over kvaliteten.

Colin Ronan understreger i sit forord, at det kun har været muligt at foretage enkelte rettelser og ajourføringer i den oprindelige tekst; men hertil bør tilføjes, at det næppe heller har været påkrævet (Needham er på intet væsentligt felt forældet). Bogen afsluttes med et godt indeks og en kort, men ajourført bibliografi.

Det bør afslutningsvis bemærkes, at Cambridge University Press netop i sommeren 1978 har påbegyndt publiceringen af sit store projekt »The Cambridge History of China« i fjorten bind, og at dette værk bl.a. ikke vil behandle naturvidenskabernes og teknologiens udvikling i Kina særligt indgående. Colin Ronans fremragende bog vil således i de kommende år blive ikke blot en fin introduktion til Needhams store originalarbejde, men også et værdifuldt supplement til den nye Kina-historie.

W.J.

HISTORIEFORSKNING

PAUL THOMPSON: *The Voice of the Past*. Oral History. (Oxford University Press, 1978). 257 s., 2.25 £, fås også indbunden til 4.50 £.

Oral history er den mere og mere udbredte samlebetegnelse på en række fænomener, der sammenhængende og interessant behandles i denne letlæste bog.

Paul Thompson er primært interesseret i de problemer og – især – de muligheder, der ligger i omfattende udspørgning af en hel del enkeltpersoner for at fastholde en kollektiv erindring og forståelse af samfundsforholds og levevilkårs udvikling gennem de sidste par generationer. Han behandler også f.eks. personinterviews i traditionel politisk historie, men det er oplagt, at hans ærinde er at overbevise om, at en seriøs beskæftigelse med nyere socialhistorie, lokalhistorie, arbejderbevægelseshistorie osv. faktisk forudsætter brug af båndoptager og i nogle tilfælde også systematiserede spørgsmål, som stilles til et passende udvalg af interviewpersoner med viden om de pågældende fænomener.

De problemer, som f.eks. socialhistorie bygget på mundtlig overlevering rejser, ligger ikke specielt i analysen af kilderne, som selvfølgelig ikke ændrer principiel karakter, blot fordi kilderne er mundtlige. Problemerne ligger givetvis snarere i deres repræsentativitet – eller mangel på samme! Ud fra sin grundopfattelse af historiens funktion i samfundet ledes Thompson til at mene, at denne problemstilling da også er mindre væsentlig.

Dette vigtige punkt kunne nok have fortjent en mere indgående behandling, for det er vel heromkring man finder de mest interessante metodeproblemer ved denne type forskning?

Det skal også nævnes, at bogen giver en god introduktion til litteraturen om sit emne, lige som der stilles forslag til spørgsmål, som med rimelighed kan inddrages i denne type forskning.

J.E.

JACQUES BARZUN & HENRY F. GRAFF: *The Modern Researcher*. (Harcourt, Brace, Jovanovich, 1977). 378 s., 6.95 $ hæftet, fås også indbundet.

Denne bog, som hermed foreligger i 3. ændrede udgave, er interessant under mange synsvinkler, som den begrænsede spalteplads ikke tillader at komme ind på.

Det er angiveligt en manual, en håndbog, som mener at kunne lede den opladte læser gennem alle væsentlige forsknings- og formidlingsproblemer. I følge sit forord sigter bogen mod alle fag, men der er ingen tvivl om, at det specielt er faget historie, forfatterne har i tankerne.

Der gives – med mange og yderst illustrative eksempler – vejledning i notationsteknik, biblioteksbenyttelse, håndbogskundskab, historisk forskningsteknik og metodelære, historiefilosofi, historiografi og de forskellige hjælpevidenskaber (hvor Barzuns foragt for de samfundsvidenskabelige af disse viser sig både i formuleringen og i behandlingens dybde).

Hertil kommer et kursus i stilistik, som fortjener at læses for sin egen skyld, samt vejledning i fodnoteteknik, udarbejdelse af bibliografi, *editing* og korrekturlæsning.

Hvis man er af den formening, at Formen er afgørende, er denne bog lige sagen. Hvis indholdet (som bogen ikke kerer sig om) er det eneste, der betyder noget, vil man nok finde bogen latterlig ikke helt få steder. Og hvis man hører til dem, der mener, at formen af og til kan understøtte formidlingen af forskningens indhold, og derfor ikke helt kan negligeres – ja, så har man vel allerede for længst annammet de dele af dens budskab, man kan have glæde af.

Afslutningsvis gives i øvrigt en kort vejledning i udviklingen af en sund og hensigtsmæssig arbejdsmoral og selvdisciplin.

J.E.

JERZY TOPOLSKI: *Methodology of History*. (D. Reidels Publishing Compagny, 1976) Synthese Library 88. 670 s., 105 Dfl/39,50 $.

Det drejer sig om en oversættelse af en polsk lærebog i historisk metode og teori, som oprindelig er skrevet i 1966 af den kendte økonomiske historiker fra Poznan, Jerzy Topolski. Polsk historieskrivning (og samfundsvidenskab i det hele taget) er den mest vestligt orienterede i hele Østeuropa, ja faktisk må man spørge sig selv, om den overhovedet er marxistisk inspireret. Hovedindflydelsen er den franske Annales-skole og efterhånden også den kvantificerende, eksplicit teoretiske, amerikanske økonomiske og sociale historieskrivning. Derfor kan den foreliggende lærebog glide direkte ind i vestlig universitetsundervisning i historie (hvilket også er forlagets mening).

Dispositionen er dog anderledes end klassisk metodetradition foreskriver. Efter en analyse af forholdet mellem metode og historie (del 1) og en historiografisk oversigt over de vigtige skoler i historieforskningen: den pragmatiske, den kritiske, oplysningstraditionen, den strukturelle, den logiske (både kritisk rationalisme og positivisme) og den dialektiske (del 2) følger et afsnit om den objektive metode (del 3). Hermed menes sammenhængene i det historiske objekt, historien selv, d.v.s. alt det som i den nordiske metodetradition holdes uden for metodelæren. Herefter følger en videnskabsteoretisk reflektion over den historiske erkendelses karakter (del 4). Først derefter kommer det obligatoriske afsnit om metoden (det vil i høj grad sige teknikken, kildekritik, statistisk metode etc.) til rekonstruktionen af fortiden. Også dette afsnit (5) er lidt utraditionelt, idet det afsluttes med et kapitel om syntese. Alt dette sættes i perspektiv i det sidste afsnit (6) om historiedisciplinens struktur i den videnskabelige arbejdsdeling. Det centrale her er analysen af det fortællende element i historiske rekonstruktioner.

Trods det at bogen er 12 år gammel og kun inddrager litteraturreferencer fra før 1966, er der tale om en moderne og kompetent oversigt over store dele af historiefagets ingredienser (som evt. kan kompletteres med en lærebog af en anden polsk historiker, W. Kula om metoder og teknikker i økonomisk historie fra 1963: denne sidste findes dog indtil videre kun på polsk og italiensk). Topolskis bog kunne anvendes direkte i metodeundervisningen ved Århus og Københavns universiteter, hvis den ikke var så dyr. Men det er vigtigt at understrege, at den ikke repræsenterer en egentlig marxistisk holdning til historieforskningen, trods de lejlighedsvise referencer til Marx og Engels. Der er tale om en gennemtænkt systematisering af det bedste i de sidste 100 års historiske selvreflektion uden forfald til metafysiske benægtelser af eksistensen af en erkendbar, objektiv virkelighed, som vi har mødt det i de sidste 20 års analytiske metode- og teoridebat i vesten.

U.Ø.

JÜRGEN KOCKA: *Sozialgeschichte*. (Vandenhoek und Ruprecht, 1978), 173 s., 15,80 DM.

JÜRGEN KOCKA (Hrsg.): *Theorien in der Praxis des Historikers. Forschungsbeispiele und ihrer Diskussion*. Sonderheft 3 af Geschichte und Gesellschaft. Zeitschrift für historische Sozialwissenschaft. (Vandenhoek & Ruprecht 1977), 225 s.

Med den foreliggende lille bog har Jürgen Kocka, den ene af de to ledende repræsentanter for socialhistorieretningen i Vesttyskland, gjort status over denne 'skoles' krav til en videnskabelig historieforskning. I modsætning til H. N. Wehlers lille oversigt fra 1973, Geschichte als historische Sozialwissenschaft, prætenderer Kocka at gå ind i de teoretiske og metodiske grundproblemer og ikke nøjes med at opstille et problemkatalog på baggrund af en begavet og omfattende litteraturoversigt.

Målt ud fra dette program er intentionen ikke opfyldt. Kocka har løseligt bearbejdet fire artikler fra perioden 1966-1977 og ført det omfattende noteapparat à jour. Men han er

ikke kommet meget ud over programformuleringsstadet, hvilket er mærkeligt, når man tager i betragtning, at han og de andre 'socialhistorikere' løbende producerer omfattende empiriske analyser på baggrund af eksplicitte teoretiske problemstillinger.

I første afsnit sammenligner Kocka meget prisværdigt Marx' og Webers teoretiske forskelle og ligheder. Selv om han ikke er trænet videnskabsteoretiker, siges der mange præcise ting, der kan tjene til karakteristik af de forskningsretninger, som hovedsagelig bygger på den ene eller den anden. Kocka forsøgte – i hvert fald indtil for nylig – at sammenkoble inspirationer fra begge retninger ud fra en erkendelse af styrke og svagheder i begge positioner. Hans program kan kort karakteriseres som en formulering og operationalisering af Marx' teorier, der muliggør overbevisende empirisk kontrol af resultaterne.

Derefter følger et kort intetsigende afsnit om objektivitetskriterier, som muligvis afspejler politiske problemer i den vesttyske historikerverden i dag, hvor 'pæne' mennesker som Wehler og Kocka med stigende styrke anklages for at nære marxistiske sympatier.

Så kommer bogens sværvægtsafsnit: Socialhistorie: begreb-udvikling-problemer. Efter en historiografisk oversigt, som viser, hvorledes ansatser til teoretisk bevidst økonomi- og socialhistorie i Tyskland blev afbrudt af en historisk reaktion omkring århundredskiftet, analyserer Kocka tre aktuelle forskningsretninger (både internationalt og i Tyskland): strukturhistorie, socialhistorie som et delområdes historie og socialhistorie som hele samfundets historie, samfundshistorie. Kocka tilslutter sig en opfattelse af socialhistorie som delområders historie (og er derved i modstrid med Wehler). Med henvisning til nogle af sine egne undersøgelser karakteriserer han metoden som en eksplicit udarbejdet idealtypisk metode, lige langt fjernet fra de traditionelle historikeres teoripraksis og de forskellige udgaver af samfundsvidenskabelig historie (der iflg. Kocka anvender for omfattende og derfor uhistoriske lovmæssigheder). Denne opfattelse bunder i en videnskabs- og historieteoretisk opfattelse af, at totalerkendelse er umulig, hvorfor eksplicit teoretisk begrundede og stringent gennemførte delundersøgelser og deraf følgende delerkendelser er det eneste (samfunds)videnskabeligt mulige (s. 86-88). Helhedshistorien vælger han at kalde 'samfundshistorie'; dens rolle er at opstille en referensramme for de politik-, økonomi- og socialhistoriske analyser. Hans litteraturkendskab er enormt, og i noterne opregnes oftest alt, hvad der er skrevet om de enkelte emner; men det kniber med vurderinger og kommentarer.

Den lille bog afsluttes med et kort essay om historiens nytte. Med Kockas bestemmelse af historien som socialvidenskabelig analyse af hele samfund er nytten givet. Derfor bliver det nærmest til taktiske overvejelser om, hvordan man (historikerne) får »solgt sit produkt« til offentlighed og politikere.

Jeg behandler særnummeret fra tidsskriftet Geschichte und Gesellschaft i denne sammenhæng, fordi det viser nogle af svaghederne og udviklingstendenserne i socialhistorieskolen i Vesttyskland. Der er tale om en samling bidrag til tidsskriftets årlige redaktionskonference. Med udgangspunkt i præsentationer af 6 konkrete forskningsområder diskuterede en indbudt forsamling i juli 1975 teorier i den sociale og økonomiske historie. Disse oplæg, den efterfølgende diskussion og 3 videnskabsteoretiske bidrag udgør den foreliggende bog (som bl.a. vidner om socialhistorieskolens gode forlagsforbindelser!). Her bliver det klart, at råbet om »mere teori« i den tyske historikerverden nu er ved at degenerere til ureflekteret inddragelse af tilfældige teorielementer fra samfundsvidenskaberne, som så afprøves på ens (tilfældige) forskningsfelt. Grundproblemerne omkring forudsætningerne for anvendelsen af delteorien rejses ikke, ikke engang i en diskussion om stratifikationsanalyser i det middelalderlige samfund. Under omgivelsernes pres og utålmodighed efter at producere nye resultater

hele tiden forfalder de teoretisk bevidste socialhistorikere efter min mening til metodiske skoleridt, som ikke giver ny viden om noget som helst.

U.Ø.

ERICH KOSTHORST (Hrsg.): *Geschichtswissenschaft. Didaktik – Forschung – Theorie*. Mit Beiträgen von Karl-Ernst Jeismann, Jörn Rüsen, Rudolf Vieraus. (Vandenhoek & Ruprecht, 1977). 66 s..

Under en misvisende hovedoverskrift er her samlet tre foredrag fra det vesttyske historikermøde i Mannheim 1976, alle om historiefagets didaktik. Forfatterne er alle universitetsansatte professorer i historie med særlig interesse for didaktik. De fremfører alle tre – med lidt forskellig vægtning – en normativ definition af, hvad didaktik efter deres mening burde være: ikke »formidlingsteknologi« (s. 63), men »undersøgelse af historiebevidstheden i samfundet, såvel de eksisterende tankemønstre som ændringerne; den stadige ændring og nedbrydning af historiske forestillinger«. Den skal interessere sig for denne historiebevidsthed på alle planer og i alle grupper i samfundet, såvel for dennes egen skyld som for dens betydning for forståelsen af nutiden (s. 12). Af proklamationerne af denne videnskabs betydning for historieforskningen og kritikken af didaktikkens reduktion til undervisningsteknologi får man det indtryk, at disciplinen står lige så isoleret i Tyskland som herhjemme. Isolationen er fagligt betinget (man læser ikke hinanden) og institutionelt underbygget; didaktikforskning og historieforskning drives vandtæt adskilt fra hinanden.

Alle forfatterne argumenterer yderst generelt og abstrakt for den gensidige nødvendighed af en integration (Jörn Rüsen mest overbevisende). Man kan ikke sige, at de overbeviser den forudsætningsløse læser, men de giver et godt indtryk af en situation i Tyskland, som minder noget om den danske og anfører litteraturreferencer til en videre orientering. De to første bidrag er let læste, mens Rüsens mere kompakt formulerede krav om en »historik«, som formidler mellem historie og didaktik måske kræver viden om hans teoretiske univers.

Til sidst bør det bemærkes, at en hel gruppe tyske historikere er gået sammen om at udgive et tidsskrift med det formål at fremme en bredere forståelse af didaktikken i den her proklamerede udgave. Det har titlen: Geschichtsdidaktik. Probleme, Projekte, Perspektiven. Nr. 1 udkom i 1976.

Trods gode intentioner fastholder dette tidsskrift, at didaktikkens hovedområde er skolen (nr. 1, 1976 s. 1ff. i artiklen, Braucht die Geschichtsdidaktik ein neues Organ?). Man må forudse en vis konkurrence mellem dette tidsskrift og det gamle Geschichte in Wissenschaft und Unterricht 1950ff., som først og fremmest har koncentreret sig om at »bringe forskningens nyeste resultater« ud til lærerne i en tilskåret og (til tider) forenklet udgave, kort sagt selve indbegrebet af en tidligere periodes opfattelse af »historieformidling«! Det er denne gamle opfattelse, som den her anmeldte bog gør op med på linie med en ny dansk udgivelse, Svend Sødring Jensen: Historieundervisningens teori. Ejlers forlag 1978.

U.Ø.

ARNOLD SYWOTTEK: *Geschichtswissenschaft in der Legitimationskrise*. Ein Überblick über die Diskussion um Theorie und Didaktik der Geschichte in der Bundesrepublik Deutschland 1969-1973. Archiv für Sozialgeschicte, Beiheft 1 (Verlag Neue Gesellschaft 1974). 136 s.

HANS MICHAEL BAUMGARTNER und JÖRN RÜSEN (Hrsg.): *Seminar: Geschichte und Theorie*. (Suhrkamp stw 98, 1976) 403 s., 14 DM.

Disse to bidrag vidner om den kolossale debat om teoretiske og metodiske problemer, der udspandt sig i Vesttyskland i kølvandet på studenteroprøret i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 70'erne (en diskussion som nu under omgivelsernes pres er ved at stilne

af, som det fremgår af mine anmeldelser af Jürgen Kockas nyeste arbejder andetsteds i dette hefte).

Sywottek, der selv tilhører den nye kritiske, ikke-marxistiske historikergeneration, har sammenfattet de mange bidrag til en historisk selvreflektion, der vældede frem, da den tyske historiske traditions bastioner pludselig blev udsat for et trefløjet angreb midt i 60'erne: først på dette tidspunkt åbnede den tyske historieforskning sig for indflydelse fra den kvantificerende anglo-saksiske samfundsvidenskabeligt orienterede historieforskning; samtidig blev der sat spørgsmålstegn ved den overleverede dannelsestradition af de statslige uddannelsesplanlæggere, som stillede krav om 'samfundsrelevans' i studierne; dette sidste krav blev yderligere radikaliseret af det tredje angreb, studenteroprøret mod de gamle universiteters form og indhold. I en frugtbar overgangsperiode lykkedes det at få taget den hidtil undertrykte marxistiske samfundsvidenskabelige forskningstradition alvorligt og gøre historieforskningen mere ægte pluralistisk. I hovedafsnittet i Sywotteks bog fremstilles debatten om historie som samfundsvidenskab (socialhistorie) som et forsøg på en syntese af Marx- og Webertraditionerne. I de følgende kapitler går han ind på den eksplicit marxistiske historieforskning; det viser sig, at der hermed menes de dogmatiske retninger, der forpligter sig overfor den partikommunistiske videnskab i DDR. I det hele taget udgør eksistensen af det effektive og velfungerende, men politisk paranoide forskningsmiljø i DDR et stadigt dilemma for den vesttyske forskning, som nu synes at ende med en afvisning af alt, hvad der smager af marxisme. Dette hænger selvfølgelig også sammen med den almindelige politiske højredrejning og uforsonligheden i den dogmatisk-sekteriske del af venstrefløjen i BRD.

Da Sywottek skrev sin bog i 1973, kunne han ikke vide, at det var et sluttet tidsafsnit han skildrede. Men kort efter blev det frugtbare diskussionsklima afløst af stilstand. Kravet om 'teori' er degeneret til diskussion af tekniske håndgreb på den ene side og abstrakte videnskabs- og erkendelsesteoretiske analyser på den anden side. Dette sidste finder man et godt eksempel på i diskussionsantologien om historie og teori i Suhrkamps meget nyttige række af 'seminarer'. På sin vis er udgivelsen nyttig, fordi den på et sted samler en række centrale bidrag fra den tyske og internationale teoretiske diskussion i dette århundrede. Men ved nøjere betragtning får jeg et indtryk af, at der gribes tilbage i diskussionen for diskussionens skyld, ikke for at skabe en bedre historieforskning. Vi får lidt om kvantitativ historie fra nye repræsentanter fra Annales, genoplivelse af Pomper-Hempel-Berlin positionerne og nogle rent spekulative ting af Baumgartner (der er filosof). Det bedste i antologien er de tre bidrag om grundlagskrise og selvreflektion (afsnit 1) og dialektiske reflektioner (afsnit 5), hvor Popper, Luhmann og Habermas stilles op mod hinanden. Men som man vil se, er der tale om abstrakte overvejelser fjernt fra enhver videnskabelig og undervisningsmæssig praksis. Jeg kan ikke frigøre mig for en mistanke om, at der er tale om tilbagetrækning til et risikoløst elfenbenstårn , hvor store problemer kan diskuteres uden forpligtelse til at omsætte resultaterne i erkendelse. Det er trist, at det ved at gå sådan i Vesttyskland, men ikke uforståeligt, når man tager i betragtning, at det er blevet et (negativt) argument i anmeldelser af videnskabelig litteratur at karakterisere den som marxistisk. (Jeg tænker på Andreas Hillgrubers anmeldelser i GWU 1976 og 1977 af nye behandlinger af tysk historie 1920-45; især hans afvisning af Eike Hennig, som han afviser som ikke fagkompetent »maoist«).

U.Ø.

HUGO MONTGOMERY: *Medelhavsvärdelns historia till omkring 400 e.Kr.* (Esselte Studium, 1978). 308 s.

Som frugt af sin mangeårige tilknytning til Bergens Universitet som docent i oldtidshistorie har den svenskfødte dr. Hugo Montgomery nu udsendt en håndbog i denne disciplin, specielt med sigte på historiestuderende. Af uddannelse (Uppsala) er forf. klassisk filolog, og hovedvægten er da også i udpræget grad lagt på de antikke kulturer, Hellas og Rom, til hvis kildemateriale han har et solidt førstehåndskendskab, og som han ind imellem citerer for sin læser. Også Nærorienten er dog medtaget som indledning, men til trods for den omfattende læsning, som tydeligt nok ligger bag fremmstilingen, alt for knapt (kun 40 sider) og uden det overlegne perspektiv, som præger skildringen af de klassiske lande. Og så vil man bemærke den dispositionelle besynderlighed, at orienthistorien brat ender med Ninives fald i 612, hvorefter perserriget, som dog fortsætter den orientalske tradition, er at finde som et appendix til Hellas' historie. Her kommer den klassiske filolog for alvor frem!

Bogen er ret traditionelt koncentreret om politisk historie taget i videste forstand; men ind imellem kommer der dog også et udblik til kulturliv m.m. Fremstillingen er ikke alene præget af soliditet, men virker også særdeles frisk og levende, og forf.s udtalte evne for pædagogisk fremlæggelse kommer ikke mindst til orde i en række udmærkede tabeller med kronologiske oversigter og skematiske opstillinger.

Lejlighedsvis ofrer Montgomery også plads på at indvi læseren i forskningsdebatten, ikke mindst når der har været svenskere involveret – således f.eks. om den kretisk-mykenske kultur og det tilknyttede homeriske problem (Furumark), som der sættes ikke mindre end 10 sider af til (jf. de 40 sider til hele Nærorienten!), og om det ældste Rom (Gjerstad og Hanell).

Skønhedspletterne til trods er det den bedste tidssvarende oversigt over oldtidshistorien, som foreligger på et skandinavisk sprog. Den være også varmt anbefalet danske historiestuderende.

I. E. S. EDWARDS, C. J. GADD (†), N. G. L. HAMMOND, E. SOLLBERGER: *The Cambridge Ancient History. Plates to Volumes I and II, new edition.* (Cambridge University Press, 1977). XLII s. + 181 pl.

Den nye udgave af Cambridge Ancient History I-II om den nærorientalske verden frem til ca. 1000 f.v.t. i fire kæmpebind, som hver for sig har været anmeldt her i tidsskriftet, er nu blevet fulgt op af et helt nyt illustrationsbind, på hvis 181 planchesider af fornemste glittede papir der med en fremragende teknik er gengivet 6-700 stykker arkæologisk materiale af speciel kunstnerisk og historisk interesse. Billederne er arrangeret i samme rækkefølge som den tilknyttede tekst, og på de indledende sider (VII-XLII) findes et katalog over billederne rubricerede under værkets enkelte kapitler. I dette katalog oplyses der om hvert enkelt fotografis proveniens samt om dets fremstilling i almindelighed. En noget mere udførlig – men dog langtfra udtømmende – beskrivelse forekommer forneden på hver enkelt planche, og som en yderligere hjælp – og den skal nok blive påskønnet! – til billedsamlingens benytter henvises der også til den side i værkets tekst, som det enkelte billede knytter sig til. Alt i alt et yderst værdifuldt supplement til den gedigne håndbog.

ARKÆOLOGI

GRAHAME CLARK: *World Prehistory in New Perspective.* (Cambridge University Press, 1977). 554 s.

Den arkæologiske udforskning af den forhistoriske kulturudvikling rundt om på kloden har i de sidste årtier gjort kæmpemæssige fremskridt, som det er vanskeligt selv for fagmanden med lokalt begrænset forskning at

holde rede på. Men heldigvis har man den fremragende Cambridge-arkæolog professor Grahame Clark at støtte sig til. Han præsenterede i 1961 en førsteklasses statusopgørelse over arkæologiens landvindinger verden over i bogen »World Prehistory. An Outline«, og dermed mente han ikke, at han én gang for alle havde gjort sin pligt som syntese-leverandør; for under inddragelse af den følgende tids forskning leverede han allerede i 1969 en helt ny oversigt over det vidtfavnende emne i en udvidet andenudgave med titlen »World Prehistory. A New Outline«, og se om, han ikke nu har gjort kunststykket endnu en gang i form af en helt nyskrevet tredjeudgave med titlen »World Prehistory in New Perspective«. I denne er de nyeste globale forskningsresultater blevet indarbejdet, og som resultat er bogens omfang vokset fra 331 til 554 sider: Denne vækst hænger dog for en del sammen med at teksten nu er udstyret med over 300 illustrationer. Endvidere er der gjort et bemærkelsesværdigt ekstra fremstød med hensyn til forbrugervenlighed i form af, at den afsluttende sagligt opstillede bibliografi nu er nummereret, fra nr. 1 til 614, og at der bogen igennem henvises til denne i form af kursiv-tal i marginen. Der er kort sagt tale om en kraftig forbedring af en i forvejen fremragende håndbog, og derfor er der ingen tvivl om, at alle, der ønsker at holde sig orienteret om forskningens nuværende stade, uden hensyn til udgiften vil skifte andenudgaven ud med den foreliggende tredjeudgave.

WILLIAM C. BRICE (ed.): *The Environmental History of the Near and Middle East since the Last Ice Age. (Academic Press, 1978).* 384 s., 16 £.

Siden afslutningen af den sidste istid har det store orientalske landområde fra Middelhavet frem til Indus-dalen været udsat for radikale klimatiske forandringer. Dette har ikke mindst været af central betydning for gennembruddet af den største økonomiske revolution i menneskehedens historie: landbrugserhvervenes indførelse, og for at kunne vurdere denne revolutions gradvise spredning og de medfølgende kulturelle nybrud såvel som andre væsentlige udviklingslinier fra senere tidsaldre på rette baggrunde er det af betydning for arkæologen og historikeren at få klare data om de klimatiske og andre naturændringer i Nær- og Mellemorientens forskellige områder. Sådanne data leveres i den foreliggende bog af William C. Brice fra Manchester-universitetets geografiske institut og 22 medarbejdende specialister fra forskellige vesteuropæiske og orientalske lande såvel som fra Sovjetunionen og USA. Fremstillingen er opdelt i 4 geografiske afsnit: Balkanhalvø og Levant; Anatoliens og Irans plateauer; Mesopotamien og Golf-området; Indus-landets og det transkaspiske områders ørkenstrækninger. Inden for hvert geografisk område behandler flere forskere hver sit specialfelt med den største grundighed, og som dokumentation er der altid knyttet en liste over speciallitteratur til teksten, ligesom det selvsagt vrimler med kortskitser, grafer og tabeller. Principielt tager forfatterne alene hensyn til rent fysiske data, når de drager deres konklusioner, og derfor vil deres samleværk være et særdeles pålideligt arbejdsredskab for deres humanistiske kolleger, når disse skal behandle de begivenheder, der har udspillet sig inden for de naturgivne rammer.

ORIENTEN

PAUL JOHNSON: *The Civilization of Ancient Egypt.* (Weidenfeld and Nicolson, 1978). 240 s., heraf 16 farveplancher, 6.25 £.

Dette er ikke et værk af en fagmand, men en fremstilling af en forfatter – tidligere redaktør for New Statesman – som har specialiseret sig i at udsende populære bøger om forskellige interessante emner fra historien, f.eks. om Elisabeth I, om kristendommens historie og om britiske borge. Følgelig er der ikke tale om nogen på personlige førstehåndsstudier funderet fremstilling, men en stoffyldt beretning om Ægyptens historie og kulturliv i oldtidens forskellige perioder, bygget på en gan-

ske omfattende og som helhed velfordøjet fond af nyere oversigtsværker og speciallitteratur og fremstillet på en både intelligent ræsonnerende og frisk måde, som givetvis vil appellere til den brede læserskare af interesserede ikke-fagfolk, som bogen henvender sig til. Særlig tillokkende virker det omfattende velvalgte og velreproducerede illustrationsmateriale: 95 fotos i sort-hvidt og 16 simpelt hen fantastisk gode farveplancher.

LABIB HABACHI: *The Obelisks of Egypt.* Scyscrapers of the Past. (Dent & Sons, 1978). 203 s., 5.95 £.

Som det allerede klart fremgår af undertitlen, er der ikke tale om et videnskabeligt værk af samme art som vor hjemlige ægyptolog Erik Iversens tobindsværk »Obelisks in Exile«, men om en populær oversigt over det spændende emne beregnet på en bred Ægypten-interesseret læserkreds af turistkategorien. Forfatteren er imidlertid en førsterangs fagmand, tidligere ægyptisk rigsantikvar, og til trods for den populære form er det meget solid viden, der præsenteres i bogens syv kapitler, af hvilke de to første alment belyser henholdsvis obeliskernes funktion som religiøse monumenter og fremstillingsprocessen, medens resten er forbeholdt en systematisk gennemgang af alle væsentlige bevarede obelisker, først de, der har fået lov at blive stående i Ægypten, og derefter de, som er blevet fjernet for at pryde forskellige verdensbyer (Rom, Istanbul, Paris, London og New York).

Bogen er forsynet med 50 udmærkede illustrationer, og forud for det afsluttende realindex er der ikke alene en kort udvalgt bibliografi, men også, i tilknytning til de enkelte kapitler, et seks sider stort noteapparat, takket være hvilket det er let for læseren at finde vej til en uddybet behandling af forskellige problemer omtalt i teksten.

KARL OBERHUFER (ed.): *Das Gilgamesch-Epos.* (Wege der Forschung CCXV; Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1977). XXVI + 445 s., 76 DM.

Siden P. Jensens grundlæggende filologiske bearbejdelse af Gilgamesh-eposet fra 1900 har dette centrale litterære monument fra den gammelmesopotamiske verden været genstand for en indtrængende forskning, af hvilken der leveres udsøgte smagsprøver i det foreliggende bind af Wege der Forschung. Som optakt til antologien bringer udgiveren, professor Oberhufer, et i 1975 affattet originalbidrag, hvori han skitserer eposets genesis fra sumerisk kærne til gammelbabylonsk udformning og dennes gradvise forfald frem til den ninivitiske slutversion, og derpå følger, stort set i kronologisk orden, 20 andre centrale forskningsbidrag, fra 1903 til 1964, alle gengivet i tysk sprogdragt. For at give læseren et overblik over denne forskning og klarlægge de enkelte gengivne bidrags betydning har Oberhufer udformet den egentlige indledning til antologien (s. XIII-XXVI) som en systematisk gennemgang af bidragene. Dette er en særdeles nyttig introduktion i den livlige forskerdebat, en introduktion, som ikke vil kunne undgå at gøre læseren fortrolig med Gilgamesh-overleveringens centrale historiske og litterære problemer.

CHAIM HERZOG and MORDECHAI GICHON: *Battles of the Bible.* (Weidenfeld and Nicolson, 1978). 247 s., 7.98 £.

Som bekendt vrimler det med levende slagskildringer i Det gamle Testamente, lige fra Josuas indtog i det forjættede land i slutningen af det 13. århundrede frem til Judas Makkabæerens definitive nederlag i frihedskampen mod seleukiderne i slaget ved Elasa 160 f.v.t. Over disse slagskildringer har denne bogs to forfattere kastet sig. De er kendte personligheder i det moderne Israel, henholdsvis landets ambassadør ved FN og professor i romersk arkæologi i Tel Aviv. Men hvad der specielt har bevirket, at de har taget emnet op, er, at de begge har en fortid med rig praktisk såvel som teoretisk erfaring inden for moderne militærvæsen, og når de i bogen behandler Bibelens forskellige slag, er der ikke tale om en genfortælling af de overleve-

rede beretninger, men derimod om en analyse af dem med henblik på at nå til en dybere forståelse af slagenes gang ud fra moderne militærvidenskab. For at uddybe læserens forståelse udmønter de i vid udstrækning deres militærhistoriske konklusioner i særdeles instruktive slagplansrekonstruktioner, og derudover omfatter bogens righoldige illustrationsmateriale (70 fotografier i sort-hvidt og 8 farveplancher) en lang række fotografiske gengivelser af de lokaliteter, hvor de behandlede militære operationer har fundet sted. Hvad enten man interesserer sig for bibelhistorie eller militære aktioner i almindelighed, er det en levende skrevet bog, der ikke vil kunne undgå at fængsle.

ANTIKKEN

HANS G. KIPPENBERG (ed.): *Seminar: Die Entstehung der antiken Klassengesellschaft*. (Surkamp, Frankfurt a. M., 1977). 393 s.

Dette er en antologi, der udkommer som bind 130 af serien Suhrkamp Taschenbücher Wissenschaft. Det er et produkt af den marxistisk orienterede specialist i det hellenistiske Judæa, dr. Kippenbergs undervisning ved Freie Universität Berlin og skal tjene til at belyse den økonomisk-sociale udvikling i oldtidsverdenen. Bogen er ud over udgiverens egen omfattende indledning, »Die Typik antiker Entwicklung« (s. 9-61), opdelt i to tema-afsnit: henholdsvis »Zur Entstehung der ökonomischen Verhältnisse in der Antike« og »Zur Struktur antiker Revolutionen«, og de forskellige bidrag i disse afsnit er i første række udvalgt til at tjene til belysning af de af Marx og Engels opstillede teorier for den antikke verdens samfundsudvikling; men hvad enten man kan acceptere disse teorier eller ej, indeholder bogen talrige bidrag – alle i tysk sprogdragt – som ikke vil kunne undgå i vid udstrækning at interessere de fleste oldtidshistorikere, f.eks. udsnit af Woodhouses »Solon the Liberator«, Finleys artikel om gældsslaveriet fra »Revue historique de droit français et étranger« 1965 og Edouard Wills afhandling om mønternes opståen i »Revue Numismatique« 1955. De aftrykte bidrag gengives med tilhørende noter, og afslutningsvis bruger udgiveren såvel et udvalg af centrale kildetekster i tysk oversættelse som en ret omfattende litteraturfortegnelse.

HORST BLANCK: *Einführung in das Privatleben der Griechen und Römer*. (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1976). 125 s. + XIV pl., 29 DM.

Denne lille bog, som bibliotekaren ved Det tyske arkæologiske Institut i Rom, dr. Blanck, udsender i Wissenschaftliche Buchgesellschafts håndbogsserie Die Altertumswissenschaft, indeholder en meget knap, men særdeles nyttig og kontant oversigt over det antikke privatlivs væsentligste sider. Der indledes med en kort introduktion i det relevante skriftlige og arkæologiske kildemateriale til emnet, og derpå følger der kapitler om boligforhold, om klædedragt, smykker og hårmode, om mad og drikke og endelig om de vigtigste sider af familielivet, slaveinstitutionen medregnet. Hvert kapitel er opdelt i et græsk og et romersk afsnit, og for at råde bod på den komprimerede fremstilling gives der i tilknytning til hver enkelt af de paragraffer, disse afsnit falder i, ret udførlige litteraturhenvisninger. Et afsluttende sted- og sagregister er til stor nytte. Derimod virker de 26 afbildninger på bogens 14 plancher unægtelig som en skrædder i helvede – bogens emne taget i betragtning.

MARIANNE MAASKANT-KLEIBRINK: *Catalogue of the Engraved Gems in the Royal Cabinet, The Hague. The Greek, Etruscan and Roman Collections*. I. Text, II. Plates. (Government Publishing Office, The Hague/Franz Steiner, 1978). 380 + 189 s., 400 gld.

Dette smukt indbundne tobindsværk i stateligt kvartformat, trykt på fornemste glittede papir, knytter sig til en i 1975 disputats af fru Maaskant-Kleibrink, forsvaret ved Leidens

universitet: »Classification of Ancient Engraved Gems, a Study based on the Collection in the Royal Coin Cabinet, The Hague«, og indeholder et komplet katalog over de ikke mindre end 1.172 antikke (græske, etruskiske og romerske) seglsten i den kongelige hollandske møntsamling, opstillede på grundlag af det klassifikationssystem, forf. nåede frem til i disputatsen på grundlag af stil og teknik.

Tekstbindet indledes af et rids over Haagsamlingens historie og en præsentation af de forskellige specialsamlinger af gemmer, den indeholder, og efter en kort almen introduktion om gemmerne og en udførlig biografi følger så selve kataloget, arrangeret efter det nævnte skema, således at hver enkelt undergruppe gøres til genstand for en sammenfattende behandling, hvorefter de enkelte tilhørende seglsten udførligt beskrives, med tilhørende datering og angivelse af al relevant speciallitteratur. Afslutningsvis et index over de gengivne emner og et proveniens-index.

I planchebindet findes fremragende fotografiske gengivelser – hyppigt i stor forstørrelse – af samtlige katalognumre, og altid in duplo: dels gemmen selv, dels seglaftrykket.

Alt i alt et fremragende katalog af største videnskabelige værdi.

HELLAS

A. M. SNODGRASS: *Archaeology and the Rise of the Greek State*. An inaugural lecture. (Cambridge University Press, 1977). 36 s., 0.95 £.

I 1977 tiltrådte dr. Snodgrass, som især vil være kendt for sine undersøgelser over det gamle græske militærudstyr og den tilhørende krigsteknik, posten som professor i klassisk arkæologi ved University of Cambridge, og ved denne lejlighed holdt han en indledningsforelæsning, som nu er udsendt i pjeceform. Som det fremgår af titlen, er emnet arkæologiens bidrag til forståelse af den græske bystats opståen, og det sker gennem en instruktiv fremlæggelse af konkrete arkæologiske data fra forskellige græske områder og tilknyttet fortolkning deraf – med understregning af de begrænsninger, der er sat for, hvad det arkæologiske materiale kan fortælle. Det er nok et lille, men samtidig også et meget tankevækkende exposé.

FRIEDRICH MATZ (†) und HANS-GÜNTHER BUCHHOLZ (ed.): *Archaeologia Homerica*. Die Denkmäler und das frühgriechische Epos. HANS-GÜNTHER BUCHHOLZ und JOSEPH WIESNER (†), mit Beiträgen von H. und J. BORCHHARDT, H. BRANDENBURG, H. W. CATLING, SP. IAKOVIDES: *Kriegswesen*. Teil 1: *Schutzwaffen und Wehrbauten*. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1977). 228 s. + XXII pl., 96 DM.

De hidtidige hæfter af den storstilede planlagte syntese om belysningen af de homeriske digte gennem det fremdragne arkæologiske materiale har været omtalt flere gange her i tidsskriftet (sidst i XXV s. 66). Nu er der udsendt et nyt hæfte af helt central interesse, nemlig første halvdel af en omfattende behandling af det homeriske krigsvæsen, helliget dels de forskellige beskyttelsesvåben: skjolde, hjelme, pansre og benskinner, dels de førmykenske og især de mykenske fæstningsanlæg. Der er som vanligt tale om særdeles dybtgående og enestående grundigt dokumenterede behandlinger af det arkæologiske kildemateriale betragtet på baggrund af den episke overlevering, og ikke mindst er der grund til at glæde sig over den instruktive fremlæggelse af de spændende fæstningsanlæg i bl.a. Mykene, Tiryns og Athen ved den græske arkæolog Spyridon Iakovides. Anden del, som der kan ses hen til med stor forventning, skal behandle angrebsvåben og kampmåde, ligesom der heri vil blive bragt en samlet konklusion om det homeriske krigsvæsen.

GERHARD PFOHL: *Das Studium der griechischen Epigraphik*. Eine Einführung. (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1977). 164 s., 44 DM.

Denne introduktion i behandlingen og udnyttelsen af de gamle græske indskrifter, som er

udgivet i Wissenschaftliche Buchgesellschafts serie Die Altertumswissenschaft af den kendte epigrafiker professor Gerhard Pfohl i München, falder i to hovedafsnit. Det første af disse omfatter en kondenseret gennemgang af den græske epigrafiske overlevering og det dertil knyttede omfattende bibliografiske apparat ved udgiveren selv, en beretning om udøvelsen af disciplinen i praksis ved Werner Peek på grundlag af egne årelange erfaringer og endelig en række bemærkninger om bogstavformerne i det 5. århundredes græske indskrifter ved Antony E. Raubitschek. I andet afsnit gøres der rede for, hvorledes epigrafikken har bidraget til en uddybet forståelse af den græske verdens historie og kulturliv, idet A. G. Woodhead fortæller om dens bidrag til historien, medens Fritz Lorber, Raubitschek og Wesley Thompson klarlægger henholdsvis vase-, billedhugger- og byggeindskrifternes betydning for den klassiske arkæologi, hvorefter der sluttes af med et bidrag af den græske epigrafiks nestor i dette århundrede, den i 1974 afdøde M. N. Tod, om det lys, epigrafikken kaster over den græske filosofi.

Der er vel tale om en mindre systematisk – men til gengæld mere tankevækkende – introduktion i videnskabsgrenen end de sædvanlige håndbøger som f.ex. Woodheads The Study of Greek Inscriptions fra 1959. Men inden for de ret beskedne rammer indeholder bogen et væld af nyttige og interessante oplysninger, og takket være et udførligt afsluttende register er det ikke vanskeligt for læseren at finde frem til, hvad han har brug for.

THOMAS KELLY: *A History of Argos to 500 B.C.* (Minnesota Monographs in the Humanites 9; University of Minnesota Press, 1976). 214 s., 15.75 $.

Til trods for den ikke ubetydelige rolle, Argos har spillet i græsk historie, har forskningen om denne nordøstpeloponnesiske bystat været yderst beskeden, og det skyldes i første række, at den relevante skriftlige overlevering ikke alene er meget fragmentarisk, men også som helhed af sen dato og hyppigt selvmodsigende. I godt og vel en halv snes år har Thomas Kelly, der nu er associate professor i oldtidshistorie ved University of Minnesota, dyrket Argos som sit særlige studiefelt. Efter at være blevet doktor herpå ved University of Illinois har han i 60'-ernes sidste og 70'ernes første år udsendt en række afhandlinger, hvori forskellige specialproblemer i bystatens historie diskuteres, og nu foreligger som en moden frugt af den årelange beskæftigelse en syntese om Argos frem til 500 f.v.t.

Med rette baserer Kelly sin fremstilling på det arkæologiske materiale og inddrager først i anden række med skarpsindig kritik de litterære kilder, hvortil naturligvis også den epigrafiske overlevering slutter sig, og på dette bæredygtige grundlag lykkes det ham at tegne et klart billede af hovedtrækkene i Argos' udvikling fra den mykenske tidsalder, hvor byen ikke hørte til de førende centre, over den græske middelalder, hvor dens rolle var mere betydelig, frem til den arkaiske periode, hvor specielt kong Feidon har kastet glans over byen.

I sin fremstilling, som er dokumenteret i et særdeles grundigt noteapparat, kulegraver Kelly kildematerialet, og som resultat heraf kommer han på forskellige punkter til helt nye resultater. F.eks. kuldkaster han den gængse opfattelse, at Argos' udenrigspolitik i første række var bestemt af en principiel rivalitet til Sparta, og hvad Feidon angår, går han i en udførlig diskussion ind for, at denne konge i virkeligheden hører hjemme i begyndelsen af det 6. og ikke, som gerne antaget, i det 7. århundrede.

Som følge af emnets og kildematerialets art er det ikke nogen omfattende bog; men det er bogen om det førklassiske Argos, selv om mangt og meget hos Kelly i sagens natur stadig er omdiskutabelt.

GETZEL M. COHEN: *The Seleucid Colonies.* Studies in Foundation, Administration and Organization. (Historia Einzelschriften 30; Franz Steiner, 1978). 95 s., 28 DM.

I enhver skildring af den hellenistiske periode vil der kunne læses om den imponerende indsats, seleukideherskerne ydede med at sprede det græske kulturmønster over Orienten gennem en storstilet kolonigrundlæggelsespolitik; men en virkelig systematisk behandling af dette vigtige aspekt af seleukideriget historie har måttet vente til denne omarbejdede Princeton-dissertation af G. M. Cohen fra Cincinnatis universitet.

Cohen har med stor energi samlet og behandlet det meget spredte kildemateriale – specielt indskrifter – som kan kaste lys over specielt grundlæggelsesfasen, der står i interessens brændpunkt, og som resultat er han med den fornødne forsigtighed i stand til at fastslå principperne for kolonigrundlæggelserne og klarlægge, hvilke formål – ikke alene militære – kolonierne skulle tjene, hvorledes de blev til i praksis, hvorledes kolonisterne blev rekrutteret, hvorledes de blev udstyret med jordlodder, hvorledes de organiseredes som led i rigsadministrationen, og hvilke forpligtelser der påhvilede dem. Kort sagt en systematisk og meget grundig undersøgelse af interesse for enhver, der beskæftiger sig med hellenistisk historie i almindelighed og seleukideriget forhold i særdeleshed.

JOACHIM HOPP: *Untersuchungen zur Geschichte der letzten Attaliden.* (Vestigia 25; C. H. Beck, 1977). 167 s., 42 DM.

Pergamon-riget, hvis forhold blev belyst gennem de store tyske udgravninger, der begyndte for præcis hundrede år siden, hører til de hellenistiske rigsdannelser, som i særlig grad har tiltrukket forskningen, og som resultat foreligger bl.a. Esther V. Hansens klassiske værk The Attalids of Pergamon fra 1947 (2. udg. 1971: se NFH XXVI s. 232). I den hidtidige litteratur er der dog som følge af en langtfra tilfredsstillende overlevering ikke gjort så forfærdelig meget ud af de to sidste regenter, Attalos II (159-138 f.v.t.) og Attalos III (138-133 f.v.t.). Denne mangel har Hopp rådet bod på i den foreliggende bog, der er en udvidet dissertation fra Münchens universitet. For at de to nævnte regeringsperioder kan fremtræde på rette baggrund gør forf. i et særligt kapitel rede for Pergamons relationer til nabostater og Rom fra freden i Apameia 188, som lagde grunden til Pergamons storhed, frem til Eumenes II's død i 159, hvor dets position i den hellenistiske statsverden var befæstet. I øvrigt indeholder bogen en på en intensiv udnyttelse af det litterære og epigrafiske materiale minutiøs undersøgelse af kongehusets personalhistorie og de politiske begivenheder under Attalos II og III, afsluttende med en analyse af sidstnævntes testamente, som førte til skabelsen af den romerske provins Asia, og en skildring af Aristonikos' mislykkede rejsning. Det er en dygtigt gennemført, stoffyldt bog, hvis oplysninger let lader sig udnytte takket være to afsluttende registre, henholdsvis over kilder og over personer, lokaliteter m.m.

ROM

WERNER DAHLHEIM: *Gewalt und Herrschaft.* Das provinziale Herrschaftssystem der römischen Republik. (de Gruyter, 1977). 333 s., 124 DM.

I modsætning til Orientens store riger var bystaten Rom ikke organisatorisk forberedt på at skulle beherske et vidtstrakt imperium; men alligevel lykkedes det ikke alene romerne som ledere af deres italiske forbund at skabe et verdensrige i republikkens to sidste århundreder, men også at konsolidere deres magt over dette, så det var i deres faste besiddelse langt fremover. I det foreliggende værk undersøger oldtidshistorikeren dr. Dahlheim fra Berlin med stor skarpsindighed og lærdom de organisatoriske problemer, Rom blev stillet overfor under sin ekspansion fra Siciliens undertvingelse frem til beherskelsen af hele Midelhavsverdenen, og hvorledes det gradvis på grundlag af de praktiske erfaringer, det indhøstede under denne proces, udformede det provinsstyre-system, der gik i arv til principatet. Det er en på en solid beherskelse af det antikke kildemateriale og den omfattende moderne speciallitteratur ba-

seret indtrængende analyse af de historisk skabte principper for romerstatens magtudøvelse over fjerne territorier, en syntese over romersk imperialisme, som har bud til alle, der beskæftiger sig med den senere republiks udenrigspolitiske relationer.

EEVA RUOFF-VÄÄNÄNEN: *Studies on the Italian Fora*. (Historia Einzelschriften 32; Franz Steiner, 1978). 81 s., 18 DM.

De fora, som den unge finske oldtidshistoriker Eeva Ruoff-Väänänen behandler i denne lille studie, er ikke pladsanlæg à la Forum Romanum, men lokale befolkningskoncentrationer på landet, som konstitutionelt befandt sig mellem vici og praefecturae. Det kildemateriale, som belyser disse fora, er yderst beskedent og fragmentarisk; men ved et intens studium af de pågældende vidnesbyrd kan forf. kaste meget nyt lys over dem som institution. Hun viser, at deres specifikke funktion har været at tjene som lokale centre for iudicia publica, men at de derudover naturligt blev samlingssteder for den spredte landbefolkning, når det drejede sig om handelstransaktioner, religiøse fester og mange andre arrangementer. Den udbredte forestilling, at fora normalt blev anlagt i forbindelse med nye romerveje, afvises; ifølge det forhåndenværende kildemateriale har de kendte fora allerede eksisteret før den romerske erobring. I øvrigt behandler forf., så vidt som kildematerialet tillader det, alle tænkelige aspekter af fora-problemet, herunder også foras udvikling til højere trin på municipalstigen, og i et af bogens afsluttende appendices søger hun at lokalisere en række forum-navne, ligesom hun på den anden side viser, at forskellige hypoteser om yderligere fora ikke lader sig opretholde. På et par afsluttende kort placeres alle kendte fora i Italien såvel som i provinserne – der i øvrigt principielt falder uden for undersøgelsens rammer.

ROLF RILINGER: *Der Einfluss des Wahlleiters bei den römischen Konsulwahlen von 366 bis 50 v. Chr.* (Vestigia 24; C. H. Beck, 1976). 215 s., 48 DM.

Gennem sine prosopografiske studier nåede Friedrich Münzer til det resultat, at den romerske politik perioder igennem har været behersket af særlige partikonstellationer, og at et vigtigt middel for de dominerende blokke til at beholde deres position var de store muligheder, valglederen havde og udnyttede til at få konsulvalget til at falde ud efter sit »partis« ønske. Denne teori, som har vundet betydelig tilslutning blandt Münzers efterfølgere, tager Rilinger op til kritisk undersøgelse i den foreliggende bog, der i sin grundkerne er en dissertation fra Köln 1972. For at få problemet grundigt belyst går forf. minutiøst og med stor lærdom ind på hele proceduren i forbindelse med konsulvalgene, og i sammenhæng hermed undersøger han specielt de midler, valglederen – principielt den fungerende konsul, som var blevet valgt først ved det foregående års valg – havde til at favorisere kandidater, der stod ham og hans »parti« nær, og om han ifølge de foreliggende kildevidnesbyrd eventuelt i større udstrækning har udnyttet sådanne manipulationsmuligheder. Som hovedkonklusion fastslås det meget overbevisende, at Münzers tese ikke lader sig opretholde: i det store og hele synes valgene ud fra et ønske hos senatet om at undgå alvorlige konflikter inden for magteliten at være afviklet, uden at valglederen – til trods for de betydelige magtmidler, der teoretisk stod til hans rådighed – har haft afgørende indflydelse på deres udfald.

W. K. LACEY : *Cicero and the End of the Roman Republic*. (Hodder and Stoughton, 1978). 184 s., 4.95 £.

Som professor i classics ved Aucklands universitet har Lacey i såvel undervisning som forskning beskæftiget sig indgående med Cicero, og nu har han føjet en ny Cicero-biografi til de mange andre, der findes i forvejen. Bogen, som klart er baseret på en stor fortro-

lighed med Ciceros omfattende litterære produktion, hvis vidnesbyrd atter og atter føres frem, udmærker sig vel ikke ved revolutionerende nye synspunkter; men der er tale om en indlevet forståelse af Cicero både som kulturpersonlighed og ikke mindst ærgerrig politiker, og som det antydes i titlen, betragtes de forskellige etaper i hans liv konsekvent på baggrund af de voldsomme politiske begivenheder, som sluttelig bragte republikken i graven, ligesom forf. hæfter sig ved hans reaktioner på disse begivenheder, der just ikke var efter hans hoved. Afslutningsvis et kort kapitel om åndspersonen Ciceros betydning for eftertiden.

Der er ikke tale om noget noteapprat med henvisninger til den moderne speciallitteratur; men forud for de afsluttende nyttige registre giver Lacey en værdifuld ræsonnerende oversigt på 3 sider over de sidste årtiers vigtigste værker om Cicero.

MICHAEL STAHL: *Imperiale Herrschaft und provinziale Stadt*. Strukturprobleme der römischen Reichsorganisation im 1. – 3. Jh. der Kaiserzeit. (Hypomnemata 52; Vandenhoeck und Ruprecht, 1978). 191 s., 36 DM.

Det lokale selvstyre og forholdet til det lokale aristokrati er afgørende for forståelsen af det romerske herredømme. Den foreliggende bog, som er en omarbejdet dissertation fra 1975, behandler derfor et meget centralt emne, idet forf. ikke kun søger at fremdrage de grundlæggende elementer, men også de ændringer, de undergik i de tre første århundreder efter vor tidsregnings begyndelse.

Det er Stahls hovedtese, at romerriget på dette område efterhånden blev viklet ind i en strukturel krise, en krise uden løsning. Årsagen hertil søges ikke kun i det politiske, men i høj grad i det social-økonomiske, specielt forholdet imellem det snævre aristokrati og den øvrige befolkning. Bogen giver således mere, end titlen lader ane. Man studser lidt over, at han anvender udtrykket »strejker«, når han dog ved sin egen fremstillng gør klart, at han på dette og andre punkter giver en langt bedre forklaring end den, Rostovtzeff gav.

Andre steder savnes en mere dybtgående behandling af problemerne. Til gengæld har vi her fået en overskuelig bog, som tilmed sætter mange tanker i sving.

E.C.

KEITH HOPKINS: *Conquerors and Slaves*. Sociological Studies in Roman History Volume 1. (Cambridge University Press, 1978). 268 s., 9.75 £.

Keith Hopkins er professor i sociologi ved Brunel University, men samtidig dybt fortrolig med antikken, og det bemærkelsesværdige og spændende ved hans bog er anvendelsen af moderne sociologisk metode ved fortolkningen af de overleverede kildedata fra oldtidsverdenen. Hovedproblemet for hans undersøgelse, som bygger på et indgående studium af et væld af oldtidshistoriske værker, er virkningerne af den storstilede romerske ekspansion på samfundsstrukturen, og de fænomener, han naturligt nok specielt kaster sig over, er rigdomsakkumulationen og den kolossale vækst i slavebefolkningen samt i tilknytning hertil den bemærkelsesværdig store udnyttelse af frigivelsesinstitutionen som et middel til en effektivisering af slavesystemet. I to afsluttende kapitler kaster Hopkins sig over et par specielle aspekter af den politiske magtstruktur: eunukkernes forbavsende store indflydelse i den senere kejsertid samt de midler, der er blevet taget i anvendelse for at befæste kejserkulten, og den betydning, denne havde til styrkelse af statsmagten.

Den foreliggende bog med dens mange friske impulser for den mere traditionelle oldtidshistoriker vil blive efterfulgt af et andet bind, som ligeledes vil betragte romerriget gennem en sociologs briller. Dets titel bliver Succession and Descent, og det vil omhandle den romerske verdens demografiske forhold.

JOHN NICOLS: *Vespasian and the Partes Flavianae*. (Historia Einzelschriften 28; Franz Steiner, 1978). 186 s., 38 DM.

Denne bog, som er en omarbejdet dissertation fra University of California, har til formål at vise, hvorledes Vespasian opnåede at blive kejser i Rom. I den første af de tre dele, den falder i, undersøges Vespasians løbebane, indtil han i 67 fik kommandoen i den jødiske krig. Derpå følger i 2. del en minutiøs kronologisk gennemgang af begivenhederne i årene 67-70, hvor det lykkedes Vespasian at blive romerstatens hersker, og endelig behandles i det særlig omfattende og særlig spændende afsnit III (s. 86-177) det vigtige og hidtil ikke tilbørligt udforskede spørgsmål om, hvilket »parti« der bragte ham til magten. Den indgående undersøgelse herover viser, at Vespasiens vej til kejsermagten i udpræget grad skyldtes militær støtte, og at den udslaggivende faktor var hærstyrkerne i øst.

Det kildemæssige grundlag for Nicols' undersøgelse er i første række Tacitus' Historiae og Annales, hvis vidnesbyrd for den behandlede periode han fæster stor lid til. Samtidig har han udnyttet en omfattende specialitteratur, og som hovedresultat har han leveret et vigtigt bidrag til forståelse af de komplekse politisk-militære begivenheder i kølvandet af Neros fald.

Studi giuridici dedicati e offerti a Francesco Schupfer del XXXV anno del suo insegnamento. Diritto romano; G. BRINI: *Matrimonio e divorzio nel diritto romano I-III;* C. BERTOLINI: *Ratifica degli atti giuridici nel diritto privato romano I-II*. (Juridica 1-3; Giorgio Bretschneider, Rom, 1975). 237 s., 234 + 1278 + 494 s., 128 + 216 s.

I det foregående hæfte (s. 7) blev der gjort opmærksom på bind 7-10 af den fornyligt påbegyndte serie af genoptryk af centrale gamle værker inden for antik og specielt romersk retshistorie: Juridica. Ovenfor er opført titlerne på de tre første bind i serien, af hvilke specielt bind 2 er meget omfattende. Disse værker, som alle hører hjemme under romerretten, så oprindelig dagens lys i henholdsvis 1898, 1886-89 og 1891. Det vil givetvis vække glæde i mange retshistoriske biblioteker verden over, at det nu atter er blevet muligt at anskaffe de pågældende vigtige værker.

J. FITZ (ed.): *Limes*. Akten des XI internationalen Limeskongresses. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977). 766 s., 48 $.

Fra 30. august til 6. september 1976 afholdtes den 11. kongres for Limes-forskere i den ungarske by Scékesfehérvár, og året efter udsendtes i det ungarske videnskabsakademis regi den meget omfattende kongrespublikation. Denne indeholder teksten (med tilhørende noter) til ikke mindre end 54 leverede bidrag, som tilsammen viser de store fremskridt, der stadig sker inden for den arkæologiske, epigrafiske og numismatiske udforskning af de romerske grænsedistrikter i Europa, Asien og Afrika, og først og fremmest kaster fornyet lys over romerrigets forsvarssystem og den tilhørende administration. Af besparelseshensyn er der ikke tale om bogtryk, men fotografisk gengivelse af de leverede manuskripter, hvad der giver bogen et meget uegalt præg. Til gengæld er bogen – hvad der specielt må undre i betragtning af det østeuropæiske produktionssted – trykt på fornemt glittet papir, og som følge heraf præsenteres det ret omfattende illustationsmateriale, som dog i vid udstrækning er kort og stregtegninger, på en glimrende måde.

J. WYTZES: *Der letzte Kampf des Heidentums in Rom*. (Études Préliminaires aux Religions Orientales dans l'Empire Romain 56; Brill, 1977). 395 s. + 23 pl., 212 gld.

Det falder godt i tråd med de seneste årtiers stigende interesse for senantikkens historie, at der i den noksom bekendte religionshistoriske É.P.R.O.-serie nu også indgår ovennævnte værk, hvis emne er de stærke brydninger i den sidste fjerdedel af det 4. århundrede e. Kr. mellem den fremrykkende kristendom,

der nu havde statsmagten og kejseren på sin side, og den gamle religion, der gennem enkelte fremtrædende personligheder gjorde et sidste forsøg på at legitimere sig og holde stand. Bogen bygger videre på forfatterens disputats fra 1936 (Kampen om Victoria-alteret) og indledes med et ret omfattende historisk overblik over perioden. Dernæst behandles indgående de implicerede hovedpersoners liv, virke og anskuelser, på den kristne side biskop Ambrosius af Milano og kejser Gratianus, på den hedenske bl.a. den berømte taler Symmachus, senator og en tid bypræfekt i Rom. Dette eksemplificeres i den anden halvdel af bogen, der er en indgående kommenteret dobbeltsproget (latin-tysk) udgave af nogle væsentlige dokumenter i den religiøse strid: Symmachus' 3. bønskrift (relatio) til kejser Theodosius samt Ambrosius' 17., 18. og 57. brev til kejserne Valentinianus og Eugenius. Endelig rummer et Anhang forskellige mindre kilder, bl.a. nogle indskrifter, ligesom mønter og kontorniater (medaljeformede bronzemønter til propagandaformål) kort omtales. Bogen ser ud til at være et sobert og dygtigt arbejde og samtidig ganske velskrevet og læseligt, men dog nok for specielt interesserede, bl.a. på grund af de mange indlagte uoversatte latinske citater.

A.D-M.

MIDDELALDEREN

TILMAN STRUVE: *Die Entwicklung der organologischen Staatsauffassung im Mittelalter*. (Monografien zur Geschichte des Mittelalters 16; Anton Hiersemann, 1978). 349 s., 154 DM.

Den foreliggende afhandling, der er Tilman Struves habilitationsafhandling, er en grundig analyse af statsopfattelsen i middelalderen, med særlig henblik på en undersøgelse af synet på staten som en organisme, hvor menneskene indgår som dele i en stor kosmisk enhed. Den har til sigte at belyse både strukturen og mentaliteten i ældre tiders samfundsopfattelse. Især efter investiturstriden intensiveredes debatten om statens funktioner, og diskussionen fik yderligere næring gennem opdagelsen af Aristoteles' statslære, der efter ca. 1200 blev tilgængelig på latin i Vesteuropa. Forfatteren gennemgår først grundigt oprindelsen til middelalderens statsfilosofi, som skal søges både i den græske og kristne verdensopfattelse og metafysik. Han viser, at sammenligningen stat-organisme var livskraftig i højmiddelalderen og langt senere på grund af en næsten total mangel på selvstændig terminologi til beskrivelse af et politisk fællesskab. Først i 1700-tallets oplysningsfilosofi begynder man at bruge nye termer som »øvrighed« og »undersåtter«.

Et af bogens vigtigste kapitler udgøres af en analyse af »Policraticus«, som er Johannes af Salisburys (1115-1180) hovedværk, i hvilket han giver en alsidig beskrivelse af kroppens dele og betoner, at hvert enkelt led er lige vigtigt, hvorefter følger en detaljeret redegørelse for statens funktioner. Struve har her gjort en række skarpsindige iagttagelser. Mere traditionel er den følgende gennemgang af højmiddelalderens fyrstespejl og anden statsfilosofisk litteratur såsom Thomas af Aquino, Ptolemæus af Lucca, Ægidius Romanus, Dante m.fl. Forfatteren, der i høj grad er inspireret af Ernst Kantorowics bog »The king's two bodies«, kan, fordi han på en eminent måde behersker engelsk, fransk, italiensk og tysk forskning i emnet, inddrage nye synspunkter i debatten. Ingen, der i fremtiden vil beskæftige sig med middelalderlig statsopfattelse, vil kunne komme uden om hans digre værk.

M.L.

Medievalia et Humanistica. Studies in Medieval and Renaissance Culture. New Series: Number 8. Transformation & Continuity. (Cambridge University Press, 1978). 261 s., 12.50 £.

Dette bind indeholder mange vigtige bidrag til studiet af den europæiske humanisme. Med artiklerne vil udgiveren, professor Paul Maurice Clogan, North Texas State University, belyse det nye syn på overgangsperioden mellem middelalder og nyere tid, der præger forskningen efter den anden verdenskrig, hvilket betyder en revaluering af de synspunkter, der blev ført til torvs af Huizinga og den af ham inspirerede litteratur. Den første artikel beskæftiger sig, som naturlig er, med Huizinga selv og især hans syn på ridderskabet. Andre analyser behandler så centrale emner som bogtrykning i Venedig, mundtlig overlevering, lyrik som historisk kilde, William af Malmesburys benyttelse af Alcuins breve i Gesta Regum Anglorum, Boccaccios selvanalyse i Teseida og kommentarer til Erasmus' Convivia, for blot at nævne nogle eksempler. Dertil kommer videnskabelige anmeldelser. Tidsskriftet er af største værdi for alle, som vil følge med i den nyeste forskning vedrørende perioden.

M.L.

OTTO BRUNNER: *Sozialgeschichte Europas im Mittelalter*. (Vandenhoeck und Ruprecht, 1978). 103 s., 9.80 DM.

Den udsendte lille bog er et uændret optryk af den i dag 80-årige Hamburg-professors afsnit i Historia Mundi VI fra 1958; men det er med fuld ret, at den nu udsendes som selvstændig publikation. Socialhistorie skal forstås i videste forstand; i virkeligheden er der tale om en hel (vest)europæiske historie begyndende – meget kortfattet – med den antikke og germanske arv, førende os igennem Grundherrschaft og lensvæsen via kirkestrid og ridderkultur til stænderstaten. Det er Brunners erklærede mål at undersøge den vesteuropæiske egenart, som blev en forudsætning for den moderne verden, og kun ved at forstå den specifikke europæiske udvikling kan de andre kulturområder i ældre tid forstås. Bemærkningerne har klar adresse til megen historieskrivning udsprunget af det 19. årh.s udviklingstanke, især den marxistiske. – En nyttig bibliografi, dog med slagside til tysk litteratur, er nyudarbejdet af Werner Rösener.

E.U.

GEORGES DUBY & JACQUES LE GOFF (red.): *Famille et parenté dans l'Occident médiéval*. (Collection de l'École française de Rome 30, 1977). 473 s.

Familien og slægten som centrale elementer i middelalderens samfundsstrukturer var temaet for et kollokvium i Paris i 1974, hvis beretning dette værk er. Kollokviet var organiseret omkring tre temeaer, som dog ikke alle har den samme vægt i indlæggene. Temaet slægten i bredere forstand, dens strukturer og sociale, politiske, ideologiske rolle, dominerer, da det er den side af emnet, som er bedst udforsket til dato. 17 af de 24 bidrag vedrører udelukkende eller overvejende dette tema, og herunder dominerer de bidrag, som behandler Italien (9 i alt). I en række case-studies af C. Violante og hans medarbejdere aner man elementerne til en spændende nyvurdering af slægtens skiftende form og funktion i Norditaliens samfund fra 9. til 15. årh. Også Polen, Tyskland, Frankrig og England bliver behandlet.

Det andet tema er kernefamiliens og seksualitetens udvikling i middelalderen. Emnets nyhed forklarer vel, at adskillige af bidragene om dette tema er præget af en vis vaghed i terminologi og konklusioner. Det tredje tema viser sig kun i diskussionsreferaterne: for at give kollokviet en tværfaglig impuls var et antal etnologer indbudt med den opgave at kommentere historikernes rapporter. Resultatet er mange interessante bemærkninger m.h.t. metoder og problemstillinger, som dog ville have vundet ved at være forsynet med nogle få henvisninger, der kunne sætte den uindviede i stand til at få uddybet de skitserede synspunkter.

Alt i alt er det en helstøbt kongresrapport, hvor lighedspunkter og særtræk i de behandlede landes udviklinger er smukt afbalanceret. M.H.G.

M. W. BARLEY (ed.): *European Towns*. Their Archeology and Early History. (Academic Press, 1977). 523 s., 24 £.

I påskeugen 1975 blev der afholdt en stor international konference i Oxford om de europæiske byers ældste historie med henblik på at skabe en bred oversigt over, hvad der fandtes af arkæologisk materiale, og hvad dette kunne bruges til for at tolke byernes tidligste udvikling. Konferencen var et led i »European Architectural Heritage Year« i 1975, og der deltog naturligvis arkitekter og arkæologer; men historikerne havde de fleste repræsentanter og dominerede også konferencen, da man især skulle diskutere de arkæologiske kilders udsagnskraft og værdi med henblik på et studium af byernes historiske, økonomiske og sociale udvikling i den tidligste fase. Konferencens oplæg foreligger her i bearbejdet form, og det store værk er inddelt i fire omfattende underafdelinger: 1) »Country surveys« indeholder en gennemgang af materialet fra alle europæiske byer, undtagen Østeuropa; 2) »Origin of towns« indeholder eksempler på byudvikling fra romersk tid til 1100-tallet; 3) »The town as a political centre« fremviser eksempler på udviklingen i det kommunale styre, og 4) »The town as an ecclesiastical centre« er en gennemgang af de deciderede kirkelige centre. Afsnittene 2-4 optager også typer af byer i Østeuropa. Fra nordisk side har Tore Nyberg, Hans-Emil Lidén, Hans Andersson og Björn Ambrosiani deltaget, fra andre lande naturligvis førende specialister.

Publikationen er et digert værk, som indeholder en mængde udmærkede landkort, bykort og tegninger over arkæologiske udgravninger. Efter hvert afsnit følger fyldige bibliografier. Bogen er således både en fin monografi og en særdeles anvendelig håndbog. M.L.

MALCOLM BARBER: *The Trial of the Templars*. Cambridge University Press, 1978). 311 s.

Barbers erklærede formål med at føje endnu et bind til den omfattende litteratur om processen mod tempelherrerne (1307-14) er dels at præsentere historien for et engelsk publikum, dels at påpege parallellerne mellem den franske konges fremfærd i sagen og moderne totalitære staters metoder. Synsvinklen er lovende, da Filip den Smukkes politik er et af de tidligste veldokumenterede eksempler på massiv meningsmanipulation fra statsmagtens side.

Hvad Barber præsenterer, er imidlertid en nærsynet gennemgang af processens forløb, for en stor del i form af et simpelt referat af procesakterne, nødtørftigt sammenkædet af kommentarer, som ikke vidner om noget dybere kendskab til periodens politiske eller religiøse spørgsmål. Et forsøg på at vurdere anklagerne mod ordenen på baggrund af tidens religiøse og magiske forestillingsverden (kap. 7) er ikke meget mere end et katalog over parallelsteder i et antal krøniker og religiøse skrifter fra det 11. til det 14. årh., og Barber gør intet seriøst forsøg på at analysere forskellene i den kongelige propaganda over for de forskellige grupper, der skulle påvirkes (adel, købstæder, universitet, etc.). Sproget er tungt, og dokumenternes kronologiske rækkefølge er tilsyneladende det eneste princip for disponeringen af stoffet. Bogens værdi er dens kildenærhed, der gør den til en bekvem indgangsnøgle til det omfattende trykte kildemateriale om processen. M.H.G.

KATHLEEN HUGHES: *The Early Celtic Idea of History and the Modern Historian*. An inaugural lecture. (Cambridge University Press, 1977). 24 s., 0,60 £.

Det var ikke længe, det forundtes Kathleen Hughes at virke som Nora Chadwick Reader in Celtic Studies i Cambridge. Denne tiltrædelsesforelæsning er holdt i november 1976, og mindre end end et år senere døde Mrs.

Hughes. Hendes ærinde i denne inspirerende lille tekst, der i sagens natur kun kan pege på problemerne, ikke tage dem op til løsning, er at understrege nødvendigheden af at forstå kilderne i deres datidige funktion, og specielt gør hun opmærksom på, at genealogierne er et meget forsømt område i denne henseende. Man må håbe, at andre vil tage disse opgaver op, nu hun selv er afskåret fra at løfte dem.

N.L.

ARKÆOLOGI

J. N. L. MYRES: *A Corpus of Anglo-Saxon Pottery of the Pagan Period.* Vol. I – II. (Cambridge University Press, 1977). I: XXXVI + 358 s.; II: 376 s., heraf 372 pl., 60 £.

Dette imponerende værk rummer ikke blot det corpus vasorum Anglo-Saxonicorum, som titlen udsiger, men også en fascinerende udredning af den historiske viden om anglernes, saksernes og jydernes bosættelse i England, som den eminente arkæolog J.N.L. Myres kan uddrage af titusinder af uanselige potteskår fra alle dele af England. I så henseende slutter værket sig til forfattterens bog Anglo-Saxon Pottery and the Settlement of England fra 1969; begge er de fremragende eksempler på, hvorledes man ved overblik over et stort arkæologisk materiale kan tilvejebringe ny historisk viden. Dr. Myres' skår viser således klart, at Bedas beretning om den angelsaksiske kolonisation er for simplificeret. Beda gør ret i at anbringe jyderne i Kent; men især for saksernes har potteskårene væsentlige korrektioner til Bedas fremstilling. Det er også klart, at der forud for den massive invasion i det 5. århundrede har været nogen germansk indvandring, og forfatteren drøfter sobert disse tidlige indvandreres status i den smuldrende romerske provins. For tiden efter den store bosættelsesperiode viser keramikken en vigende kontakt med kontinentet, med Nederlandene som en vigtig undtagelse.

O.O.

H. M. TAYLOR: *Anglo-Saxon Architecture.* III. (Cambridge University Press, 1978). XX + 384 s., 30 £.

I 1965 udsendte Joan og H. M. Taylor de to første bind af dette værk, indeholdende et detailleret katalog over de godt halvtredie hundrede kirker i England, i hvilke der er bevaret større eller mindre rester af murværk ældre end den normanniske erobring 1066. Efter Joan Taylors død i 1965 har H.M. Taylor alene videreført og afsluttet arbejdet med det nu foreliggende bind III, hvis hovedindhold er en typologisk gennemgang af de arkitektoniske elementer i disse meget gamle kirker. Den systematiske opstilling og det klare sprog gør bindet til et fremragende opslagsværk for arkitekturhistorikere. Af særlig interesse er Taylors forsøg på at datere kirkerne. Her er han prisværdigt forsigtig; alligevel kan han revidere den gængse kirkekronologi på væentlige punkter, bl.a. ved inddragelse af kontinentale kirker af kendt alder. Det er dog givet, at der kan hentes meget mere viden om Englands tidlige kirker på kontinentet, og endnu mere vil komme til, når de engelske arkæologer i større udstrækning giver sig til at grave i deres kirker.

O.O.

F. A. ABERG (ed.): *Medieval Moated Sites.* Research Report No. 17. (The Council for British Archaeology, 1978). 93 s., 6 £.

Studiet af middelalderlige voldsteder i England er først i de senere år taget op systematisk, og der er dannet en Moated Sites Research Group (MSRG). Denne forskningsrapport er præget af, at man endnu er på et indledende stadium, hvor det gælder om at få overblik over problemet, både rent praktisk: hvor mange huse med vandfyldt grav omkring har man, i funktion eller i ruiner, og teoretisk: hvordan skal de defineres og klassificeres, og hvilken funktion har de haft? – Nogle har oplagt haft en militær funktion, selv om anlæggenes militære styrke ofte synes lidet overbevisende; andre har tilsyneladende mere tjent som statussymbol. De fleste

er opført i høj- og senmiddelalder, med hovedvægten på perioden 1200-1325. Bindet rummer i alt ti bidrag, hvoraf de seks drejer sig om forskningens problemer, mens resten handler om moats i enkelte områder, herunder Irland. Et spændende bind, som uden tvivl vil interessere også danske voldstedsforskere og middelalderarkæologer.

N.L.

R. A. HALL: *Viking Age York and the North.* Research Report No. 27. (The Council for British Archaeology, 1978). 73 s., 6.00 £.

De igangværende store udgravninger i York af fund fra vikingetid og tidlig middelalder har allerede givet megen ny viden, og det er en glimrende idé af York Archaeological Trust at bringe forskere fra forskellige discipliner sammen til en arkæologisk weekend for at sætte sig ind i hinandens problemer. Her mødtes arkæologer, historikere og numismatikere, mens navneforskningen for en gangs skyld ikke var repræsenteret, og specielt er det måske værdifuldt, at et par historikere her har taget sig på at hævde de historiske kilders betydning. Historikere er jo uddannet til forsigtighed, og mange af os skriver meget mere om, hvad kilderne ikke kan bruges til, end hvad de kan bruges til. Resultatet er for ofte, at andre mener, at historiens bidrag er så usikre, at man hellere må se bort fra dem. Fagets sag varetages her overbevisende af Peter Sawyer og Alf. Smyth, begge kendt for deres bøger om vikingetiden; Michael Dolley giver en helt ajourført oversigt over vikingemønterne fra York – der er kommet påfaldende få nye frem ved udgravningerne – og i den arkæologiske afdeling er der grund til, foruden bidragene om de nye fund, at fremhæve James T. Langs afhandling om stenskulpturen i Yorkshire. Hans synspunkter forekommer bedre begrundede end David Wilsons og Allan Binns' og fortjener større opmærksomhed, end de hidtil har fået. Bogens 73 sider lyder ikke af meget; men da formatet er A 4 og siderne rummer over 6500 typeenheder hver, giver sidetallet et falsk indtryk af en nem lille tryksag. Det er der ikke tale om.

N.L.

JAN BAART m.fl.: *Opgravingen in Amsterdam.* Twintig jaar stadskernonderzoek. (Fibula-van Dishoeck, Haarlem, 1977). 524 s., 39,50 gld.

I lighed med en del andre nordeuropæiske storbyer har Amsterdam inden for de sidste 20 år fået en stab af arkæologer, der især arbejder med bykærnens arkæologi – et rigt, men tidligere helt forsømt arbejdsfelt. Bogen er skrevet af et kollektiv af otte sådanne arkæologer; de enkelte bidrag er ikke signerede. Der indledes med en kort oversigt over forholdene i ti europæiske byer – blandt disse Århus – der anses for pionerer inden for byarkæologien. Herefter følger en summarisk – for summarisk – redegørelse for udgravningerne i Amsterdam siden 1950'erne. I begyndelsen koncentrerede man sig især om kirker og kapeller. Siden kom den almindelige profanbebyggelse til, og fra 1972 har den arkæologiske virksomhed navnlig været knyttet til udgravningerne for byens nye metros østlinie, uden for den middelalderlige bykærne. Bogen slutter med året 1974.

Fra og med side 69 handler bogen udelukkende om de oldsager fra middelalderen og nyere tid, der er samlet op under udgravningerne. Bogens titel er derfor misvisende; i realiteten er værket et kommenteret katalog over de vigtigste fund. Der er ikke gjort noget forsøg på at drage almene slutninger vedrørende byens topografi på grundlag af udgravningernes vidnesbyrd.

Opstillingen af kataloget er ikke helt logisk; men man finder dog ret let rundt i bogen, og der er udmærkede oplysninger om de 969 afbildede genstande. Det fornemmes imidlertid som en alvorlig brist, at det ikke oplyses, hvornår de angivne dateringer er baseret på fundomstændigheder eller på forhåndsviden og -fornemmelser. Billedkvaliteten er fremragende, og der er værdifulde henvisninger såvel til specialafhandlinger om de enkelte old-

sagsgrupper som til historisk baggrundsviden om Amsterdams fortid.

Efter hvert kapitel er der summariske engelske resumeer. Danske læsere vil med større fordel kunne gå direkte til den hollandske tekst, der er let læselig og udmærker sig ved klarhed og præcision. Både historikere og arkæologer vil kunne have glæde af at sammenligne fundene i Amsterdam med fund fra andre europæiske middelalderbyer. Bogens store kvaliteter og den forbløffende lave pris bør give den stor udbredelse, også i Damark.

O.O.

ENGLAND

MARTIN BIDDLE (ed.): *Winchester in the Early Middle Ages.* (Winchester Studies 1.; Oxford University Press, 1976). XXXI + 612 s., 32 £.

De stort anlagte arkæologiske udgravninger i Winchester, som Martin Biddle indledte i 1961, var fra første dag præget af en omhyggelig planlægning. De skriftlige kilder fra middelalderen, der i Winchester er misundelsesværdigt rige, kom i vid udstrækning til at dirigere arkæologernes spader. Det er derfor symptomatisk, at publikationen af udgravningerne, der vil udkomme i elleve digre bind, er blevet indledt med udgivelsen af byens to ældste jordebøger, fra o.1110 (med rudimenter fra en forgænger fra o.1057) og fra 1148. For udgaven og oversættelsen af de vanskelige tekster står Frank Barlow, for de ledsagende kommentarer, der breder sig til en 300 sider stor historisk-topografisk skildring af Winchester i 11. og 12. århundrede, har Martin Biddle og D. J. Keene æren. Olof von Feilitzen behandler det rige personnavnemateriale i et særligt afsnit.

Bindet er den bedst tænkelige introduktion til et værk, der vil blive af grundlæggende betydning for de kommende tiårs byforskning overalt i Europa. Det kan ikke læses omhyggeligt nok.

O.O.

EDWARD MILLER and JOHN HATSCHER: *Medieval England. Rural Society and Economic Change 1086 – 1348.* (Longman, 1978). 320 s., 4.95 £.

Bogen udkommer i Longmans serie Social and Economic History of England, hvor de samme forfattere også skal skrive det tilsvarende bind om byer, handel og økonomisk politik. Nærværende bind står imidlertid glimrende alene. På blot 260 sider formidles en omfattende viden om befolkningsudvikling, bebyggelse, agrarteknik, godsstruktur, godsdrift, bondestanden, væksten i produktion for markedet, prisudviklingen etc.

Begge forfattere har en solid videnskabelig produktion bag sig; Hatcher har således så sent som i 1977 publiceret en bog om pest og befolkningsudvikling. Men det er deres store fortjeneste, at de her har været i stand til at skrive en læselig og forståelig fremstilling; man kan f.eks. bemærke den meget konkrete beskrivelse af de forskellige typer af manors og skildringen af bondestandens forskellige lag i den ældste perode, hvor den ukyndige læser f.eks. får at vide, hvad jordmålet en virgate dækker over (om end sagregistret her svigter).

Det oplyses ikke, hvilken læserkreds serien og bogen sigter imod; men den synes lige anvendelig for studerende i England som for alle ikke-briter, der vil arbejde med engelsk økonomisk og social historie, og afhjælper f.eks. det savn, som den langsomme udgivelse af den store engelske agrarhistorie betyder.

Nogle steder i nærværende bog kunne man have ønsket en klarere opridsning af forskersynspunkter, end pladsen har tilladt; men i øvrigt balanceres der godt (uden at det derfor bliver tandløst) mellem de forskellige opfattelser. I vurderingen af den voldsomme befolkningsvækst og dens virkninger ligger forfatterne nær Postan, som de erkender deres gæld til i forordet. – Til bogens fortjenester hører også et ganske omfattende noteapparat og tilsvarende kilde- og litteraturfortegnelse samt registre.

E.U.

BERTIE WILKINSON: *The High Middle Ages in England 1154-1377.* (Conference on British Studies: Bibliographical Handbooks; Cambridge University Press, 1978). 130 s., 4,50 £.

Efter at Edgar B. Graves' store Bibliography of British History to 1485 er kommet, er behovet for de små bibliografier i denne serie ikke så udtalt. Bertie Wilkinsons arbejde er ganske vist udmærket; det giver en grundig vejledning i periodens litteratur; men det meste kan findes i Graves, og her er det langt mere overskueligt. Disse små bibliografier benytter alfabetisk opstilling inden for meget rummelige saglige afsnit, f.eks. Social History, så det kan være temmelig tidkrævende at sikre sig al litteratur om bestemte emner, så meget mere som der skelnes mellem kilder, oversigter, monografier og tidsskriftsartikler.

N.L.

B. WILKINSON: *The Later Middle Ages in England 1216-1485.* (A History of England in Eleven Volumes, general editor: W. N. Medlicott, 5; Longman, 1977). 419 s., 4.50 £.

Toronto-professoren Bertie Wilkinsons oversigt over Englands historie fra Henrik 3.s tronbestigelse til Richard 3.s fald udkom første gang i 1969. Den foreligger her i uændret optryk som paper-back, og den skal være meget velkommen som sådan; men en ajourføring af bibliografien, der i forvejen med sine kun halvanden side er meget sparsom, kunne forlaget godt have strakt sig til.

N.L.

R. M. HAINES: *The Church and Politics in Fourteenth-Century England. The Career of Adam Orleton, c. 1275-1345.* (Cambridge Studies in Medieval Life & Thought, Third Series. Vol. 10; Cambridge Univ. Press, 1978). 303 s., 12.50 £.

Adam Orleton, først biskop i Hereford, senere i Worcester og til sidst i Winchester, var en central skikkelse i Englands politiske og kirkelige liv under Edward II's og begyndelsen af Edward III's regering. Han er en af de få, som har skiftet stift to gange, og hans kirkelige karriere blev i høj grad modarbejdet af Edward II. Man har i senere krøniker anklaget ham for at have været meddelagtig i mordet på kongen, og samtidige krøniker omtaler ham som en skurk og intrigemager. Han er i øvrigt den første engelske biskop, der blev stillet for en verdslig domstol. Hans sorte eftermæle farver også senere tiders historieskrivning. Med sin afhandling vil dr. Roy Martin Haines, Dalhousie University, Canada, fremlægge en omvurdering af den omstridte bisps liv og politiske virke. Orleton bør ses på baggrund af samtidens samfund, og studiet af det samtidige kildemateriale viser, at bispen har været en habil og dygtig politiker med sans for den udenrigspolitiske udvikling ved tiden før og efter hundredeårskrigens udbrud. På udmærket måde sætter forfatteren Orleton ind i samtidens politiske forviklinger og tegner et levende portræt af manden og politikeren. Dog bør man være specialist i tidens historie for at kunne drage fuld nytte af fremstillingen, og forfatteren fortaber sig undertiden i betydningsløse detaljer. En udmærket bibliografi, et udvalg af kilder og et udførligt itinerarium over bogens hovedperson kompletterer afhandlingen.

M.L.

ANNE HUDSON (ed.): *Selections from English Wycliffite Writings.* (Cambridge University Press, 1978). 234 s., 10.50 £.

Lollarderne, tilhængerne af John Wyclif, fremførte i slutningen af 1300-tallet krav om store kirkelige og sociale reformer. De forlangte større frihed for den nationale kirke over for paven, fornægtede transubstantionslæren og virkede for, at Bibelen skulle oversættes til folkesproget. Det sidstnævnte fik stor betydning for det engelske sprogs udvikling. Efter Wyclifs død udkom en engelsk oversættelse af Bibelen, og lollarderne kunne i 1395 fremsætte en stor petition om kirkelige reformer i parlamentet. Få år senere blev de imidlertid udsat for heftige forfølgelser af bå-

de inkvisitionen og verdslige myndigheder, og deres skrifter blev forbudt. Til trods for de grusomme straffe, man dømte dem til, levede lollarderne videre i form af hemmelige selskaber, og deres skrifter blev spredt. Anne Hudson, der er fellow ved Lady Margaret Hall, Oxford, udgiver i denne kildesamling en række af deres skrifter i original sprogdragt, senmiddelengelsk (der findes også lollardertekster og -skrifter på latin). De stammer fra slutningen af det 13. og bgyndelsen af det 14. årh. og har indtil nu stort set været ignorerede eller trykt uden de nødvendige kommentarer. Kildesamlingen er opdelt i følgende fire typer af tekster: »The Nature of Wycliffite Belief«, »The Lollards and the Bible«, »Lollard Polemic« og »Lollard Doctrine«. Anne Hudson har i en udmærket introduktion redegjort for baggrunden for teksterne og forsynet kildesamlingen med et kortfattet glossarium og udførlige kommentarer. Hvis man ikke har engelsk som modersmål, synes man sikkert, at glossariet kunne have været mere omfattende, ligesom man godt kunne have ønsket sig en lidt mere udførlig bibliografi.

M.L.

BARBARA HARVEY: *Westminster Abbey and its Estates in the Middle Ages*. (Clarendon Press: Oxford Univ. Press, 1977). 500 s., 15 £.

Titlen dækker meget præcist; emnet er godshistorie, og hovedsigtet er at belyse forholdet mellem klostret og dets gods, hvilke indtægter klostret fik, og hvordan forholdet var mellem godsledelsen og jordens brugere.

Westminster Abbey var grundlagt 959; men det var Edvard Bekenderen (som valgte klostret til sit gravsted), der gjorde klostret til et af Englands rigeste. Da Vilhelm Erobreren også favoriserede det, nåede det frem i allerforreste række og kunne o. 1086 underholde 80 munke. Domænejorden omfattede mere end 60.000 acres, mens anden jord var bortforlenet, bl.a. mod militærtjeneste. I den følgende tid bortforlenedes efterhånden o. 30% af domænen imod afgift, en politik, som brat standsede o. 1200, da især kombinationen af stigende prisniveau og lensmændenes voksende selvstændighed gjorde den urentabel. De fri forleninger gik i senmiddelalderen i realiteten tabt for klostret.

De engelske konger var siden 1066 blevet kronet i Westminster; men først fra Henrik III gravlagdes kongerne atter dér, og klostrets godsmasse voksede støt. I det 13. årh. engagerede klostret sig meget direkte i driften af domænen; ca. halvdelen var i hovedgårdsdrift, resten bortfæstet til bønder. I løbet af det 14. årh. opgaves hovedgårdsdriften næsten; hovedparten af jorden udlejedes til bønder.

I det 12.-13. årh. var fæstebrugene ved arvedelinger blevet stedse mindre; men med befolkningsnedgangen i senmiddelalderen voksede de atter noget. Størst var de tidligere hovedgårde, selv om mange af dem hurtigt udstykkedes.

Barbara Harvey har skrevet sit arbejde på grundlag af omfattende og sene arkivstudier. Detaildokumentationen er henlagt til bilagene, som sammen med registret fylder bogens sidste tredjedel. Selve fremstillingen er letlæst og udgør et meget væsentligt bidrag til engelsk landbrugs- og godshistorie, selv om forfatteren advarer mod at betragte klostergodsets historie som repræsentativ. Således var munkene i 2. halvdel af det 14. årh. utroligt længe om at forstå, at fæsteafgifterne skulle ned.

E.U.

DET TYSKE RIGE

JOSEF FLECKENSTEIN (ed.): *Herrschaft und Stand*. (Vandenhoeck und Ruprecht, 1977). 328 s., 72 DM.

Undertitlen er Untersuchungen zur Sozialgeschichte im 13. Jahrhundert, og publikationens ni bidrag er udsprunget af et kollokvium i Göttingen 1975. Fleckenstein lægger selv for med en generel afhandling om udviklingen af tysk tjenesteadel op til det 13. årh. Hans kollega Werner Rösener applikerer sin tilsvarende undersøgelse på territoriet Baden,

mens Thomas Zotz tager sig af bispedømmet Worms. Andre afhandlinger gælder Halberstadt og Jülich, dog kun i det 13. årh., mens Sabine Krüger behandler ridderskabet i Konrad von Megenburgs skrifter. Af forskere uden for Göttingen er der afhandlinger om Østrigs adel og udviklingen af den brandenburgske territorialstat, og endelig skriver Thomas Martin om Staufertidens pfalzanlæg med tilhørende undersøgelse af en række tyske kongers rejsekongedømme (med gode kortbilag).

Hovedtemaet er forholdet mellem landsherren, territorialfyrsten og de forskellige sociale grupper, som tjente denne, adel ministerialer, riddere og – mere i periferien – borgerne. Det tilsigter dels en klarlæggelse af kildernes terminologi, dels og især en beskrivelse af den institutionelle udvikling. Der er naturligvis tale om solid og gedigen forskning, og samlet leverer bogen et bidrag om forudsætningerne for dannelsen af de senmiddelalderlige egentlige stænder.

E.U.

WOLFGANG D. FRITZ (ed.): *Constitutiones et acta publica imperatorum et regum.* XI. (Dokumente zur Geschichte des deutschen Reiches und seiner Verfassung, 1354-1356; Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV, tomi XI fasc. 1+2; Hermann Böhlau, 1978). 144 s., 28 østmark pr. hæfte.

Udgiveren publicerer her de ikke tidligere trykte akter, der vedrører den tyske kejsers rigsadministration, samt register fra tidligere publicerede diplomer. De pågældende hæfter dækker perioden fra januar til august 1354. Udgiveren har sørget for en udmærket indledning, i hvilken han gør opmæksom på, at de publicerede akter skal ses som dele af forhistorien til det for hele det tyske kejserriges så vigtige konstitutionelle dokument den gyldne bulle fra 1356. Med sædvanlig grundighed og akkuratesse er der sørget for alle detaljer i publikationen, som er forsynet med en udmærket bibliografi samt fortegnelse over tidligere publicerede kildeskrifter.

M.L.

KARL TRUDINGER: *Stadt und Kirche im spätmittelalterlichen Würzburg.* (Tübinger Beiträge zur Geschichtsforschung 1; Klett-Cotta, 1978). 193 s., 54 DM.

Hovedtemaet i denne afhandling er den kirkepolitiske aktivitet, som byrådet i biskopbyen Würzburg udøvede i senmiddelalderen med særligt henblik på en undersøgelse af den forfatningspolitiske og statsteoretiske baggrund for rådets kompetence og beslutninger. En endeløs strid – fra midten af det 13. årh. til de store bondeoprør i 1525 – rådede mellem biskoppen og byens borgerskab vedrørende byens tilhørsforhold og afhængighed. Kampen drejede sig især om rådsforfatningen og lavsorganisationen. Borgerskabet prøvede gang på gang at gennembryde præsteskabets juridiske og økonomiske privilegier. Dette mislykkedes dog helt på grund af byrådets manglende forfatningsmæssige kompetence, og biskoppen kunne stramme grebet om byen, som han helt kontrollerede ved middelalderens slutning. Takket være et righoldigt kildemateriale kan forfatteren give et fyldigt billede af Würzburgs åndelige og verdslige forhold: byens forfatning, økonomi og finanser og den kirkelige organisation og andre åndelige aktiviteter såsom donationer, stiftelser, pilgrimsrejser m.v. Bogen er særdeles velskrevet, veldisponeret og letlæst.

M.L.

VIKINGERNE

HORST ZETTEL: *Das Bild der Normannen und der Normanneneinfälle in westfränkischen, ostfränkischen und angelsächsischen Quellen des 8. bis 11. Jahrhunderts.* (Wilhelm Fink Verlag, München, 1977). 333 s., 78 DM.

Horst Zettel søger i denne udvidede dissertation at tegne et billede af vikingerne, som deres ofre så dem, og af deres hjemlande, først og fremmest Danmark, som det tog sig

ud set med samtidens europæiske øjne. På grundlag af en grundig gennemgang af de forskellige kilder, kildegrupper og kildetyper, hvorunder han specielt plæderer for den hagiografiske litteraturs værdi, belyser han emner som det danske kongedømme i vikingetiden, vikingetogternes formål, karakter, organisation, hæres og flåders størrelse, taktik og våben, overfaldenes virkninger etc. etc. Synsvinklen er interessant, og i livlig polemik med nyere vikingetidslitteratur lykkes det ofte forfatteren at demonstrere sin hovedtese: at de samtidige kilder, som man oftest tilskriver en kristelig forudindtagethed imod vikingerne og en tilsvarende betinget ensidighed, tit gengiver, de historiske realiteter væsentlig mindre fordrejet end senere, ja, helt moderne fremstillinger. I nogle sammenhænge overdriver Zettel dog sin kildetroskab og bliver så bundet af kilderne, at han kun vil acceptere ting, som er eksplicit udtrykt i det samtidige materiale. Bogen hviler på et imponerende litterært grundlag; men et antal perifere arbejder kunne uden skade have været ladt ude af betragtning til fordel for Aksel E. Christensens Vikingetidens Danmark, der ikke har fanget Zettels opmærksomhed. Det kniber i øvrigt flere steder med kendskabet til den nyere speciallitteratur, både hvad angår danske og engelske emner.

N.L.

INGRID STOUMANN: *De, der blev hjemme*. En vikingelandsby ved Esbjerg. (Esbjerg Museum, 1978). 63 s.

I de senere år er der ved store udgravninger foretaget af Det arkæologiske Bopladsudvalg under Statens humanistiske Forskningsråd afdækket fire store landsbyer fra vikingetiden, i Trabjerg ved Holstebro, i Grønbjerg (Omgård) i Nr. Omme sogn, i Vorbasse og i Sædding lige nord for Esbjerg. Disse fund giver os det første rigtige indblik i vikingetidens bosættelser, og selv om de foreløbig er få og alle fra Vestjylland, viser de allerede, at der kunne være store forskelle mellem tidens bebyggelser. De vil komme til at præge debatten om vikingetiden i de kommende år, og vi må være lederen af Sædding-udgravningen taknemmelig for, at hun i denne lille bog har givet os en oversigt over resultaterne, så der er et grundlag at debattere på, mens vi venter på den endelige publikation af fundet. Her placeres fundet i den almene historiske såvel som i dets lokale sammenhæng, og en kort bibliografi viser vej til den spredte litteratur om andre vikingetidsbopladser.

N.L.

DANMARK

ERIK KJERSGAARD: *Mad og øl i Danmarks middelalder*. (Nationalmuseet, 1978). 217 s., 98 kr.

Det er et forsømt emne, som Kjersgaard tager op i sin bog. Tidligere sammenfattende fremstillinger findes ikke; oplysninger har først og fremmest måttet fremsøges i Kulturhistorisk leksikon for nordisk Middelalder og for øllets vedkommende i Glamanns Bryggeriets Historie. Kjersgaard har imidlertid ikke kun benyttet disse værker og anden foreliggende speciallitteratur, men har, ifølge forordet, været igennem det middelalderlige skriftlige kildemateriale samt moderne udgravningsberetninger. I sin helhed udgør bogen en videnskabelig landvinding.

Formen er populær, bogen naturligvis velillustreret og velskrevet, som man kan forvente det af udgiver og forfatter. De indledende kapitler gælder måltidets hellighed, fasten og forrådshusholdningen; herefter følger afsnit om, hvad agerbrug, kvægavl og fiskeri producerede; der fortsættes med jagt og importvarer, øl og vin, madlavning og bagning, spise- og drikkeredskaber, måltiderne, herreretter og folkekost, kogekunst og bordskik m.v. og afsluttes med udmærket engelsk resumé.

Det er ikke alle sider af emnet, som er lige perspektivrige; nogle af oplysningerne om drikkekarene gælder, som Kjærsgaard selv anfører, kuriositeter; men læst i sammenhæng giver bogen en skildring af dansk fødevareproduktion, og hvordan den forbrugtes.

Interessantest er forsøget på at bestemme

folkekostens omfang og sammensætning. Ifølge militære kostlister (skånske ledingsret fra ca. 1250 og borgelejeliste fra ca. 1520) lå det daglige forbrug i fast føde nær de 3 kg. Den store overvægt af kød og fisk o. 1520 demonstreres også af andre kilder; men den anførte kaloriemængde turde dog vist være bestemt af militære sikkerhedshensyn.

E.U.

ALLAN KARKER (ed.): *Jon Præst. Presbyter Johannes' brev til Emanuel Komnenos.* (C. A. Reitzel, 1978). 33 s.

Omkring år 1165 modtog den byzantinske kejser Emmanuel Komnenos et brev fra en vis presbyter Johannes, der efter sigende herskede som konge over et stort rige hinsides Indien og Armenien og tilhørte den nestorianske kirke. En tilsvarende skrivelse eller kopier af samme brev synes også at være sendt til Frederik Barbarossa og pave Alexander III. Brevet, som er et falsum, indeholder en beretning om Indien, der i mange afskrifter blev spredt over Europa, både på sit originale sprog, latin, og i adskillige oversættelser. Nærværende udgave præsenterer i synoptisk fremstilling fire redaktioner af Jon Præsts brev: den latinske grundtekst, to danske og en svensk oversættelse. Hovedformålet har været at publicere den af de to danske, som ikke tidligere er trykt. Læseren får en levende skildring af Indiens mærkelige land, dets slotte, dyrearter, mennesker og geografi. Dette præger dog især den latinske variant, idet oversættelserne kun er et udvalg af grundteksten. Lektor Allan Karker, Aarhus Universitet, har foretaget udgivelsen og givet en udmærket sproglig kommentar. Desværre bygger den historiske del af hans indledning på forældet litteratur.

M.L.

KINA

PATRICIA BUCKLEY EBREY: *The Aristocratic Families of Early Imperial China.* A Case Study of the Po-ling Ts'ui Family. (Cambridge Studies in Chinese History, Literature and Institutions, 1978). 240 s., 9.50 £.

Med denne lille studie blander dr. Ebrey sig i den standende diskussion om aristokratiets rolle i det imperiale Kina. Efterhånden som udforskningen af det traditionelle Kinas sociale, politiske og institutionelle historie er skredet frem, har interessen samlet sig om den kinesiske overklasse, oftest benævnt gentry'en. Belysningen af denne gruppes forhold til dynastiet på den ene side og lokalbefolkningen på den anden er helt klart af fundamental betydning for forståelsen af det traditionelle kinesiske samfundsmønster.

Dr. Ebrey fremhæver med rette, at en stor del af forvirringen omkring de aristokratiske familiers betydning skyldes, at deres basale karakteristika kun i meget ringe grad er undersøgt, og hendes case study er et forsøg på at råde bod på dette forhold.

Hun har valgt at følge den betydningsfulde Po-ling Ts'ui familie fra det nordøstlige Kina over en periode på ca. 1.000 år (fra det tidlige Han-dynasti til slutningen af T'ang-dynastiet). Centralt i undersøgelsen står spørgsmålene om den aristokratiske families beskaffenhed (hvor omfattende og sammentømret er den; hvorledes er forholdet dens medlemmer imellem, etc.) og om de enkelte medlemmers dobbeltrolle som både aristokrater og bureaukrater.

Undersøgelsen slår fast, at spørgsmålenes besvarelse afhænger af, hvilken periode man ser på i det lange forløb; den aristokratiske familie er ikke – som den ofte er blevet opfattet – en fast størrelse med et fast mønster, og dens forhold til dynastiet varierer også ganske betydeligt.

Bogen er i det hele taget en påmindelse om, hvor forsigtig man skal være med at operere med faste betegnelser og kategorier, og navnlig, hvor tilbageholdende man bør være med at anvende eksempelvis europæiske paralleller til forståelse af kinesiske forhold.

W.J.

PRÆCOLUMBIANSK

NORMAN HAMMOND: *Social Process in Maya Prehistory*. Studies in honour of Sir Eric Thompson. (Academic Press, 1977). 609 s., 28 £.

Gennem en enestående flittig og idérig forskervirksomhed, i perioden 1936-58 tilknyttet Carnegie Institution's Division of Historical Research, med et væld af videnskabelige publikationer til følge, opnåede den i 1975 afdøde britiske amerikanist Sir Eric Thompson en ubestridt position som verdens førende Maya-forsker, og det er ikke mindst takket være hans indsats, at Maya-forskningen i tiden efter 2. verdenskrig har taget det afgørende skridt fra arkæologisk udforskning af store jungleomgivne ruinkomplekser og filologisk studium af de fremdragne hieroglyfindskrifter til at blive en virkelig historisk videnskabsgren med tyngdepunktet på det gamle kulturkompleks' økonomiske og sociale forhold.

Som mindeskrift over Sir Eric har 25 fagfæller hver ydet et bidrag til den foreliggende bog i kvartformat. Den indledes af en biografisk skitse (med morsomme tilhørende fotos fra skoledreng til »retired professor«) ved udgiveren, professor Norman Hammond fra Cambridge, efterfulgt af en fortegnelse på godt 7 sider over Sir Erics produktion, som oven i købet benævnes Select Bibliography, og derpå følger 24 gedigne forskningsbidrag vedrørende Maya-kulturen, først og fremmest koncentreret om det økonomiske liv og de sociale forhold, men også med udblik til kulturlivets øvrige aspekter. Gennem sin rige fylde af centralt stof vedrørende Maya-kulturen vil det foreliggende mindeskrift være et uundværligt arbejdsredskab for enhver, der beskæftiger sig med denne fascinerende fase af det præcolumbianske Amerikas historie.

NYERE HISTORIE

RENÆSSANCE OG REFORMATION

ROBERT STUPPERICH: *Erasmus von Rotterdam und seine Welt*. (Walter de Gruyter 1977). 210 s., 38,- DM.

Man kan vælge at bestemme denne bog på to måder. Enten kan man hævde, at her er tale om en biografi i ordets allersnævreste forstand, eller man kan sige, at bogen – med de krav man i de seneste år stiller til en historisk biografi – er alt andet end en sådan.

Robert Stupperich har med skyldig hensyntagen til Erasmus-forskningens store navne valgt at koncentrere opmærksomheden om Erasmus' værk og dettes betydning i samtid og eftertid, og dermed er det op til læseren at afgøre, hvilken af de anførte karakteristikker der er mest træffende.

Der formidles gennem bogen dybtgående viden om Erasmus' arbejde på en lang række forskellige fronter, som kan sammenfattes i tre hovedgrupper: humanistisk arbejde i snæver forstand, pædagogiske synspunkter og vurderinger (bogens mest veloplagte afsnit) og endelig det, som for Erasmus selv var det vigtigste, men også det, der beredte ham de største skuffelser, teologien.

Der er ikke tale om nogen lettilgængelig fremstilling. Dels forudsætter forfatteren hos læseren en betydelig viden om europæisk politisk og kulturel historie i det 15. og 16. århundrede, og dels er bogen skrevet i et sine steder meget tungt og utilgængeligt sprog; men overvindes disse vanskeligheder, er læseren blevet meget vidende om Erasmus og hans verden og har opdaget, at denne den største af humanisterne på en række områder er et væsentlig led i en dybere forståelse af vor egen tids forudsætninger.

Bogen afsluttes af en kortfattet udvalgsbibliografi og af et særdeles omfattende person- og stedregister, som kan anvendes som håndleksikon.

T.H.

JÜRGEN BÜCKING: *Michael Gaismair: Reformer – Sozialrebell – Revolutionär.* Seine Rolle im Tiroler »Bauernkrieg« (1515/32). (Spätmittelalter und frühe Neuzeit Band 5 Klett-Cotta, 1978). 190 s., 54,- DM.

Ved sin alt for tidlige død i 1975 efterlod Bücking et næsten færdigt manuskript til sin Gaismair-biografi; og det skal hilses med glæde, at den nu omsider er kommet på tryk, omend det sine steder kan spores, at manuskriptet ikke har fået den sidste afpudsning. Det er først og fremmest glædeligt, fordi Gaismair – i DDR-forskningen fremhævet som bondekrigens sammen med Thomas Müntzer betydeligste ideolog – i den ikkemarxistiske bondekrigsforskning hidtil ikke er blevet viet nogen større opmærksomhed.

Bogen består i virkeligheden af 4 relativt selvstændige dele, hvoraf kun 2. del er biografi i egentlig forstand. I første afsnit er de sociale og økonomiske forhold i det område, hvor Gaismair virkede, opridset; og i tredje afsnit er Gaismair-receptionen gennemgået og vurderet. Endelig har Bücking i fjerde afsnit taget problemet om religionen som legitimationsfaktor for en opstand op til behandling og har her bl. a. undersøgt Gaismairs plan for en radikal nyordning af samfundet, »Tiroler Landsordnung«.

Der er tale om meget spændende analyser med særdeles skarpsindige igttagelser, men dog med i til tider lidt overdrevet polemik mod den østeuropæiske forskning. Det 'ufærdige' består i, at bogens enkelte dele ikke er tilstrækkeligt kædet sammen, at man så at sige sidder med en række artikler samlet i et fælles bind, og dette indtryk forstærkes gennem den række af ekskurser, som er føjet til de fire hovedafsnit.

Der afsluttes med en nyttig synoptisk oversigt over de tyske bondeopstande 1525/26 med særlig vægt på Gaismairs virkeområde, Tyrol, og med en af udgiverne sammenstillet komplet bibliografi.

T.H.

Der deutsche Bauernkrieg 1524/25. Geschichte – Traditionen – Lehren. Herausgegeben von GERHARD BRENDLER und ADOLF LAUBE. Akademie der Wissenschaften der DDR. (Schriften des Zentralinstituts für Geschichte 57; Akademie-Verlag, 1977). 473 s., 48,- DM.

I november 1974 holdtes i Erfurt en af Akademie der Wissenschaften der DDR foranstaltet konference som forberedelse til markeringen af 450-året for Den tyske Bondekrig. Foredrag og diskussionsbidrag på denne konference forelægges hermed – lidt post festum – for en videre kreds.

I sit anlæg har denne antologi store lighedspunkter med de i 1975 og 1976 udgivne (se NFH XXVI, 162 og XXVII, 107); dog går denne endnu videre end forgængerne. Dens i alt 41 bidrag falder i tre hovedgrupper: bondekrigen 1524/25, bondebevægelser og antifeudale bevægelser (internationalt) fra 16. til 19. årh. og som tredje gruppe bondekrigsreceptionen i arbejderbevægelsen fra Marx og Engels frem til SED i DDR og Socialdemokratiet i Forbundsrepublikken.

Antologien demonstrerer vægtningen i bondekrigsforskningen blandt østeuropæiske marxistiske historikere (eneste vestlige bidragyder er New York-professoren Hans J. Hillerbrand) og viser som forgængerne, at interessen for såvel kunst- som sproghistoriske problemstillinger i tysk historie i 16. årh. er betydelig. Dog er det stadig tydeligt, at Thomas Müntzer er den centrale figur i bondekrigstolkningen (af 1. afdelings i alt 18 bidrag behandler 5 Müntzer), og at man har betydelige problemer med at »håndtere« ham.

Blandt de mange bidrag skal et enkelt fremhæves, nemlig Leipzigerprofessoren Max Steinmetz' indledningsforedrag »Der geschichtliche Platz des deutschen Bauernkrieges«. Steinmetz viser i foredraget en betydelig åbenhed, men demonstrerer samtidig, at tesen om reformation og bondekrig endnu har betydelige svagheder, og at den også – jf.

antologiens tredje hoveddel – har en åbenbar politisk funktion.

Egentlig nyt bringer foredrag og diskussionsindlæg kun i begrænset omfang; derimod er bidragene særdeles instruktive som en art statusopgørelse i den østeuropæisk-marxistiske (og specielt i DDR) bondekrigs- og sen feudalismeforskning. Har dette været konferencens mål, må det medgives, at målet nåedes.

T.H.

ENGLAND

PEARL HOGREFE: *Women of Action in Tudor England.* Nine Biographical Sketches. (Iowa State University Press, 1977). XXIV + 263 s., 10.50 $.

Den amerikanske litteraturhistoriker Pearl Hogrefe har her portrætteret ni bemærkelsesværdige engelske overklassekvinder, aristokrater som dronninger, fra tudor-tiden. Kvinderne udmærkede sig i politik, ved deres uddannelse og litterære produktion. De var lærde og fromme damer med overskud til at dyrke finkultur og filantropi udenfor husførelse og børnepasning.

Disse lærde og aktive damer har forståeligt imponeret deres portrættør. Vi bør også efter min mening dømme dem for, hvad de skabte, ikke blot for, hvad de var. Alligevel er det svært ikke at undre sig over, at bogen, som selv kalder sig et bidrag til kvindehistorien, kun finder 9 kvinder værdige til omtale, mens de øvrige millioner af kvinder, som levede i England på samme tid forbigås i tavshed.

Forfatteren råder dog bod på lidt af den sociale proportionsforvridning i sin introduktion, hvor hun mere generelt drøfter kvindernes retsstilling såvel i erhvervslivet som i familien og ved at fremsætte et interessant forslag til en forklaring på den ændring til det værre, som indtraf i tiden efter 1500, og som vi også kender i Danmark.

Bogen er forsynet med noter og kildehenvisninger samt navneregister. Et sagregister savnes derimod.

I.D.

Crime in England 1550-1800. Edited by J.S.COCKBURN. (Methuen, 1977). 364 s., 10.50 £.

Beretninger om forbrydelse og straf har altid været fascinerende læsning. De her præsenterede 11 essays skrevet af fremtrædende historikere og retshistorikere danner ingen undtagelse i så henseende.

Samlingen åbnes med en usædvanlig introduktion: »Forbrydelsen og historikeren« af G.R.Elton. I en velskrevet og på sine steder vittig analyse påpeger han den specielle forbrydelse, som historikere i almindelighed, herunder de 11 essayister, gør sig skyldige i, når de nærmer sig et kriminalretshistorisk materiale alene ud fra et socialt kriterium og glemmer det retlige.

Efter den provokatoriske opsang følger rækken af spændende artikler. Der indledes med to oversigtsartikler, dels om straffeprocessen i Common Law i perioden 1550-1800 (J.H.Baker) og dels om forekomsten og arten af forbrydelser i England 1559-1625 (J.S.Cockburn). Efter en artikel om hekseprocesser i Essex i Tudor-og Stuart-perioden (A.D.J.Macfarlane) følger tre, som alle beskæftiger sig med dagligdagens små- eller politiforseelser: J.A.Sharpe har foretaget en almindelig gennemgang af kriminaliteten i et Essex-sogn i årene 1600-2640, og M.J.Ingrams skriver om lov og uorden i det 17. århundredes Wiltshire, mens T.C.Curtis undersøger de særlige regionale Quarter Sessions for Chesires vedkommende. Et interessant forsøg på at opstille en kriminalstatistik for Surrey i årene 1736-53 gøres af J.M.Beattie.

Den i Europa, også i Danmark, i 1700-tallet så uhyggeligt hyppige kvindeforbrydelse, barnefødsel i dølgsmål og barnedrab i øvrigt, behandles af R.W.Malcolmson. Både forbrydelsen og dens retsforfølgelse afspejlede tidens sociale og økonomiske forhold og den rådende kristne dobbeltmoral. P.B.Munsches essay om jagtretten i Wiltshire 1750-1800 vidner på samme måde om betydningen af socioøkonomiske årsagsfaktorer. Kun jordbesid-

dere havde jagtret. Det næstsidste arbejde giver en rystende beskrivelse af livet i det berygtede Newgate-fængsel i 1700-tallet, hvor drukkenskab og dobbel trods alt gjorde den sidste rest af livet udholdeligt for de elendige. Samlingen afsluttes med en undersøgelse af de såkaldte »accounts« fra Newgate. Det var rapporter skrevet af fængselspræsten indholdende oplysninger om hver enkelt misdæders liv og gerninger, det sidste bibelord, hans egne sidste ord og eksekutionens forløb.

Bogen er et interessant bidrag ikke alene til strafferettens historie, men også til socialhistorien. Den kan læses som en dialog mellem forskere af forskellig metode og baggrund, som alle fra hver sit standpunkt søger at kaste lys over datidens engelske straffesystem. Man vil finde bogen forsynet med noter og et omfattende index. Herudover rummer den en værdifuld kritisk bibliografi over nyeste sekundærlitteratur og kildesamlinger. De 11 essays er i øvrigt næsten alle baseret på studier i kildeudgivelser fra tiden efter 1960.

I.D.

DONALD WINCH: *Adam Smith's Politics*. An Essay in Historiographic Revision. (Cambridge University Press, 1978). 204 s., 3.50 £.

Donald Winch ønsker at afdække en politisk dimension i Adam Smiths samfundsanalyse, der har været tilsløret i tidligere fremstillinger. Den politiske dimensions vigtighed for Adam Smith er ikke blevet opdaget, enten fordi man har set afgørende modsætninger mellem hans økonomiske og etiske teorier, eller fordi han udelukkende er blevet betragtet som liberalistisk økonom.

Sådanne indskrænkende løsninger af Adam Smith, hvor politikken udelades, mener Winch skyldes en tendens til at anskue hans værker i en senere tids sammenhæng, f.eks. ved at betragte Wealth of Nations, som om den behandlede den udviklede kapitalismes problemer. Winch vil så forsøge at sætte Adam Smith ind i den rette 18. årh.-sammenhæng.

Først forsøges Adam Smith placeret i forhold til samtidens politiske og samfundsvidenskabelige strømninger. Han ses som forsigtig whig, skeptisk over for den økonomiske udvikling, men hverken nostalgisk eller i besiddelse af borgerligt revolutionære, kapitalistiske visioner. Han indgår i den skotske oplysnings historietradition og har et nuanceret syn på interaktionen mellem det økonomiske og politiske niveau. Læsningen af ham vanskeliggøres af, at han bevæger sig på forskellige abstraktionsniveauer uden at forbinde disse tilfredsstillende.

Efter en generel fremstilling af Smiths politiske dimension centreret omkring begreberne 'liberty', 'commerce' og 'justice' fremstiller Winch hans holdning til tre af samtidens store politiske problemer: valget mellem en milits og en stående hær, statsgældens vækst og uroligheder i de amerikanske kolonier.

N.F.

ROBERT STEWART: *The Foundation of the Conservative Party 1830-1867*. (A History of the Conservative Party vol. I; Longman, London, 1978). XVII + 427 s., 12. £.

Denne bog er første bind af fire i en planlagt partihistorie for det konservative parti i Storbritannien. Den adskiller sig positivt fra så mange andre partihistorier ved ikke at behandle partiet som et isoleret objekt. Udviklingen i det konservative parti bliver sat ind i en bredere social, økonomisk og politisk sammenhæng. Hovedvægten lægges på fremvæksten af et partisystem og karakteristik af partiets opbygning og funktion.

Bogen behandler perioden fra Napoleonskrigenes slutning til valgreformen i 1867 og inddeler den i to faser med valgreformen 1832 som skillende punkt. I den første fase var partierne kun løse grupperinger i parlamentet, men tendensen går i retning af en klarere profilering af de to partier, whigger og torier. Det sættes i sammenhæng med en magtfor-

skydning fra konge og parlament til ministerium og centraladministration. Lovgivningsinitiativet gled i stigende grad over til regeringen, mens det tidligere havde ligget hos de enkelte parlamentsmedlemmer. Samtidig styrkedes regeringens stilling i forhold til kongemagten ved voksende indre sammenhold. Tendensen til partigruppering styrkes af disse forhold, og samtidig bliver det i stigende grad den partimæssige støtte og ikke kongemagtens tillid, der er afgørende for regeringernes funktion. Efter 1832 er der tale om egentligee partiorganisationer, hvis fysiske tilstedeværelse ikke begrænses til parlamentet. Det konservative parti fik således umiddelbart efter reformen et centralt partikontor og en række lokale organisationer. Der var imidlertid ikke tale om en partiorganisation i moderne forstand, idet de enkelte lokale kredse var fuldstændig autonome, således at en central dirigering eller blot koordinering var udelukket. Frem til 1867 var vælgergruppen endnu sine steder så lille, at den lod sig kontrollere, men det afgørende træk ved denne periode var, at valgene nu blev udtryk for en egentlig politisk stillingtagen fra vælgernes side, hvor de tidligere havde været en indtægtskilde (bestikkelse) eller en skyldighed i forhold til den lokale lord.

Udviklingen sættes i sammenhæng med de skiftende økonomiske konjunkturer, men er mindre tilfredsstillende på det punkt, fordi den ideologiske udvikling ikke behandles særlig indgående, således at det formidlende led mellem økonomisk forandring og politisk handling ikke bliver markeret tilstrækkeligt.

J.F.

TYSKLAND

DIRK BLASIUS: *Kriminalität und Alltag*. Zur Konfliktgeschichte des Alltagslebens im 19. Jahrhundert. (Vandenhoeck & Ruprecht, 1978), 95 s.

Kriminalitetsproblemer kan studeres alene med det formål at belyse en straffe- og procesretlig udvikling. Dirk Blasius har i denne spændende lille bog ikke ladet sig nøje med en ren retshistorisk fremstilling, men har ønsket at søge en sammenhæng mellem det retlige grundlag og den socialøkonomiske forvandling, som fulgte industrialiseringen og urbaniseringen i det 19. århundredes Preussen.

Forfatteren karakteriserer selv sit arbejde som et forsøg på at blotlægge et stykke hverdags socialhistorie på grundlag af den såkaldte »lille« kriminalitet: småtyverier, skatte- og toldforseelser, vold og brandstiftelse. Han tolker disse forseelser som et udtryk for en kollektiv socialprotest, og det bekendte preussiske problem, tyveri og brænde og træ, som allerede Karl Marx var opmærksom på, fremhæver han som det centrale massedelikt i det 19. århundrede. Undersøgelsen er baseret på et kvantitativt omfattende materiale fra kriminal-, politi- og fiskalretlige domssamlinger fra 1830'erne til 1860'erne.

Bogen er forsynet med kriminalstatistiske tabeller, prisindeks, noter samt kilde- og litteraturoversigt.

I.D.

ITALIEN

FRANK MCARDLE: *Altopascio*. A Study in Tuscan Rural Society, 1587-1784. (Cambridge Univ. Press, 1978). 226 s., 10.50 £.

Kildematerialet fra det toskanske slot og storgods Altopascio, som med tilhørende landsby ligger ca. 156 kilometer nord for Arno-floden og lige så langt øst for byen Lucca, og som i den valgte tohundredeårsperiode blev administreret af familien Medici, er så righoldigt, at det tillader indgående analyser af distriktets demografiske, sociale, økonomiske og politiske udvikling. Formålet med bogen er at undersøge hvordan den almindelige europæiske 1600-tals krise påvirkede udviklingen i dette lille område, og nærmere analysere forandringerne i samfundsstrukturen. Takket være, at der er bevaret en meget detaljeret beskrivelse fra 1740, kan man næsten rekonstruere bebyggelsen helt ned til de enkelte huse i landsbyen, der i perioden omfattede mellem 600 og 700 personer. Resultatet af undersøgelsen er, at krisen ikke i højere grad

satte spor i den politiske udvikling, og at middelklassen, »a rural middle class«, konsoliderede sin stilling. Forfatteren vil hævde, at depressionen ikke var en almindelig europæisk krise, og at Altopascio er et eksempel på, at man ikke bør generalisere eller overføre en kendt struktur fra ét område til et andet. En mængde tabeller og grafiske fremstillinger belyser den udmærkede og letlæste fremstilling. Men hvem er forfatteren? På bogens bagflap findes der et billede af en venligt smilende ung mand – men ikke én eneste linie om hans data i øvrigt.

M.L.

OWEN CHADWICK: *Catholicism and History.* The Opening of the Vatican Archives. (Cambridge University Press, 1978). 174 s., 5.90 £.

Hvem skulle tro, at et arkivs historie kunne være spændende og fascinerende som en roman. Men det er faktisk tilfældet med det arkiv, hvis historie professor Chadwick her har behandlet.

Nu er der jo ikke tale om noget tilfældigt arkiv, men om et af de – om ikke det – vigtigste i verden, i hvert fald når det gælder udforskningen af den ældre historie.

Efter i et indledningskapitel at have skildret nogle hovedtræk i arkivets historie i tiden indtil den franske revolution følger forf. dets til tider særdeles dramatiske skæbne op gennem det 19. årh. (med bortførelsen til Paris i Napoleonstiden som det dramatiske højdepunkt). Den form, Chadwick har valgt, gør ikke læsningen mindre spændende, idet vi med udgangspunkt i nogle af kirkehistoriens mest kontroversielle og for den katolske kirke ofte særdeles kompromitterende begivenhedsforløb får et dybtgående kendskab til motiverne bag Vatikanets holdning til åbning/lukning af dets arkiver.

Når læsningen er så spændende, som tilfældet er, hænger det naturligvis – bortset fra forfatterens åbenbare kvaliteter som historiker og fortæller – for en del sammen med, at dette arkivs historie op gennem det 19. årh. samtidig er et stykke spændende historie om brydningerne i den katolske kirke (kampen mellem liberal og konservativ teologi, den katolske kirkes forhold til den italienske nationalstat m.m.), spændinger, som til tider førte til en næsten hermetisk lukning af arkiverne, men som til sidst – også påvirket af pres fra et voksende antal historikere over hele Europa – førte til den endelige åbning. Vatikanet havde – med Chadwicks ord – erkendt, at det ikke i længden kunne undertrykke den historiske »sandhed«, og at det selv i tilfælde, hvor sandheden kunne være ubehagelig for den katolske kirke, var at foretrække frem for endnu værre rygter.

Denne bog kan – ikke mindst på grund af dens for historisk litteratur helt usædvanlige veloplagthed – anbefales enhver historisk interesseret; selv den, der ikke tidligere har haft et gran af interesse for den katolske kirke, vil blive fanget ind; og for den, der er særligt interesseret i det 19. årh.s historie, er her en bog, som fra en spændende vinkel belyser velkendte problemstillinger.

T.H.

OVERSØISK

SAMUEL ELIOT MORISON: *The Great Explorers.* The European Discovery of America. (Oxford University Press, 1978). 777 s., 6.95 £.

I 1976 døde en af USA's mest fremtrædende historikere, Harvard-professoren og admiralen Samuel Eliot Morison. I Morisons omfattende forfatterskab indtager hans arbejder om Amerikas opdagelse en central plads; bedst kendt er nok bøgerne om Columbus fra 1942 og 1955, hvor Morison leverede et meget detaljeret og indforstået billede af den omdiskuterede pioner. Knap så velkendt er derimod hans store arbejde fra 1970'erne om Amerikas opdagelse (»The Northern Voyages, A.D. 500-1600« og »The Southern Voyages, 1492-1616«), og det er derfor ingen dårlig idé, at Oxford University Press nu har publiceret en mindeudgave, der fremtræder som en forkortet udgave af de to bind.

Bogen er – Morison tro – stærkt personcentreret, og den falder naturligt i to dele: en 1. del, hvor rejserne til Nordamerika i tiden 1497-1587 behandles med Cartiers ekspeditioner som det centrale tema, og en 2. del, hvor det drejer sig om rejserne til Sydamerika og Det karaibiske Område i perioden 1492-1579. I denne del af bogen indtager Columbus naturligvis hædersplads, men også Magellans og Drakes jordomsejlinger bliver indgående behandlet.

Morisons begejstring og fortælletalent gør bogen både spændende og vedkommende; forfatteren har fulgt sine hovedpersoner overalt og supplerer teksten med glimrende fotos og kort. Så letlæst er bogen, at man næsten glemmer, at forfatteren ikke bare var admiral og »bidt af søen«, men også seriøs historiker. Bogen rummer hverken noter eller bibliografi, men den, der ønsker at kigge admiralen efter i sømmene, kan gå til de uforkortede publikationer.

Bogen, der som nævnt er overdådigt illustreret, afsluttes med et dækkende register.

W.J.

JOHN K. FAIRBANK (ed): *The Cambridge History of China. Volume 10: Late Ch'ing, 1800-1911, Parti I* (Cambridge University Press, 1978). 736 s., 30.00 £.

Efter mere end 10 års forberedelser publicerer Cambridge University Press nu det første bind i sin stort anlagte Kina-historie. Projektet, der betegnes som et af de mest omfattende i forlagets mangeårige historie, redigeres af den tidligere Harvard-professor John King Fairbank og Cambridge-professoren Dennis Twitchett og er planlagt til at omfatte 14 bind over de næste ca. 10 år.

Når man har valgt at lægge ud med bd. 10, der omhandler Ch'ing-dynastiets sidste århundrede, skyldes det ikke blot, at denne periode er en meget interessant – ja, set fra et europæisk synspunkt den mest interessante – epoke i Kinas historie. Det skyldes uden tvivl også, at netop dette tidsafsnit har været genstand for omfattende udforskning i de sidste 15-20 år, en indsats, som i øvrigt først og fremmest John Fairbank har æren for.

Det er således både mest interessant og lettest at begynde her, hvor forarbejdet er gjort gennem utallige fremragende detailstudier; men det er unægtelig også den periode, der var mindst behov for at tage fat på, bl.a. i betragtning af, at Fairbank-eleven Immanuel Hsü i midten af 1970'erne publicerede sin imponerende »The Rise of Modern China« med hovedvægten på perioden efter 1800. Medens andre perioder i Kinas historie råber på blot en nødtørftig historisk dækning, er det 19. årh. således snart fyldt til bristepunktet! Det skal dog straks slås fast, at den nye Cambridge-historie hævder sig flot i konkurrencen.

Det foreliggende bind, der behandler konfrontationen mellem vestmagterne (spec. England) og værtslandet Kina og den gradvise omdannelse af det traditionelle samfund, er redigeret af Fairbank. I et introduktionskapitel ridser han problemstillingen op: den fundamentale sammenhæng mellem ydre pres (vestmagterne langs kysten og nomadefolkene på landfronten) og voksende indre disharmoni (nedbrydningen af det konfutsianske samfundsmønster, især markeret ved de omfattende oprørsbevægelser). Herefter gåes der over til en mere indgående behandling af de enkelte temaer.

Joseph Fletcher tager sig med vanlig omhu af Kinas relationer til naboerne i vest og nord, medens Frederic Wakeman og Fairbank selv behandler kantonsystemet, opiumskrigen og det nye traktatsystem. De indre problemer, først og fremmest Manchu-dynastiets svækkelse og Taiping-oprøret, belyses af Susan Mann Jones og Philip A. Kuhn, og de efterfølgende kinesiske restaureringsbestræbelser og begyndende selvstyrkelsesbevægelse behandles af Kwang-ching Liu og Ting-yee Kuo. Bogen afsluttes med Paul A. Cohens kapitel om den kristne mission.

Som det vil være fremgået af denne indholdsoversigt, er der tale om et forfatterkollegium af usædvanlig høj karat. For den, der er

fortrolig med forfatternes tidligere arbejder, er det klart, at bogen ikke indeholder afgørende nye forskningsresultater; men det er lykkedes redaktøren at skabe en fin helhed ud af de mange specialisters bidrag, og det er ikke nogen ringe fortjeneste. Bogens afsnit føjer sig smukt sammen til et all-round billede af Kina i første halvdel af det 19. årh. og giver netop den sammenhæng, der ofte mangler, når man læser de bidragydende forfatteres værker isoleret.

Bindet dækket stort set udviklingen frem til ca. 1870 (for missionens vedkommende dog frem til 1900), og en helhedsbedømmelse af Cambridge-historiens behandling af Ch'ing-dynastiets sidste århundrede (1800-1911) må derfor afvente publiceringen af bd. 11; vi mangler endnu så væsentlige aspekter i billedet som reformbevægelserne, regionalisme-problemerne, koncessionskampene og Boxer-oprøret.

Bogen er forsynet med et noteapparat, der er mere omfattende, end det normalt er tilfældet for de store Cambridge-publikationer, og hvad angår bibliografi, er den noget nær forbilledlig. Ikke blot rummer den to store alfabetisk ordnede bibliografier (én for kinesiske og japanske arbejder og én for værker på de øvrige sprog), der er ualmindeligt fyldige (der synes ikke at mangel én eneste væsentlig bog eller artikel!), men den rummer også fremragende kommenterede bibliografiafsnit til hvert enkelt kapitel. Glossar og register er dækkende, hvilket desværre ikke kan siges om kortmaterialet, der er yderst sparsomt.

Til slut et par ord om transkriptionssystemet. Man har valgt at holde fast ved Wade-Giles-systemet trods alle dets velkendte ulemper, og det vil mange læsere være taknemmelige for; men det er alligevel et stort spørgsmål, om det er en klog disposition set på lidt længere sigt. Pinyin-systemet, der er langt simplere, er på stærk fremmarch og kan meget vel tænkes at være helt dominerende, inden Cambridge-værket når sin afslutning, og det kan blive mere ubehageligt for læserne end en omstilling nu.

Cambridge University Press har søsat et imponerende nyt flagskib, men det er, som nævnt, sket i smult vande. Det bliver spændende at se, hvorledes det vil føre sig i mere krap sø, d.v.s. uden for 19. årh.s trygge sejlruter, først da kan dets finere egenskaber bedømmes.

W.J.

BARRY M. GOUGH (ed.): *To the Pacific and Arctic with Beechey*. The Journal of Lieutenant George Peard of H.M.S.Blossom 1825-1828. (Hakluyt Society, Cambridge University Press, 1973). 272 s., 11 £.

Løjtnant George Peard (1783-1837) er en af de talløse officerer i The Navy; ikke særlig fremtrædende, kun fremme i lyset denne ene gang. Det eneste, Peard oplevede under Napoleonskrigene, var stort set at blive taget til fange af franskmændene. Højdepunktet i hans liv synes at være hans sidste aktive tjeneste, før besparelserne i The Navy formentlig sendte ham på pension, nemlig togtet med HMS Blossom til Stillehavet og arktiske områder oppe ved Beringsstrædet. Takket være Peards journalføring er hele kaptajn Beecheys togt med the Blossom dokumenteret. I de fredelige år efter krigene havde et togt som dette udelukkende forskellige videnskabelige og kommunikationsmæssige formål, og Peard har i sin journal anført, hvad man observerede af botanisk, zoologisk og geografisk karakter; der var specialister med, repræsenterende forskellige discipliner. Hvad der fremstår, er et billede af en kolossalt vel forberedt ekspedition, der førte det britiske flag frem i Stillehavet. Slående er den disciplin, med hvilken konfrontationer med fjendtlige indfødte gennemførtes, en studie i non-eskalationspolitik og hensyntagen til disse uberegnelige vilde, der dog sine steder havde udviklet en avanceret diplomatisk teknik. Man var jo dog et stykke henne i 1800-tallet og langt på den anden side af kaptajn Cook. Journalen udgives med et godt noteapparat og frem for alt en dybtgående indledning, der sætter den ind i sin sammenhæng i

engelsk videnskabs- og flådehistorie. Det bliver gjort klart, hvor store ressourcer det krævede at lade et skib gennemføre et 3-års togt på højt niveau.

I.G.

NORMAN R. BENNETT: *A History of the Arab State of Zanzibar.* (Studies in African History no. 16 Methuen, *1978). 304 s., 10.00* £.

Methuens fine publikationsserie Studies in African History har med professor Bennetts bog fået endnu et område i afrikansk historie dækket på udmærket vis.

Bennett behandler i sin kronologisk disponerede bog de frugtbare øer Zanzibar og Pemba og deres forbindelser med det østafrikanske fastland. Et indledende kapitel ridser den tidlige historie op i store træk, d.v.s. frem til ca. 1800, medens de øvrige seks kapitler analyserer øernes udvikling i 19. og 20. årh.

Øernes afgørende betydning som handelsmæssige katalysatorer for store dele af Østafrika træder klart frem, ligesom forholdet til den betydeligste kolonimagt i området Storbritannien gøres til genstand for indgående behandling.

Den velskrevne bog afsluttes med et bibliografisk essay med tilhørende litteraturliste samt et dækkende register; kun synd, at man ikke har fundet plads til ét eneste kort!

W.J.

MODERNE HISTORIE

KOMPARATIV UDENRIGSPOLITIK

WILLIAM WALLACE og W.E. PATERSON (ed.): *Foreign Policy Making in Western Europe.* (Saxon House, 1978). 161 s., 17.75 $.

CHRISTOPHER CLAPHAM (ed.): *Foreign Policy Making in Developing States.* (Saxon House, 1977). 184 s., 17.85 $.

De fleste i denne afdeling anmeldte bøger er udtryk for en voksende interesse for såvel studiet af udenrigspolitik generelt som den mere specifikke approach, der går under betegnelsen komparativ udenrigspolitik, og hvis målsætning er via tværnational komparation at nå frem til mere generelle udsagn om udenrigspolitikkens karakteristika og baggrundsvariable.

De her nævnte bøger, der – sammen med et tredie bind om socialistiske landes udenrigspolitik – indgår i en serie under William Wallaces redaktion, repræsenterer mest udtalt denne ambition. Bindet om vesteuropæisk udenrigspolitik består ud over en teoretisk indledning af Christopher Hill og bidrag om italiensk og (mulighederne for en) fælleseuropæisk udenrigspolitik af tre komprative studier, der sammenligner henholdsvis Storbritannien, Frankrig og Vesttyskland, Beneluxlandene og de skandinaviske lande. Det er således en såkaldt »most similar systems«-tankegang, den ligger bag analyserne. Omend de pågældende lande tidligere ofte har været analyseret sidestillet i diverse monografier, er det i flere tilfælde første gang, der forsøges egentlige komparationer på et teoretisk grundlag. Det gælder f.eks. Ib Faurbys bidrag, der er et første forsøg på en systematisk komparation af de nordiske landes udenrigspolitik med udgangspunkt i Rosenaus såkaldte præ-teori.

Også bindet om udviklingslandenes udenrigspolitik er bygget op omkring »most similar systems«-sammenligninger. Også her sørger Christopher Hill for den teoretiske indledning, der følges op af regionalt afgrænsede analyser dækkende henholdsvis Sydøstasien, Mellemøsten, det sorte Afrika, det caribiske område og Latinamerika. Det afsluttes af et kort, men interessant konkluderende afsnit af bindets redaktør, hvori han diskuterer fremtidige forskningsopgaver inden for studiet af udviklingslandenes udenrigspolitik.

Alt i alt repræsenterer serien et vigtigt

skridt i retning af udviklingen af et systematisk komparativt studium af udenrigspolitik.

WILFRED L. KOHL (ed.): *Economic Foreign Policies of Industrial States*. (Lexington Books, 1977). 249 s., 19.80 $.

JAMES A. KUHLMAN (ed.): *The Foreign Policies of Eastern Europe: Domestic and International Determinants*. (A.W. Sijthoff, 1978). 302 s.

I forskningsmæssig henseende repræsenterer disse to bind et knap så avanceret niveau som den af Wallace redigerede serie; begge består i det væsentlige af parallelle, men kun i begrænset omfang koordinerede analyser af enkeltlandes udenrigspolitik. En direkte komparation på tværs af landene er derfor ikke umiddelbart mulig. Der kan dog anføres acceptable grunde for den valgte disposition.

Hvad angår det første bind om de industrialiserede staters økonomiske udenrigspolitik, er emnet sandsynligvis endnu så nyt, at man foreløbig må holde sig til landsstudier. I virkeligheden er bindet, der indeholder analyser af USA, Storbritannien, Frankrig, Vesttyskland, Italien, Japan, Canada og EF, et pionerarbejde på sit felt, som uden tvivl og inden for en kort tid vil blive fulgt op af andre værker om emnet. Bidragyderne er så godt som alle fremtrædende polit-økonomer, hvoraf de kendteste vel vil være C. Fred Bergsten, Edward L. Morse og Philip Trezise.

Inden for studiet af østeuropæisk politik er en generaliserende synsvinkel snarere regelen end undtagelsen. Denne er naturligvis berettiget derved, at den vigtigste enkeltfaktor for alle østeuropæiske lande er den udenrigspolitiske afhængighed af Sovjetunionen, men den er også med til at sløre blikket for andre, mere interne faktorers betydning. I de her repræsenterede studier lægges der ganske megen vægt på sådanne faktorers betydning, herunder specielt de østeuropæiske eliters insitutionelle interesser, der ofte er parallelle med de sovjetiske, og som skaber et interessefællesskab, der er en vigtig enhedsskabende faktor ved siden af sovjetisk dominans. Ved at lægge vægt på sådanne interne faktorer er bindet med til at nuancere billedet af en række landes udenrigspolitik, som det for få år siden var almindeligt at opfatte som nærmest ikke-eksisterende og under alle omstændigheder uinteressant.

WERNER LINK: *Deutsche und amerikanische Gewerkschaften und Geschäftsleute 1945-1975*. Eine Studie über transnationale Beziehungen. (Droste Verlag, 1978). 296 s., 36 DM.

Efter utallige proklamationer foreligger der nu et empirisk forsøg indenfor det såkaldte transnationale paradigme, Fagforeningernes og erhvervsfolks transnationale kontakter mellem USA og Vesttyskland er det empiriske grundlag.

Bogen gennemgår detaljeret en række enkeltsager i det bilaterale forhold og påviser, hvorledes de tyske fagforbund gradvis frigør sig fra den amerikanske dominans, mens erhvervsfolkene kan opretholde en enighed og et samarbejde om at konkurrere.

Generelt er disse transnationale koalitioner indflydelsesrige i enkeltsager i de to lande og derfor et nødvendigt element i en forklaring af det tysk-amerikanske forhold i efterkrigstiden.

Svagheden i undersøgelsen ligger i det teoretiske udgangspunkt, der stadig er mere proklamatorisk end empirisk frugtbart. Det er betegnende, at forfatteren skriver, at de teoretiske afsnit kan overspringes. Er man interesseret i en analyse af fagbevægelsens og erhvervsfolks betydning for forholdet USA – Tyskland, er bogen dog ganske værdifuld og viser, at studier af interessegrupper må 'internationaliseres', ligesom studiet af international politik må 'nationaliseres'.

H.H.H.

KRIG

MARTIN VAN CREVELD: *Supplying War. Logistics from Wallenstein to Patton*. (Cambridge University Press, 1977). 284 s., 7.95 £.

I sammenligning med strategien og taktikken er logistikken – de problemer, der er forbundet med militærstyrkers bevægelse, forsyninger og administration – et ofte overset aspekt i den militærhistoriske tradition. En af følgerne er, at teorier om logistikkens betydning i denne eller hin kampagne meget ofte ukritisk er blevet accepteret af senere forfattere. Sigtet med denne bog er dels at pege på forsyningsproblematikken som et centralt militærhistorisk emne, dels gøre op med en række hævdvundne, men lidet underbyggede teorier.

På grundlag af en række cases fra 17. århundrede til vore dage kan forfatteren f.eks. påvise, at opdelingen i tre perioder i logistikkens historie – det 18. århundredes magasinstøttede stående hære, Napoleons udplyndrings-strategi og senere tiders hære, der forsynes fra base – stort set er en fiktion; indtil 1914, hvor ammunition og andre direkte krigsfornødenheder kom til at veje tungt i forhold til mandskabsforsyninger, levede hærene grundlæggende af landet, og forskellene lå mere i, hvilke systemer der anvendtes i udsugningen. Ligeledes sætter van Creveld store spørsmålstegn ved opdelingen i en hestevogns-, en jernbane- og en lastbilæra.

Bogens værdi ligger mest på det mytenedbrydende plan. Skal der drages nogen almen konklusion af den, må det være, at krig er enormt vanskelig, og at de problemer, som forsyningstjenesten stiller, indtil 2. verdenskrig kun i meget få tilfælde blev løst på en blot tilnærmelsesvis optimal måde. Man kunne have ønsket, at forf. havde taget stilling til de nyere logistiske systemer, der er udviklet efter 2. verdenskrig. Hans kritiske bedømmelse af forberedelsen af Overlord-operationen i 1944 antyder dog nok, i hvilken retning vurderingen kunne gå.

RUSTNINGSKONTROL

World Armaments and Disarmament. SIPRI Yearbook 1978. (SIPRI & Taylor and Francis, 1978). 518 s., 18.00 £.

Det stockholmske fredsforskningsinstitut SIPRI's årbog har forlængst etableret sig som den vigtigste enkeltkilde til dokumentation af udviklingen på rustningsområdet. Den indeholder dels faste oversigter over f.eks. rustningernes og militærudgifternes udvikling i det forløbne år og udviklingen i de internationale nedrustningsforhandlinger, inden for hvilke der efterhånden er samlet imponerende datamængder af en præcision, der ikke overgås af noget andet opslagsværk. Særlig må man fremhæve de kumulerede serier over verdens rustningsudgifter samt den registrering af våbenhandelen med den tredie verden, der nok er instituttets største indsats i de senere år.

Udover de faste indslag indeholder årbogen også mere specialiserede oversigter, i år f.eks. vedrørende de miljømæssige konsekvenser af moderne krigsførelse, den militære udnyttelse af det ydre rum og mulighederne for destruktion af kemiske krigsvåben.

Årbogens analyser har en klar værdimæssig forankring – at fremme nedrustningens sag – men savner nok den teoretiske referenceramme, der måske kunne anvise andre og mere realistiske veje til målsætningens opfyldelse end det, der i hvert fald implicit ligger i hele årbogens oplæg, at statsmændene på et eller andet tidspunkt vil indse den nuværende udviklings tåbelighed og komme til fornuft. Den imponerende dokumentation, der er samlet her, vil næppe omvende mange af dem, men den er et nødvendigt redskab for enhver, der interesserer sig for internationale rustningsproblemer.

RICHARD DEAN BURNS (ed.): *Arms Control and Disarmament.* A Bibliography. (ABC-Clio, 1977). 430 s., 23.00 £.

Denne bibliografi, omfattende ialt knap 9000 numre, vil i fremtiden være et uundværligt hjælpemiddel ved nedrustningsstudier, ikke blot aktuelle, men også studier af nedrustningens historie. Den er bl.a. nyttig ved ikke blot at registrere monografier og tidsskriftartikler,

men også specialbibliografier og dokumentarisk materiale.

Materialet er opdelt i 13 – ikke altid lige let adskillelige – kapitler: forskningsressourcer og -institutioner, generelle teoretiske analyser, historiske oversigter, Folkeforbundets og FNs rolle, verifikationsproblemer, økonomisk-teknologiske aspekter, nedrustningsforslag i det 20 århundrede, SALT, disengagement- o.l. forslag, forbud mod visse våbentyper, kontrol med våbenhandel, ikke-spredningsproblematikken og endelig regler for krigsførelse o.l. Det er ikke let at finde rundt i bibliografien, men en udførlig indholdsfortegnelse samt sag- og forfatterregistre letter søgningen betydeligt. Langt den overvejende del af materialet er engelsksproget, men også tysk og fransk litteratur er i hvert fald repræsenteret.

RICHARD JOLLY (ed.): *Disarmament and World Development*. (Pergamon Press, 1978). 185 s.

1970'ernes voksende rustningsudgifter i udviklingslandene samt de voksende overførsler af avanceret militærudstyr fra i- til u-lande optager i stigende grad den internationale rustningskontroldiskussion. Det foreliggende bind indeholder en række papers, der på den ene eller anden måde beskæftiger sig med denne problemstilling. Frank Barnaby giver på grundlag af data fra fredsforskningsinstituttet i Stockholm, som han er leder af, en kort og koncis redegørelse for udviklingen i verdens militærudgifter, brudt ned på regioner og landekategorier; Robin Luckham argumenterer, at de vestlige landes rustningsindustrier er intimt integrerede i disses hele økonomiske struktur, mens Mary Kaldor undersøger aspekter af militærets rolle i den tredie verden.

Bogens forfattere er enige om, at dette ressourcespild – der primært går ud over udviklingslandenes behov – og de risici, der er forbundet med de voksende rustninger, kun kan løses via international nedrustning. Den svenske nedrustningsveteran Alva Myrdals indlæg argumenterer mest på rustningernes irrationalitet, mens hendes kollega Inga Thorssons argument går på deres hemmende virkning på den tredie verdens udvikling. En mere pessimistisk opfattelse præger udgiveren Richard Jollys indlæg, der påpeger, at afgørende skridt i retning af international nedrustning forudsætter væsentlige ændringer i industrilandenes interne økonomiske strukturer.

Indlæggene er præget af forfatternes gode vilje, men det kan være ganske vanskeligt at forestille sig, hvorledes denne vilje kan omformes i realistiske forslag til løsning af problemet.

RESSOURCEPOLITIK

H. GARY KNIGHT: *Managing the Sea's Living Resources*. (Lexington Books, 1978). 140 s., 18.50 $.

Denne bog, der er den sidste i Lexingtonserien om marine forhold, er en ligelig blanding af økonomi, politik og jura. Med udgangspunkt i en karakteristik af ressourcen fisk beskriver forfatteren de økonomiske og juridiske problemer i forbindelse med international fiskeriregulering, en diskussion, der i en dansk sammenhæng er delvis akademisk. Der er et helt kapitel om amerikansk lovgivning på feltet, men intet om EFs forsøg på at regulere fiskeriet. På den anden side er der en god analyse af den tredie internationale havretskonference.

Hertil kommer, at fodnoterne til de enkelte kapitler er ganske omfattende og en god vejledning i, hvor man kan finde supplerende litteratur. Bogen er en god introduktion til spørgsmålet om fiskeriregulering, men må i undervisningssammenhæng læses sammen med andre værker, f.eks. om fiskeristriden inden for EF. Som det ofte er tilfældet med mere esoteriske værker, er bogen for dyr, særlig til undervisningsformål.

J.D.

VILHO HARLE (ed.): *The Political Economy of Food.* (Saxon House, 1978). 438 s., 25.00 $.

Bindet rummer en samling papers, der oprindelig blev fremlagt under et seminar af samme titel i 1976 arrangeret af den ganske aktive forskningsgruppe om international fødevarepolitik i Tampere. Bidragyderne er dels medlemmer af gruppen, dels andre skandinaviske og europæiske forskere, fortrinsvis med tilknytning til fredsforskningsmiljøet.

De ialt 12 forfattere er enige om at se det grundlæggende problem i det forhold, at stadig større dele af verden og specielt udviklingslandene i de senere år er ophørt med at være selvforsynende eller eksporterende og i stedet i stigende grad er blevet afhængig af fødevareimport. Omvendt har et fåtal af lande med USA i en absolut førerposition udviklet sig til storeksportører. Dette har skabt en efter de fleste forfatteres opfattelse uønsket og farlig afhængighed af USA. De fleste af forfatterne afviser bestemt kapitalistisk-teknologiske løsninger på problemet såsom den grønne revolution eller den moderne »agribusiness« og anbefaler i stedet politisk-strukturelle – oftest socialistiske – ændringer i udviklingslandene og en gradvis frigørelse af afhængighed af det amerikanskdominerede verdensmarked, »self-reliance« som eneste løsning på problemet (ingen synes til gengæld afskrækket af det socialistiske, især det sovjetiske landbrugs ineffektivitet, der efter manges opfattelse har været med til yderligere at skærpe udviklingslandenes forsyningsproblem).

Den megen skråsikkerhed i analyserne hindrer dog ikke, at bogen rummer megen god dokumentation og mange relevante analyser; f.eks. kan man fremhæve Raimo Väyrynens paper om den internationale kunstgødningsindustri, Helge Ole Bergesens artikel om verdensfødevareforhandlingerne og Mervi Gustafssons analyse af udviklingen i den internationale levnedsmiddelhjælp. Bogens væsentligste fortjeneste er nok, at den peger på et politisk problem, der givetvis vil få øget betydning i fremtiden.

LOUIS TURNER: *Oil Companies in the International System.* (Allen & Unwin, 1978). 240 s., 8.50 £.

Forlaget præsenterer denne bog som revisionistisk: »Louis Turner's examination of a wide range of charges against the oil majors forces him to conclude ... they have actually been relatively unimportant in international politics...«. Det er netop denne påstand, der er bogens svaghed, fordi Turner ved at understrege olieselskabernes politiske rolle faktisk ignorerer disse giganters økonomiske rolle. Man leder forgæves i denne bog efter den sophistication, som præger mange bøger om olieindustrien. Den historiske analyse af olieindustriens udvikling til 1969 indeholder meget lidt nyt og epokegørende. Turner skriver, at det var CIA, der i 1953 væltede Mossadeq-regeringen i Iran og bragte både shahen og BP tilbage til Iran, og at olieselskaberne i denne proces var »mere bystanders«, mens det mere komplekse spørgsmål om deres indflydelse inden for den britiske og amerikanske regering med hensyn til det iranske kup kun får en halv side.

På den anden side fremlægges adskillig ny og interessant information vedrørende udviklingen efter 1970. Af denne grund kan bogen anbefales med den tilføjelse, at den bør læses sammen med andre bøger, der udfylder de huller, der er i Turners bog. Bogen er også egnet til at »afbalancere« mere kritiske bøger om olieindustrien, selvom man har svært ved at tro, at olieindustrien ser sig selv i samme uskyldige lys, som denne bog gør det. Selvom hans firma ikke var med til at undergrave Mossadeq i 1953, vil selv den mest hårdnakkede BP-leder måtte indrømme, at det havde noget at gøre med krænkelsen af Rhodesiasanktionerne.

VESTEUROPA

THOMAS A. BAILEY: *The Marshall Plan Summer.* An Eyewitness Report on Europe and the Russians in 1947. (Hoover Institution Press, 1977). 246 s., 10.95 $.

Den amerikanske historiker Thomas A. Bailey foretog i sommeren 1947 en studierejse i

Europa, der førte ham til Storbritannien, Frankrig, Tyskland, Italien, Østrig, Tjekkoslovakiet og – kort – til de tre skandinaviske lande. Under rejsen, hvis formål var forberedelse af et undervisningsprogram ved det nyoprettede National War College, tog Bailey ekstensive notater af sine samtaler med amerikanske og europæiske embedsmænd samt af sine generelle indtryk af den europæiske scene; disse noter er grundlaget for den foreliggende skildring.

Desværre må man konstatere, at Bailey næppe på sin sin rejse mødte så betydningsfulde personer, at deres udtalelser stadig kan være interessante efter 30 års forløb; ligeledes er det tvivlsomt, hvor meget Baileys nødvendigvis meget hastige iagttagelser er værd. Hvis bogen var blevet publiceret i 1948, ville den sikkert have vakt interesse; i dag gør den det ikke.

PAUL NOACK: *Das Scheitern der europäischen Verteidigungsgemeinschaft*. Entscheidungsprozesse vor und nach dem 30. August 1954. (Droste Verlag, 1977). 202 s.

Bogen rummer en detaljeret, historisk-politologisk analyse af forudsætninger for og konsekvenser af Europa-hærens fald i den franske nationalforsamling 30. august 1954, en beslutning, som efter Noacks opfattelse tildelte den europæiske integration et slag, som aldrig er blevet forvundet.

Noack argumenterer overbevisende, at krisen ikke opstod på grund af en tilfældig konstellation af interessesammenfald mellem de franske kommunister og gaullister og en »neutral« ministerpræsident (Mendes-France). Tempoet i den europæiske integration var allerede nedsat fra 1953; blot blev krisetegnene overset af Europa-hærens tilhængere; den efterfølgende krisestemning havde derfor sin primære baggrund i en falsk virkelighedsopfattelse.

Et andet hovedresultat er en påvisning af briternes rolle for Europa-hærens fald, som ikke blot bestod i vægringen ved at deltage i denne, men også i, at man ved villighed til at diskutere alternativer før den endelige afgørelse lettede Mendes-Frances neutralitet i spørgsmålet. Derimod må Noack opgive at nå frem til en definitiv tese om Europa-hærens rolle for Adenauers politik.

Noack søger også at uddrage mere generelle resultater af undersøgelsen, særlig vedrørende internationale krisebeslutningers karakter. Dens force ligger imidlertid i en nuanceret og samtidig bredt favnende analyse af et konkret, kompliceret begivenhedsforløb.

STORBRITANNIEN

Annual Bibliography of British and Irish History. Publication of 1976. (Harvester Press & Humanities Press, 1977). 192 s., 10.95 £.

Dette er anden årgang af en ny publikation, der udsendes af Royal Historical Society under professor G.R.Eltons redaktion. Dens emnemæssige dækningsområde defineres som Englands, Skotlands, Wales' og Irlands historie, men ikke imperiets historie, medmindre den anskues ud fra moderlandets synsvinkel. Opstillingen er kronologisk, idet dog det middelalderlige Wales, Skotland før unionen og Irland som helhed behandles i separate sektioner. Publikationen, der er forsynet med omfattende forfatter- og sagregistre, vil givetvis blive et nyttigt hjælpemiddel ved studiet af engelsk historie; særlig skal der gøres opmærksom på, at den ikke blot dækker selvstændige udgivelser, men også den ganske uoverskuelige tidsskriftlitteratur.

DAVID BUTLER (ed.): *Coalitions in British Politics*. (Macmillan, 1978). 128 s., 7.95 £ (paper: 3.95 £.

Disraelis ord fra 1852, at »England does not love coalitions«, udtrykker stadig den konventionelle visdom om det britiske regeringssystem og er i det 20. århundrede tilsyneladende blevet bekræftet af den generelle kritik, som Lloyd George-koalitionen omkring 1920 og den nationale regering 1931 er blevet betragtet med af eftertiden. Alligevel er forholdet, som udgiveren påpeger, det, at Stor-

britannien i dette århundrede i sammenlagt 24 år har været regeret af koalitioner eller af mindretalsregeringer. David Butler, der er den førende engelske valganalytiker, mener endvidere, at en voksende flygtighed i vælgerkorpset i fremtiden vil gøre det vanskeligere for et enkelt parti af danne flertalsregeringer.

Bindet indeholder ialt 5 kronologisk afgrænsede essays om koalitionsproblematikken siden 1783 skrevet af kendte historikere, bl.a. A.J.P. Taylor, der behandler perioden 1932-45. Et fælles træk i de fleste afsnit er en påpegning af, at de forskellige koalitioner gennemgående har været bedre end deres rygte. Deres oprettelse har meget ofte været begrundet i en national krisesituation, og så længe den har varet ved, har koalitionerne været i stand til at fungere nogenlunde hensigtsmæssigt. I mere normale situationer har koalitioner omvendt haft en tilbøjelighed til at være belastende for de deltagende parter. Bogen gør dog intet forsøg på at generalisere disse erfaringer eller relatere dem til en mere abstrakt koalitionsteori.

JOHN STEVENSON & CHRIS COOK: *The Slump. Society and Politics during the Depression*. (Jonathan Cape, 1977). 348 s., 8.95 £.

I den kollektive erindring står 1930erne som det spildte årti præget af økonomisk krise og politisk og social uro. Det spørgsmål, som de to forfattere stiller sig, er, om dette var hele sandheden for Storbritanniens vedkommende. De kan for det første påvise, at 1930erne for størsteparten af den brede befolkning faktisk indebar en ikke uvæsentlig stigning i levestandarden, f.eks. på bolig- og sundhedsområdet; for visse grupper var perioden endog »the dawn of affluence«. For det andet peger de på de bemærkelsesværdig få ændringer, der skete i det politiske system sammenlignet med andre lande. Forskellen var ikke krisens absolutte omfang, men snarere at den britiske arbejdsløshed var stærkt regionalt bestemt og specielt koncentreret i de traditionelle, perifert beliggende »depressed areas«. Karakteristisk for de arbejdsløse i disse områder var deres fatalisme og mangel på politisk interesse, der ikke gav de mere ekstreme politiske bevægelser på højre- og venstrefløjen megen spillerum. Udover de arbejdsløses geografiske og sociale isolation peger forfatterne på betydningen af »the dole«, der sikrede en minimumslevestandard, samtidig med at den blev det fra systemets synspunkt ufarlige focuseringspunkt for den existerende utilfredshed. Trods splittelsen i 1931 lykkedes det på denne baggrund Labour-partiet at ride stormen af i 1930erne og lægge grundlaget for partiets renaissance efter verdenskrigen.

Det er et interessant bidrag, som forfatterne har ydet til Storbritanniens politisk-sociale historie i mellemkrigstiden, et bidrag, der også har relevans for andre europæiske lande, f.eks. de nordiske.

PETER CALVOCORESSI: *The British Experience 1945-75*. (The Bodley Head, 1978). 253 s., 6.50 £.

Storbritanniens traumatiske efterkrigshistorie både udadtil og indadtil har efterhånden affødt en lang række analyser af, hvad der gik skævt og hvorfor. Denne bog af en af Englands kendteste samtidshistorikere har ikke meget nyt at fortælle. Den er velskrevet, men dens essayistiske form, der søges kombineret med en til tider ganske detaljeret faktuel fremstilling, bevirker, at analysen hverken bliver meget fugl eller meget fisk.

Calvocoressis udgangspunkt er rimeligt nok, at Storbritanniens tidligere dominerende position baseredes på dets industrielle formåen, og at årsagen til tilbagegangen må søges på det økonomiske område. Han når imidlertid aldrig frem til nogen egentlig analyse af, hvad der gik galt på dette punkt. Mange har som noget centralt peget på managementproblemer i industrien eller fagforeningernes »forældede« stil; disse faktorer diskuteres kun ganske overfladisk. Man savner endvidere sammenligninger med andre lande, f.eks. Frankrig og Vesttyskland, der nok kunne ha-

ve givet nogle indikationer af, på hvilke punkter den britiske udvikling skilte sig fra den kontinentaleuropæiske.

Det, som nok bedst karakteriserer bogen, er, at den – til trods for at den for tre fjerdedeles vedkommende diskuterer økonomisk-sociale forhold og deres udvikling – ikke indeholder en eneste tabel. Kort sagt en »gentleman«-analyse, der ikke kan have megen interesse for andre end den helt forudsætningsløse læser.

SELWYN LLOYD: *Suez 1956*. A Personal Account. (Jonathan Cape, London 1978). 6.50 £.

Selwyn Lloyd – mangeårig engelsk minister og udenrigsminister før og under Suez-krisen 1956 – har med denne bog givet sin med spænding ventede version af den engelske politik under Suez-affæren.

Bogen, der er udkommet kort efter Lloyds død, behandler baggrunden for krisen, som den engelske regering opfattede den, selve krisens forløb (opdelt i 5 faser), ligesom militæroperationen i Ægypten i november 1956 beskrives og de politiske følger heraf diskuteres.

Det må dog slåes fast, at bogen (og især et afsluttende kapitel) er et konstrueret forsvar for den engelske politik i 1956 – og et ikke alle steder vellykket forsvar. Da Lloyd skriver 21 år efter begivenheden og efter at have læst stort set alle andre beretninger om affæren, skal bogen læses meget kritisk. Beretninger og konklusioner er visse steder tydelige efterrationaliseringer, og mange spørgsmål er stadig ubesvarede. Alligevel er bogen et værdifuldt dokument, historisk såvel som politologisk. Vedr. Suez tilkendegives det endeligt fra engelsk side, at der fandtes hemmelige møder mellem England, Israel og Frankrig (med England og især Lloyd som modvillige deltagere), at Nassers fjernelse var det vigtigste politiske mål for militæroperationen, og at »special relationship« mellem England og USA var afgørende for det engelske kabinets politik i 1956.

Herudover er bogen en kilde til forståelse af diplomatiets virkemåde og vilkår, hvor personlige relationer mellem diplomater med anti- og sympatier over for hinanden spiller en ikke uvæsentlig rolle for informationssøgen og -opfattelser samt situationsfortolkninger. O.M.H.

ELAINE WINDRICH: *Britain and the Politics of Rhodesian Independence*. (Croom Helm, 1978). 283 s., 10.95 £.

Bogen giver en yderst detaljeret og veldokumenteret skildring af skiftende britiske regeringers politik i Rhodesia-spørgsmålet fra begyndelsen af 1960erne til slutningen af 1977. Forfatteren, der på et tidligt tidspunkt var involveret i problematikken som rådgiver for Labour i kolonispørgsmål, lægger ikke skjul på sin kritiske holdning over for såvel Labours som de konservatives politik; den britiske politik har efter hendes opfattelse konsekvent søgt at fremme uholdbare kompromisløsninger og afvist at medvirke ved løsninger, der ikke var acceptable for regeringen i Salisbury. (Til dette billede kunne man nu føje den mildest sagt tvetydige politik omkring olieembargoen af Rhodesia).

Mens denne tolkning dokumenteres klart nok, savner man i bogen en mere systematisk analyse af baggrunden for denne politik. Der har været en række faktorer, ressourcemæssige, indrepolitiske, ideologisk-kulturelle og internationale, der har gjort det vanskeligt for de britiske regeringer at spille en mere fremtrædende rolle i spørgsmålet og specielt gennemtvinge løsninger over Smith-regimets hoved. Disse begrænsninger er forfatteren nok klar over, men – uagtet den grundlæggende holdbarhed i hendes kritik – tillægger hun dem nok mindre betydning, end det er rimeligt at gøre.

TYSKLAND

JOHN A. LEOPOLD: *Alfred Hugenberg. The Radical Nationalist Campaign against the Weimar Republic*. (Yale University Press, 1978). 298 s., 12.60 £.

Alfred Hugenberg (1865-1951) var en fremtrædende industrileder på managerplan i Tyskland (øverste direktør for Krupp-koncernen 1909-18), højreekstremistisk-nationalistisk politiker i Weimarrepublikken og leder af en avis-film- og ugebladskoncern. Som sådan var han dybt ansvarlig for nedbrydningen af det parlamentariske demokrati i Weimarperioden, især ved de voldsomme kampagner, han med økonomisk støtte fra storindustrien førte mod forsoningslinien i udenrigspolitikken. De store industriledere satsede længe på Hugenberg som leder af et autoritært, storindustri-venligt styre, men han blev udmanøvreret af den nazistiske massebevægelses dynamik og trådte ud af Hitlers kabinet allerede 26. juni 1933, efter at have været med til at legitimere nazisternes magtovertagelse.

Om denne centralt placerede person har en amerikansk historiker skrevet en relativt traditionelt anlagt politisk biografi. Leopold erklærer selv i indledningen, at han vil lave en pluralistisk analyse, idet Hugenbergs karriere efter hans opfattelse både bekræfter marxistiske, psykologiske og andre teorier om Weimarrepublikken. Leopold forsøger at beskrive »wie es eigenlich gewesen« baseret på et enormt arkivmateriale.

Resultatet er blevet langt bedre, end man skulle vente efter en sådan metodisk-teoretisk proklamation. Det skyldes sikkert i vid udstrækning emnets karakter og beskaffenheden af kildematerialet, først og fremmest Hugenbergs privatarkiv, hvoraf meget er bevaret. Det skal dog også påpeges, at forfatteren går meget længere end til en faktuel fremstilling af en udvendig begivenhedsrækkefølge. På grundlag af Hugenbergs omfangsrige korrespondance forsøger han at afdække det ultra-reaktionære, nationalistiske, ideologiske univers, som Hugenberg og andre industri- og bankledere levede i. Også deres begrænsede viden om resten af samfundet, kultur, politik, arbejderklassens forhold o.s.v. får man et godt indtryk af. En sådan rekonstruktion af de ledende beslutningstageres forståelseshorisont er en nødvendig forudsætning for en analyse af etableringen af et herskabssystem som det nazistiske. Og som sådan er bogen meget bedre end det image af en traditionel historisk personbiografi, den forsøger at anlægge. Derimod formår Leopold ikke at levere en systematisk strukturanalyse af det miljø af industriledere og politikere, som Hugenberg bevægede sig i og var eksponeret for. Det skulle der ellers være basis for med det materiale, han har haft til rådighed.

U.Ø.

EIKE HENNIG: *Bürgerliche Gesellschaft und Faschismus in Deutschland.* Ein Forschungsbericht. (Suhrkamp, 1977). 424 s. 14 DM.

Selv om Eike Hennig er uddannet sociolog og ansat som professor i massekommunikation ved det samfundsvidenskabelige fakultet i Frankfurt, er han den grundigste historisk arbejdende fascismeteoretiker i Vesttyskland. Hans styrke er et enorm litteraturkendskab og en veludviklet analytisk evne ved undersøgelsen af andres arbejder. Fra første færd har han søgt at udarbejde en materialistisk bestemmelse af fascismen som én (af flere) kapitalistiske herskabsformer uden at falde i den partikommunistiske grøft, hvor kapitalisme og fascisme identificeres med hinanden. I det hele taget er han en af de skarpeste kritikere af venstreorienterede analyser af fascismen, når disse er upræcise og dårligt empirisk funderede (f.eks. R. Kühnl og M. Clemenz).

Den foreliggende oversigt kan bedst karakteriseres som en kolossal forskningsoversigt, hvori han udstikker felter til nærmere bearbejdelse. Sådanne statusopgørelser er nyttige, men man kan til tider godt savne bud på, hvordan Hennig selv vil opfatte sammenhængene efter hans præcise kritikker af andre forklaringers utilstrækkeligheder. Denne 'teseløshed' kan i et vist omfang forklares ved, at manuskriptet til bogen lå færdigt allerede i 1973; Hennig havde kun mulighed for at supplere noterne (der fylder over 100 sider)

med henvisninger til litteratur fra den mellemliggende periode.

Man får en nyttig, kritisk sammenfatning af den foreliggende viden om den politiske og sociologiske side af nazismens magtovertagelse og magtudøvelse i Tyskland i den foreliggende bog. Hennigs egne forsøg på at forklare nazismens massebasis kommer klarere frem i en dansk antologi fra 1977 redigeret af K.C. Lammers: E. Hennig: Forholdet mellem industri og fascisme, fascistisk offentlighed og fascismeteorier, Fagtryk nr. 58, og i foredraget Fascistisk offentlighed og småborgerskabets situation, s.9-32 i Småborgerskab og fascime, Historievidenskabs skriftrække 11, 1977.

U.Ø.

PETER D. STACHURA (ed.): *The Shaping of the Nazi State*. (Croom Helm, 1978). 304 s, 8.95 £.

Her er samlet 9 essays om enkeltproblemer i NSDAP's udvikling før 1933 og etableringen af det nazistiske herskabssystem efter 1933. Tilsyneladende teori- og forudsætningsløst har forfatterne – 7 yngre engelske, 1 amerikansk og 1 tysk historiker – undersøgt og revideret traditionelle antagelser. Udgiveren har sat arbejderne ind i en historiografisk ramme i en kortfattet introduktion; heraf fremgår det, at der er tale om revisionistisk historieskrivning i kendt og hæderværdig stil. Det gennemgående resultat af undersøgelserne er en påvisning af ideologisk inkonsistens i nazistpartiets programmer og manglende succes for partiet i dets forsøg på at ensrette det tyske samfund. Der er således tale om et nyttigt opgør med opfattelsen af det fascistiske Tyskland som en totalitær stat. Svagheden er, at de med al deres vilje til revision ikke sætter noget andet i stedet for den stort set forladte totalitarismeteori. Det metodisk mest interessante essay er Jane Caplands undersøgelse af buraukratiet i nazistaten, baseret på en utrykt Ph.D. afhandling fra 1973. Hun påviser, at embedsstanden var politiseret allerede før 1933, således at det traditionelle billede af nazisternes dynamiske angreb på et stabilt Wilhelminsk bureaukrati må revideres. Hun foreslår at undersøge kontituiteten i de politiske problemer og løsningsforsøg tværs over skillelinien i 1933. Hun har med dette arbejde leveret et bidrag til en radikalere formulering af tesen om det nazistiske system som et polykrati, end det hidtil er set.

De øvrige essays biograferer enkeltpersoner, enkeltorganisationer og enkeltbegivenheder. De er interessante nok, men kun for den specielt interesserede. Det skal dog tilføjes, at der er tale om en høj håndværksmæssig standard og evne til langt kortere og klarere formuleringer, end det ses i den tyske forskning om de samme emner.

U.Ø.

HARALD BUTTLER (Red.): *Die Entwicklung der freundschaftlichen Beziehungen zwischen der DDR und der UdSSR*. Referate und Diskussionsbeiträge. (Akademie-Verlag, 1977). 438 s., 32,- M.

Bogen rummer bidrag og referater fra den sovjetisk-østtyske historikerkommissions møde i Berlin 1974. Mødet var heliget 25-året for DDRs oprettelse og dets sigte var ifølge bogens forord mere specifikt »at tydeliggøre anvendelsen af sovjetiske erfaringer i den socialistiske opbygning i DDR og samarbejdet mellem de to broderlande på de mest forskellige samfundsmæssige områder«.

Fastlæggelsen af en så snæver referenceramme har naturligvis de forudselige følger i form af en lang række interesseløse bidrag, hvoraf de russiske nok er de værste. Imellem al retorikken gemmer sig dog også en del stof af interesse, navnlig vedrørende DDRs tidlige udvikling, i behandlingen af hvilken man trods alt finder en lidt større nuancering af problemstillingerne og en større vægt på empirisk forskning end ved behandlingen af senere emner. Det er dog næppe andre end DDR-specialister, der vil kunne have glæde heraf; for den almindelige læser er der ikke noget at hente.

Die Entwicklung der Beziehungen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Deutschen Demokratischen Republik 1969-1976. Bericht und Dokumentation. (Bundesministerium für innerdeutschen Beziehungen, 1977). 266 s.

Publikationen er en slags officiel statusopgørelse over resultaterne af SPD-FDP-regeringens Tysklandspolitik til og med 1976. Hovedparten optages ialt 117 dokumenter, næsten udelukkende af officiel karakter: regeringserklæringer, noteudvekslinger, kommunique'er, aftaler, love, forordninger m.v. Både vestligt og østligt materiale er medtaget, mens der ikke er kilder, der f.eks. belyser den indrepolitiske diskussion i Forbundsrepublikken.

De første ca. 60 sider rummer en stærkt faktuelt præget oversigt over udviklingen set fra den vesttyske regerings synspunkt, hvoraf hovedparten er helliget en gennemgang af såkaldt praktiske relationer mellem Forbundsrepublikken og DDR, dvs. vedrørende handel, trafik etc.

Med de klare begrænsninger, som pubikationens officielle karakter angiver, kan den være en nyttig indgang til 70'ernes Tysklandspolitik.

ØSTRIG

HEINRICH BENEDIKT (hrsg.): *Geschichte der Republik* Österreich. (R. Oldenbourg Verlag, 1977). 630 s., 68 DM.

Der er tale om et fotografisk genoptryk af det første forsøg på en officiøs fremstilling af Østrigs historie fra opløsningen af det østrig-ungarske monarki i 1918 over indlemmelsen i Tyskland 1938 til genoprettelsen som national stat under allieret kontrol i 1945. Bogen udkom første gang 1954 og er præget af ophavssituationens behov: at give en historisk begrundelse for eksistensen af akkurat den østrigske nationale stat, som de politiske tilfældigheder havde etableret i 1918 og genetablerede efter 1945, og at bibringe østrigerne tro på, at den kunne overleve. Samtidig repræsenterer bogen et forsøg på at forsone de to ekstremt splittede klasser i Østrig: den 'røde' arbejderklasse i Wien (der var blevet knust militært i 1934 af et reaktionært kristeligt, autoritært styre under Dolfuss) og det 'sorte' småborgerskab, først og fremmest på landet og i de mindre provinsbyer.

Den foreliggende oversigt er delt i fire mere eller mindre systematiske afsnit skrevet af Walter Goldinger, Stephan Verosta, Friedrich Thalmann og Adam Wandruszka.

Det bedste afsnit er Wandruszkas oversigt over det partipolitiske systems udvikling. Tilsyneladende objektivt fremlægger han en traditionel begivenhedshistorisk oversigt over forholdet mellem de politiske partier under den første og anden republik. Men man skal tage sig i agt for den tilsyneladende objektivitet. Fremstillingen er struktureret ved en opdeling af den sociale og politiske virkelighed i 3 »lejre«: den kristeligt-sociale-konservative, den socialistiske og den nationale. Denne »3 Lagertheorie« er meget udbredt i politikhistoriske analyser, men tjener et partipolitisk formål. Socialdemokrater og kommunister slås sammen i én lejr, selv om de bekæmpede hinanden, mens nationale og kristeligt-sociale deles i to lejre på trods af de nationales ringe antal efter 1945 og deres fælles klassemæssige basis. Med sin fremstilling ønskede Wandruszka at overbevise vaklende vælgere om, at »der altid havde været« (og derfor fortsat burde være) to borgerligere partier, begge karakteriseret ved antisocialisme, men forskellige i deres forhold til katolicismen. Wandruszka var selv nazist (fremtrædende medlem af SA i 1938), d.v.s. med i den bevægelse, der kom til at samle alle »nationale« (stortysk indstillede) østrigere i 30'erne. Dette sammenfald diskrediterede den nationale ideologi, men Wandruszka fortsætter frejdigt sin ideologiske propaganda under foregivende af en videnskabelig fremstilling.

Bortset fra denne specielle politiske interesse (som man kan læse mere om i Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft 1975 s. 325-32) er bogen et tidligt udtryk for den såkaldte koalitionshistorieskrivning.

Hermed menes den fælles interesse hos socialdemokrater og kristeligt-sociale (der var i koalition 1945-66) i at dække over borgerskabets fascistiske fortid og arbejderklassens manglende politiske realisme og deraf følgende nederlag i 1934.

Der er ikke skrevet mange gode bøger om denne periode af Østrigs historie, fordi disse problemer konsekvent forties. Men det er en skandale, at dette politiske partsindlæg er blevet genudgivet. Som hæderlige historiske behandlinger kan jeg fremhæve en række nyere arbejder af Gerhard Botz, en ældre amerikansk fremstilling af Charles Gulick fra 1948 og en udmærket socialhistorisk syntese af Hans Hautmann og Rudolf Kropf: Die Österreichische Arbeiterbewegung vom Vormärz bis 1945. Sozialökonomische Ursprünge ihrer Ideologie und Politik. Wien 1974.

U.Ø.

FRANKRIG

PIERRE-JAKEZ HÉLIAS: *The Horse of Pride.* Life in a Breton Village. (Yale University Press, 1978). 351 s., 10.80 £.

Det er en berigende oplevelse at læse denne bog om forfatterens opvækst i en landsby i Bretagne under og efter 1. verdenskrig og om de sociale, kulturelle og politiske vilkår, som landsbyboerne måtte leve under.

Det er en meget rig bog og en meget smuk bog, som giver et skarpt skåret tilbageblik til en livsform og en kultur, som ikke er mere. Og selv om der er tale om en oversættelse af den franske original (Le Cheval d'Orgueil, 1975), er det indtrykket, at der er tale om en både præcis og kongenial oversættelse.

En række omstændigheder, blandt andet af privat karakter, bidrager til, at Hélias kan give en sikker og interessant beskrivelse af såvel materielle forhold som sociale og andre strukturer i det lille samfund og af de omstændigheder, der bidrog til dets opløsning.

Forfatterens forankring i den gamle bretonske kultur gør ham imidlertid lidt skeptisk overfor dele af den ny-bretonske bevægelse og den deraf følgende samfundsvidenskabelige interesse i udforskningen af »det bretonske samfund«.

Uanset om man er enig med Hélias heri eller ej, står det dog fast, at denne bog er meget væsentlig for forståelsen af regionale kulturers særlige karakter – også uden for Bretagne – og at den er menneskeligt og kunstnerisk værdifuld tillige.

J.E.

SYDEUROPA

SIDNEY TARROW: *Between Center and Periphery.* Grassroot Politics in Italy and France. (Yale University Press, 1977). 272 s.

Sidney Tarrow er en amerikansk politolog, ansat ved Cornell University, med en række undersøgelser af massepolitiske fænomener i Italien og Frankrig bag sig (først og fremmest kan nævnes Peasant Communism in Southern Italy og Communism in Italy and France, 1975). Han har især beskæftiget sig med politiske holdninger blandt eliter på det lokale plan; i disse undersøgelser har han brugt materiale, som afspejler holdninger og adfærd til at sammenligne strukturelle forhold omkring politikformulering og transformation af lokalt pres fra periferien (landsbyer og provinsbyer) til centrene (i det foreliggende tilfælde de administrative mammutcentre i Paris og Rom). Han er sig risikoen ved en saadan fremgangsmåde bevidst, men det må siges, at det er lykkedes ham at komme om bag udlægningerne af de respektive ideologiske standpunkter, som den politologiske litteratur i de to lande er så rig på, og komme frem til egentlige resultater. Det fremgår også af den positive modtagelse, der er blevet den italienske oversættelse af hans og D. Blackmers bog: Il comunismo in Italia e Francia 1977 til del.

Materialet til den foreliggende undersøgelse (der er resultat af et 7-årigt forskningsprojekt) er primært personlige interviews med 117 franske og 131 italienske borgmestre indsamlet i perioden 1969-1972. De undersøgte

samfunds navne er holdt anonyme, men de stammer fra fire forskellige regioner i hvert land udvalgt efter økonomisk aktivitet og politiske tendenser. Italien: Piemonte, Veneto, Emilia-Romagna og Campania. Frankrig: Loiredalen, Alsace-Lorraine, Midi-Pyrénéees og Limousin i sydvest og Languedoc og Provence i sydøst. Disse intereviews er suppleret med »hårdere« data til bedømmelse af resultaterne af den førte økonomiske politik.

Anledningen til undersøgelsen var en undren over den store forskel i evne til at opfange nationalistiske bevægelser i periferierne. I Italien er det trods den korte og usikre historie som enhedsstat lykkedes at tilfredsstille kravene om lokalautonomi, mens Frankrig efter århundreder af fuldstændig central kontrol er konfronteret med stadig voldsommere krav om selvstyre, ja, ligefrem selvstændighed. Tarrow finder svaret i staternes forskellige effektivitet, sådan at forstå, at Frankrig er et offer for sin egen centralistiske effektivitet, mens den italienske stats ineffektivitet og klientelistiske tradition gør det naturligt at møde ethvert problem med finansielle tilskud og politiske indrømmelser.

Muligvis er dette en rigtig diagnose af den øjeblikkelige situation, men jeg tvivler på det. Med integrationen af kommunistpartiet i den centrale magtudøvelse mister dette parti sin troværdighed som protestparti, samtidig med at det er usandsynligt, at partiet får gennemført sådanne reformer, at der bliver mindre at protestere imod. Jeg vil derfor gætte på, at også Italien om nogle år vil blive vidne til en regionalisme i stil med den, vi kender fra de andre kapitalistiske centre, Frankrig, England og Spanien. I øjeblikket er der en kraftigt mobiliseret sardisk nationalbevægelse på Sardinien, foruden tilløb andre steder. Tarrow bygger kun sin optimisme på det forhold, at det er lykkedes at pacificere de to klassiske minoriteter med støtte udefra: de tysk-talende i Alto-Adige (eller Bozen) og de fransktalende i Val d'Aosta. Han overser den samtidige vækst af regionalisme i de interne periferier, der skabes ved den ujævne kapitalistiske udvikling af Italien, såvel som de andre kapitalistiske centre. Det skyldes hans overfladiske analyse af center-periferi problemet, som han kun forstår i administrative termer.

U.Ø.

JOHN W. BRIGGS: *An Italian Passage. Immigrants to Three American Cities, 1890-1930.* (Yale University Press, 1978), 348 s., 14.40 £.

Dette arbejde rummer en detaljeret undersøgelse af den italienske immigration til tre amerikanske byer af middel og mindre størrelse: Rochester, New York, Utica, New York og Kansas City, Missouri. De tidligere undersøgelser af den italienske immigration har koncentretet sig om samfundene i de store byer New York og Chicago, hvor størstedelen af de 3,9 mill. italienske indvandrere fra perioden 1887-1914 slog sig ned. Ved at skifte undersøgelsesemne til de mindre byer opdagede Briggs, at italienerne klarede sig meget bedre både økonomisk, uddannelsesmæssigt og kulturelt end almindeligt antaget. Det fik ham til at undersøge de kulturelle normer i de områder, som indvandrerne forlod, først og fremmest på Sicilien. Ved denne uhildede undersøgelse viste det sig, at de kulturelle forskelle mellem USA og Italien var meget mindre, end man plejer at sige. Nok var immigranterne analfabetiske bønder, men en nøjere betragtning af deres samfund røbede, at de kom fra en højt struktureret samfundsmæssig baggrund, der gav dem mulighed for selvstændig orientering i det nye samfund, hvor de ikke var så hjælpeløse ofre for den amerikanske kapitaliske 'smeltegryde' som tidligere antaget.

Briggs sætter selv dette epokegørende resultat ind i en udvikling i samfundsvidenskaberne, der går i retning af en nedbrydning af det dikotomiske skel mellem såkaldte »traditionelle« og »moderne« samfund til fordel for en mere nuanceret og kompleks betragtningsmåde. Denne udvikling i samfundvidenskaberne er bl.a. båret af navne som H. Gutman, P. Stearns og E.P. Thompson. Den implice-

rer en omvurdering af de traditionelle samfund mere på disses egne vilkår, så de i stedet for at optræde som tilbagestående, opfattes som det, de er, komplekse samfundstyper af ikke-kapitalistisk karakter. Samtidig er der også idag en tendens til at opfatte de moderne samfund som mindre 'modernisérede' og i stedet undersøge de konkrete, historiske variationer af normerne for kollektiv optræden nærmere.

Som et bidrag til denne ændrede orientering er denne detaljerede undersøgelse fremragende. Den anviser nye og for mig at se mere frugtbare veje for immigrationsforskningen. Samtidig er den p.g.a. det ikke forudindtagne teoretiske udgangspunkt et reelt bidrag til forståelsen af det amerikanske samfundssystems udvikling 1890-1930 og (i mindre grad) den syditalienske samfundsstruktur.

U.Ø.

JOHN N. MOLONY: *The Emergence of Political Catholicism in Italy. Partito Popolare 1919-1926.* (Croom Helm, 1977). 225 s.

Denne oversigt over den første katolske partidannelse i Italien er skrevet af en australsk historiker, som er født og opvokset i Rom. Der er tale om et forsøg på en sammenfatning af Partito Popolares historie fra oprettelsen i 1919 til dets opløsning i 1926, d.v.s. den afgørende fase, da fascismen etablerede sig som regime i Italien. Fremstillingen er beregnet på et ikke-italiensk publikum og bringer ikke egentligt nyt i forhold til den omfattende italiensksprogede litteratur om emnet, som først og fremmest er skrevet af Gabriele De Rosa (der findes en fuldstændig oversigt over De Rosas værker i den omfattende og omhyggelige litteraturliste).

Molony har foretaget arkivstudier i Rom, først og fremmest i grundlæggeren Luigi Sturzos efterladte papirer, mens han lige så lidt som andre historikere har fået adgang til det afgørende materiale i Vatikanet.

Bogen er skrevet ud fra en klar sympati med den folkelige side af den politiske katolicisme.

Vatikanet forsøgte efter 1870 i hele Europa at håndhæve et forbud mod, at katolikker måtte tage organiseret del i det politiske liv, hvilket medførte, at de satte sig uden for magten i den periode, da massedemokratierne etableredes som kapitalistisk styreform. Under indtryk af det revolutionære opsving 1918-19 hævede paven 10/11 1919 forbuddet mod katolsk deltagelse i politik, efter at præsten Luigi Sturzo og ligesindede havde grundlagt Partito Popolare Italiano 18/1 1919.

Fra starten blev dette parti stillet overfor dilemmaet om, hvordan det skulle forholde sig til den fascistiske fremmarch. Partiet nægtede at støtte katolicismens gamle fjende, den liberale politiker Giovanni Giolitti, og var p.g.a. det religøse tilhørsforhold imod socialisterne (og kommunisterne selvfølgelig). På den anden side var Sturzos hensigt med oprettelsen af partiet at formulere de katolske massers behov og interesser; det mente han ikke kunne forenes med støtte til facismen. Resultatet blev, at de 3 store grupperinger katolikker, socialister og liberale holdt hinanden i skak 1920-22 og tillod fascisterne at overtage magten. Efter Mussolinis magtovertagelse ville dele af partiet føre en antifascistisk kamp sammen med socialister og radikale, mens andre gik på kompromis med magthaverne, in casu fascisterne. Denne udvikling understøttedes aktivt af Vatikanet, som satsede på et kompromis med Mussolini. Vatikanet splittede partiet og støttede aktivt landsforvisningen af Luigi Sturzo og fængslingen af andre ledere, bl.a. Alcide De Gasperi, således at partiet var udslettet i 1926 og ikke spillede nogen rolle i den antifascistiske kamp. Herefter var vejen fri for indgåelse af konkordatet mellem stat og kirke i Italien i 1929, hvilket styrkede fascismens samfundsmæssige magt enormt.

Molony har samlet sin skildring omkring personen Luigi Sturzo og har derigennem formået at fokusere på den folkelige katolicismes dilemma mellem understøttelse af den

eksisterende samfundsorden (hvad der er i det kirkelige hierarkis interesse) og flertallet af medlemmernes interesser i sociale reformer. Dette er politisk udtrykt i spørgsmålet om alliance med socialistpartiet. Forfatteren viser i en kort epilog, at dette stadig er grundspørgsmålet for PPI's populistisk-konservative arvtager Democrazia Cristiana og Vatikanet. Om et sådant moderat kompromis som fortsættelse af Risorgimento-fornyelsen af Italien er tilstrækkeligt, er et helt andet spørgsmål, som ikke behandles i denne bog, der anskuer problemet fra det politiske centrum.

U.Ø.

JOSE MARAVALL: *Dictatorship and Political Dissent*. Workers and Students in Franco's Spain. (Tavistock Publications, 1978). 199 s., 7.95 $.

Forfatteren, som af fødsel og uddannelse er spanier, arbejder nu som senior lecturer i sociologi ved Warwick University. Han har lavet en fremragende politisk-sociologisk analyse af fremvæksten af oppositionen i arbejderklassen og studenterbevægelsen under Francos styre i Spanien. Den foreliggende lille bog er et stramt komponeret resumé af hans spanske disputats om udviklingen i arbejderklassen (Madrid 1969) og hans engelske Ph.D.-afhandling om studenterbevægelsen (Oxford 1975), udvidet med en analyse af forbindelsen mellem de to bevægelser. Det er Maravalls tese, at det er det succesrige samarbejde mellem de to adskilte bevægelser, der forklarer opositionens relative succes i perioden fra 1956 til Francos fald.

Forfatteren skriver i en politologisk-sociologisk fagtradition og opfatter selv bogen som et bidrag til komparative undersøgelser af oppositionsbevægelser under ikke-demokratiske styreformer. Sådan kan man godt se på det, men det spændende og originale i den velskrevne bog er først og fremmest den detaljerede historisk-sociologiske undersøgelse af den konkrete spanske udvikling. Som sådan yder bogen et virkeligt bidrag til forståelsen af mekanismerne i oppositionsbevægelsen. De samfundsmæssige årsager behandler han mindre definitivt p.g.a. hele bogens politologisk-systematiske anlæg, selv om han i indledningen proklamerer at ville besvare spørgsmålet om sammenhængen mellem økonomisk og social udvikling i autoritære samfund og de deraf følgende modsætninger, som fostrer organiseret opposition.

Metodisk er bogen spændende, fordi den forener en meget overordnet statistisk metode i analysen af strejkebevægelserne med en intensiv kvalitativ interviewteknik (normalt 3-dages interviews) i afsnittet om studenterbevægelsen.

U.Ø.

ØSTEUROPA

JENS QVORTRUP (red.): *Social struktur og levestandard i Østeuropa*. (Sydjysk Universitetsforlag, 1978). 373 s., 67.50 kr.

Jens Qvortrup er sociolog og medarbejder ved Øst-Vest-projektet ved Sydjysk Universitetscenter i Esbjerg. Med den foreliggende publikation fortsætter han projektets prisværdige bestræbelser på at udbrede kendskabet til samfundsudviklingen i Østeuropa.

I bogen gengives i dansk oversættelse syv artikler om socialstrukturelle problemer i forbindelse med den socialistiske opbygning i Østeuropa. De er skrevet af forfattere fra de fleste af de østeuropæiske lande. Såvel emner som synsvinkler spænder meget vidt, fra en konkret artikel om arbejdsindkomster og sociale indkomster i Tjekkoslovakiet til en overvejende teoretisk artikel om mulighederne for, at forskelle mellem land og by vil forsvinde.

Repræsentativitet og alsidighed har ifølge forordet været afgørende for udvælgelsen. En mere konkret argumentation for udvalget gives imidlertid ikke, og man savner også en nærmere præsentation af forfatterne til de enkelte artikler. Man fornemmer dog, at udgiverens primære sigte har været at give indtryk af, at der i de østeuropæiske lande finder en forskning sted, der er både konkret og

kritisk i den forstand, at den tager problemet om skabelsen af socialistiske samfund alvorligt.

Udgiveren har selv til antologien skrevet to indledningskapitler. I det første opridser han »perspektiver i en socialstrukturmodel for de østeuropæiske socialistiske samfund«. I det andet præsenterer han »nogle grundlæggende socialstrukturdata«. I betragtning af det lidt flimrende indtryk fra artikeludvalget er i hvert fald det sidste særdeles nyttigt.

J.P.N.

PETER NEERSØ: *Planlægningsreformer i Østeuropa*. (Sydjysk Universitetsforlag, 1978). 90 s., 22,50 kr.

I løbet af 1960'erne blev der i de østeuropæiske lande gennemført omfattende reformer i det industrielle styringssystem. Tidigere har Jørn Henrik Petersen på dansk udgivet en indgående analyse af den økonomiske tænkning bag navnlig den sovjetiske reform. Men der har hidtil ikke foreligget en bredere, lettere tilgængelig introduktion til emnet. Dette savn er nu afhjulpet med den foreliggende bog, skrevet af lektor ved Roskilde Universitetscenter, cand. polit. Peter Neersø.

Som rimeligt er i en så kort fremstilling, ligger hovedvægten på reformernes konkrete indhold. Erfaringerne siden reformernes gennemførelse er dermod mere sporadisk behandlet. Fremstillingen er tematisk opdelt i afsnit om planmyndigheder og virksomheder, planudarbejdelse og succesmål, finansiering, handel, prissystemer, løn- og arbejdsforhold samt ledelsesstrukturer. Det lykkes på denne måde at give et rimeligt indtryk af de væsentligste økonomiske aspekter i reformerne.

Der er dog et par vigtige problemer, som der savnes en samlet behandling af. Det er vist en almindelig opfattelse, at reformerne har uddybet forskellene mellem de enkelte landes industrielle styringssystemer. Et kort rids af de vigtigste divergenser ville have givet fremstillingen en velgørende afrunding. Andre problemer, som heller ikke ganske kommer til deres ret, er den helhedskonception, som lå bag reformerne, og de politiske komplikationer under deres gennemførelse. Og det samme gælder endelig forholdet mellem motivationsstruktur og valg af kriterier for plandirektiverne. Spørgsmålet strejfes afslutningsvis, men den gennemgående talen om »indførelse af profitmotivet« kan let fremkalde misforståelser.

J.P.N.

MARGIT NIELSEN: *Ungarn – økonomi og reform*. (Sydjysk Universitetsforlag, 1978). 294 s., 64.50 kr.

I 1968 blev der i Ungarn gennemført en større økonomisk reform. Den var i flere henseender bemærkelsesværdig. Ungarn kom således sidst i den række af østeuropæiske lande, der i løbet af 1960'erne forsøgte en omstrukturering af det industrielle styringssystem, og det var også det land, der gik længst i retning af at frigøre virksomhederne fra centralt fastlagte plandirektiver. Øjensynligt hænger dette sammen med, at der allerede i årene efter opstanden i 1956 blev indhøstet erfaringer med mindre vidtrækkende reformer, der talte for at gå mere drastisk til værks.

Forfatteren er knyttet til Øst-Vest-projektet ved Sydjysk Universitetscenter i Esbjerg. Hun er selv ungarer og uddannet som økonom ved universitetet i Budapest. Fremstillingen bygger alt overvejende på ungarsk litteratur og kilder.

I bogen gives et kort rids over den økonomiske udvikling frem til reformen. Derefter fremstilles temmelig detaljeret selve reformmekanismen med overgangen fra direkte produktionsdirektiver til i det væsentlige finansiel styring og større markedsindflydelse på prisdannelsen. Og der sluttes af med en gennemgang af den økonomiske udvikling 1968-76, hvori det påpeges, i hvilken udstrækning reformintentionerne blev ført ud i livet. Til fremstillingen er endelig føjet et værdifuldt og ret omfattende bilag med statistiske oplysninger.

Fremstillingen er holdt på den detaljerede karakteristiks plan. Forfatteren har afholdt

sig fra en mere perspektiverende analyse og selvstændig vurdering af reformens skæbne.

Hun antyder dog forsigtigt, i lighed med både ungarske og vestlige økonomer, at reformens begrænsede gennemslagskraft må ses i forbindelse med de overordnede præferencer i den økonomiske politik.

J.P.N.

PETER R. PRIFTI: *Socialist Albania since 1944.* Domestic and Foreign Developments. (The MIT Press, 1978.) 311 s., 14 £.

Dette er ikke så meget en oversigt over Albaniens efterkrigshistorie som en samling introducerende afhandlinger til forskellige sider af det albanske samfunds udvikling. Centrale emner som det kommunistiske parti og dets forhold til intelligentsia'en og de væbnede styrker, økonomi og udenrigspolitik har givet sig selv. Dog må det undre, at uddannelsespolitikken ikke har fået en samlet behandling, når også emner som kvindefrigørelse og de skønne kunster behandles selvstændigt. Men inden for den valgte afgrænsning rummer bogen mange nyttige oplysninger om dette ellers stedmoderligt belyste Balkan-samfund.

Prifti er født og opvokset i Albanien. Han har derfor været i stand til at trække på hele det offentligt tilgængelige materiale om landet. Hans behandling af det er ikke i synderlig grad præget af antipati mod Hoxha-styret. Dette er bogens styrke. Svaghederne består især i en hang til bogstavtro fortolkninger, omstændelighed i beskrivelsen af generelle kommunistiske strategier i stedet for fordybelse i de træk, der særligt karakteriserer det albanske folkedemokrati på andre planer end det ideologiske og udenrigspolitiske, samt manglende forsøg på integraton af stoffet i en egentlig historisk analyse.

J.P.N.

SOVJETUNIONEN

MERVYN MATTHEWS: *Privilege in the Soviet Union.* A Study of Elite Life-Styles under Communism. (George Allen & Unwin, 1978). 197 s. 6.95 £.

Temaet for denne bog er af betydning for vigtige teorier om det sovjetiske samfund, det være sig marxistisk-leninistiske fortolkninger af systemets evne til at fremme den officielle lighedsmålsætning eller teorier, der som Djilas' hævder, at der i Sovjetunionen er opstået en ny herskende klasse.

Forfatteren sætter ikke direkte sin undersøgelse i forbindelse med disse teorier. Hans hovedsigte har ganske enkelt været at fremskaffe og vurdere data om, i hvilken grad den sovjetiske elite indtager en privilegeret position. Han forsøger således at afgrænse eliten, belyse dens indkomstforhold og diskutere de i sovjetisk sammenhæng ikke målelige privilegier som bedre boliger, lettere adgang til køb af sjældne forbrugsvarer, m.v. Derudover ridser han den historiske udvikling op, som den har formet sig siden revolutionen. Denne del af undersøgelsen hviler på en minutiøs gennemgang af de foreliggende love og dekreter og udgør vel nok bogens vigtigste bidrag af nyt. Endelig drøfter han elitemobiliteten og skitserer nogle internationale sammenligninger.

Den grundlæggende opgave, at samle pålidelige data om dette ømtålelige emne, er ingenlunde let. Ikke alene er de statistiske oplysninger mangelfulde og usikre, men vigtige privilegier synes, som i andre samfund, men i endnu højere grad, at være umålelige. Imidlertid er der ikke tvivl om, at for så vidt emnet på indeværende tidspunkt overhovedet lader sig belyse, har forfatteren ved en ihærdig indsats samlet og diskuteret de tilgængelige oplysninger.

J.P.N.

WOLFGANG BERNER m.fl. (ed.): *The Soviet Union 1975-76. Domestic Policy, Economics, Foreign Policy.* (C. Hurst & Company, 1978). 308 s., 8.50 £.

Denne håndbog er et udmærket hjælpemiddel for alle, der beskæftiger sig med det sovjetiske samfunds aktuelle udviklingstendenser. Det er Bundesinstitut für ostwissenschaftliche und internationale Studien i Köln, der

står for udgivelsen. Oversættelsen til den engelske udgave er foretaget af medarbejdere ved Institute of Soviet and East European Studies i Glasgow. Udgivelsen blev indledt med årbogen for 1973. 46 eksperter, hovedsagelig vesttyskere, har bidraget til værket.

De fleste væsentlige sider af det sovjetiske samfunds udvikling er dækket ind. Fyldigst beskrevet er udenrigspolitik og udenrigshandel. I behandlingen af den indre scene står den økonomiske side stærkest. Noget mindre indgående er dækningen af emner som sociale forhold, sundhed, uddannelse, videnskab, nationale problemer, religion og oppositionelle strømninger.

Årbogen er mere end en samling af nøgne oplysninger og tal. Materialet er fremlagt i en fortolkende tekst. Hovedsynspunktet bag denne er naturligvis præget af vesteuropæiske politiske synspunkter, men ikke i nogen påtrængende form. Og skønt fortolkningen ikke kan undgå at rejse problemer, er det netop forsøget på at skitsere forholdet mellem det givne år og de lidt længere virkende tendenser, der gør bogen anvendelig for andre end specialister.

J.P.N.

KENDALL E. BAILES: *Technology and Society under Lenin and Stalin*. Origins of the Soviet Technical Intelligentsia, 1917-1941. (Princeton University Press, 1978.) 469 s., 37,50 $.

Næppe mange samfund er ekspertstyret i samme grad som det sovjetiske. Fortsat industrialisering under anvendelse af stedse mere avanceret teknologi har længe været et vigtigt politisk mål. Ingeniøruddannede ledere har i stigende grad gjort sig gældende i vigtige positioner på alle planer i det kommunistiske parti. Det er de første skridt på vejen til dette socialistiske teknokrati, Bailes har sat sig for at undersøge.

I centrum for undersøgelsen står det kommunistiske partis skiftende politik over for teknostrukturen. Det vises, hvordan de af Lenin grundlagte bestræbelser på at få et samarbejde i stand med det gamle styres tekniske eksperter skiftede til et modsætningsforhold, der i den første femårsplans tidlige faser kulminerede i en slags kulturrevolution. Og hvordan denne konfliktperiode i begyndelsen af trediverne afløstes af et forstærket, men stadig spændingsfyldt samarbejde, der i tiårets slutning fandt en mere stabil form, da en stor ny generation af sovjetiske ingeniører holdt deres indtog i det kommunistiske parti.

Denne udvikling har nok i hovedtræk været kendt før, men ved sine indgående analyser stiller Bailes mange af dens aspekter i et skarpere og tit også nyt lys. Han har omhyggeligt gennemgået den sovjetiske fagpresses omfattende, tidligere kun sporadisk udnyttede materiale og haft adgang til en række upublicerede, arkivfunderede sovjetiske afhandlinger. I kraft af sin belæsthed i både sovjetisk og vestlig forskning har han kunnet fremlæge en række analyser, der er karakteriseret af overblik og dybde. Vel gør han indimellem lidt store håndbevægelser. Og vel overdriver han iblandt rækkevidden af sine resultater, som når han hævder at have kastet afgørende nyt lys over problemer som de store udrensninger i 1937 og de sociale hæmninger for en hastigere teknologisk udvikling. Men de mange konkrete indsigter og den perspektivrige diskussion gør under alle omstændigheder bogen til et vigtigt bidrag til forståelsen af et centralt spørgsmål i sovjetisk historie.

J.P.N.

MELLEMØSTEN

PETER MANGOLD: *Superpower Intervention in the Middle East*. (Croom Helm, 1978). 209 s., 7.50 £.

Siden de europæiske magters tilbagetrækning fra Mellemøsten har stormagternes forsøg på gennem militære midler at skaffe sig indflydelse i regionen efter Mangolds analyse primært fundet udtryk i »trusselsdiplomati« og våbenleverancer. Bogen indeholder dels historiske analyser af Sovjetunionens og USAs anvendelse af disse politiske redskaber, dels

en række betragtninger over deres anvendelighed i fremtiden. Analysen koncentreres naturligt omkring Sovjets erfaringer som våbenleverandør til Ægypten og USAs tilsvarende rolle som forsyner af Israel, men også andre aspekter tages op, f.eks. mulighederne for at sikre de vestlige olieinteresser gennem anvendelse af militære magtmidler. Mangold konkluderer bl.a., at erfaringerne fra oliekrisen peger i retning af, at magtanvendelse er et lidet egnet instrument; hans generelle konklusion, som der næppe kan indvendes meget imod, er, at anvendelsen af militære indflydelsesmidler kun i begrænset omfang har vist sig funktionel, og at den har været mere nyttig som led i en status quo-politik end i en revisionistisk politik. I det store og hele har det derfor været lettere for USA end for Sovjetunionen at anvende disse midler i kampen for indflydelse i Mellemøsten.

Trods de militære indflydelsesmidlers tvivlsomme anvendelighed ser forfatteren dog ingen grund til at tvivle på, at stormagterne også i fremtiden vil søge at gøre brug af dem; dertil er deres interesser i regionen for store.

NEIL CAPLAN: *Palestine Jewry and the Arab Question 1917-1925*. (Frank Cass, 1978). 268 s., 11.00 £.

Bogen analyserer det jødisk-palæstinensiske samfunds (Yishuv's) holdninger og politik over for det såkaldte arabiske problem i de første år af det britiske herredømme. Det var i årene 1920-21, at den første organiserede arabiske modstand mod den zionistiske tilstedeværelse manifesterede sig, og selvom de følgende års relative ro kunne give indtryk af, at »problemet« var ved at løse sig, er det en af Caplans væsentlige konklusioner, at Yishuv's ledere ikke – trods en officiel optimisme udadtil – hengav sig til ønsketænkning i så henseende.

Det er Caplans opfattelse, at der ikke er nogen rationel løsning på den jødisk-arabiske konflikt; heri ligger også implicit en kritik af den »løsning«, der i begyndelsen af tyverne kom til at dominere Yishuv's politik over for spørgsmålet, nemlig at løse det *jødiske* problem og dermed så hurtigt som muligt stille den arabiske befolkningsgruppe over for et irreversibelt fait accompli.

Caplans bog, der er baseret på en lang række primære arkivater, f.eks. det zionistiske centralarkiv i Jerusalem og britiske regeringsakter, giver en sober og grundig kronologisk analyse af Yishuv's politik. Den føjer sig ind i en voksende række af primæranalyser, der ud fra en lettere revionistisk synsvinkel har kastet nyt lys over en lang række aspekter af Palæstina-problemets udvikling i den britiske mandatperiode.

SAMMY SMOOHA: *Israel: Pluralism and Conflict*. (Routledge and Kegan Paul, 1978). 462 s., 12.50 £.

Det israelske samfund analyseres oftest ud fra 2 polært modsatte modeller. I henhold til »nationbuilding«-modellen er Israel en af de få nye stater, der har overvundet vanskelighederne med at skabe national integration; ifølge den neo-kolonialistiske model er Israel en vestlig, racistisk settler-enklave, som nødvendigvis må bryde sammen under interne og eksterne spændingers tryk. Smooha anlægger et mere eklektisk perspektiv, kaldet strukturel pluralisme, ifølge hvilket det israelske samfund er karakteriseret af etnisk-religiøse skillelinier, der er kædet sammen med statusforskelle, og som resulterer i et klart stratificeret samfundsmønster. Skillelinierne mellem palæstinensere og israelere, mellem israelske arabere og jøder, mellem kristne, muslimiske og drusiske arabere, mellem religiøse og ikke-religiøse jøder samt mellem orientalske og vestlige (Ashkenazi) jøder skaber et samfund med palæstinenserne i bunden og gruppen af ikke-religiøse Ashkenazi- jøder i toppen. Smooha betoner, at dette hierarki i vid udstrækning er institutionaliseret, og at der bortset fra den orientalske gruppe ikke sker nogen større assimilering af minoritetsgrupperne.

Når Israel trods dette har kunnet opvise

stor intern stabilitet, skyldes det primært konflikten med de arabiske lande og tålelige økonomiske forhold, til dels hvilende på ekstern subsidiering; Smooha er derfor åben for, at de etnisk-religiøse skillelinier i fremtiden kan skabe større sociale konflikter, end man hidtil har set.

Smoohas analyse er overalt grundigt dokumenteret. Det gælder såvel de mere historiske dele af analysen som fremstillingen af tilstandene i midten af 1970'erne. Især skal det omfattende tabelmateriale – 84 tabeller ialt – fremhæves.

SHAUL MISHAL: *West Bank/East Bank. The Palestinians in Jordan, 1949-1967.* (Yale University Press, 1978) 129 s.

I denne analyse af relationerne mellem de palæstinensiske og jordanske befolkningselementer i Jordan 1949-67 er hovedspørgsmålet, hvorfor de to grupper trods fundamentalt forskellige interesser, henholdsvis »befrielse« af Palæstina og Vestbreddens integration i Jordan, kunne nå frem til en sameksistens inden for statens Jordans rammer. Mere specifikt interesserer forfatteren, der er lektor i statskundskab ved Tel Aviv-universitet, sig for, hvorfor den palæstinensiske elite aldrig kom til at udgøre nogen virkelig trusel mod regimet i Amman.

Mishal finder svaret på flere forskellige niveauer. Palæstinensernes højere sociale og kulturelle niveau modsvaredes af jordanernes militære magtmonopol; et andet forhold er, at begge grupper havde en uafklaret national identitet: palæstinensernes idenfikation med pan-arabiske strømninger modsvaredes af en sekundær storsyrisk idenfikation hos den jordanske befolkningsdel; endvidere bidrog det til sameksistensen, at palæstinenserne opfattede situationen som midlertidig og ikke ønskede at komplicere den gennem total opposition mod Amman.

Bogen, der er baseret på nogle af de jordanske arkiver, der i 1967 faldt i israelske hænder, føjer nogle vigtige brikker til kendskabet til udviklingen af den palæstinensiske befolknings nationalbevidsthed.

SYD- OG SYDØSTASIEN

DILIP HIRO: *Inside India Today.* (Routledge & Kegan Paul, 1978, 2nd rev. ed.). 337 s. 3.95 £.

Det overordnede sigte med denne bog er at fremlægge en samlet beskrivelse, der kan informere den generelt interesserede læser om indisk politik. I de første kapitler introduceres det indiske samfund og dets problemer igennem en kombination af koncise beskrivelser på makroplanet og reportager på mikroplanet, suppleret med gengivelser af interviews med medlemmer af forskellige samfundsgrupper. I resten af bogen ligger hovedvægten på en gennemgang af de politiske organisationers og institutioners udvikling. Der gives herunder en grundig karakteristik af Kongrespartiet og dets rolle som regeringsparti. Denne rolle anskues i vid udstrækning ud fra partiets grundlæggende dilemma, der ifølge Hiro bestod i på én gang at bevare et image som de fattiges parti for at vinde valgene og samtidig føre en politik til gavn for de besiddende samfundsgrupper, der kontrollerede partiledelsen. Ud over denne gennemgang af Kongrespartiets udvikling og virke, der i denne kontekst ses som udtryk for midterpositionen i indisk politik, omtales også de vigtigste organisationer på venstrefløjen og højrefløjen. På baggrund af denne skildring af de betydeligste politiske kræfters udvikling og virke i de første godt 25 år efter uafhængigheden analyseres årsagerne til den stadige skærpelse af undtagelsestilstanden i 1970'erne, kulminerende i juni 1975. Denne analyse føres videre frem til valget i 1977, hvis resultat Hiro opfatter som en næsten selvfølgelig konsekvens af de igennem længere tid virkende tendenser til svækkelse af Kongrespartiet.

Uagtet det diskutable i Hiros systematik og uagtet tvivlsomme fortolkninger af væsentlige begivenheder og forandringstendenser er det med denne bog lykkedes at sammenfatte det uafhængige Indiens politiske udvikling

igennem 30 år på beundringsværdig vis. Som generel introduktion er det en af de bedste bøger, der er fremkommet i de senere. år.

J.M.

LAWRENCE ZIRING, RALPH BRAIBANTI & W. HOWARD WRIGGINS: *Pakistan: The Long View*. (Duke University Press, 1977). 485 s. 19.75 $.

Indgående samfundsvidenskabelige studier af Pakistan er en mangelvare på det internationale bogmarked. På en sådan baggrund må den foreliggende antologi, der er sammensat af bidrag fra anerkendte samfundsforskere med speciale i Sydasien, hilses velkommen. Dette så meget desto mere, som flere af artiklerne ikke blot giver en indsigtsfuld beskrivelse af forskellige sider af det 'nye' Pakistans samfundsforhold, men tillige indeholder både tankevækkende teoretiske overvejelser og analyser af Bhutto-periodens historiske forudsætninger i det udelte Pakistan.

Hovedparten af artiklerne kredser omkring problemet med etablering og konsolidering af Pakistan som en politisk og økonomisk enhed, men beskriver i tilknytning hertil adskillige fænomener i det pakistanske samfund, foruden dette samfunds forhold til omverdenen. Blandt de behandlede emner er den økonomiske udvikling efter 1971, strukturerne i beslutningsprocesserne omkring tilrettelæggelsen af den økonomiske politik, Folkepartiets (PPP) udvikling og virkemåde, hovedtræk af de politiske institutioners opbygning under Jinnah, Ayub og Bhutto samt Pakistans udenrigspolitik. Lawrence Ziring har skrevet en introduktion til værket, og Ralph Braibanti har afrundet bogen med en teoretisk drøftelse af Pakistan som case i forbindelse med afprøvning og generering af hypoteser vedrørende politisk udvikling i den tredje verden.

J.M.

WOLF DONNER: *The Five Faces of Tahiland. An Economic Geography*. A Publication of the Institute of Asian Affairs, Hamburg. (C. Hurst & Company, 1978). 930 s., 16.50 £.

Wolf Donner har med dette omfangsrige værk sat sig det overordnede mål at fremlægge en systematisk beskrivelse af Thailands naturgivne forudsætninger for økonomisk udvikling. På denne måde håber Donner at kunne bidrage til at tilvejebringe et bedre faktuelt grundlag for fremtidige beslutninger vedrørende en samlet udviklingsstrategi for landet.

Bogen indledes med en samlet beskrivelse af hele Thailand. Herunder redegøres der for den fysiske geografi, de demografiske forhold, udvalgte sider af landets historie og politiske struktur, og desuden præsenteres der en oversigt over de økonomiske forhold. Overalt er fremstillingen centreret omkring det basale samspil imellem de naturgivne forudsætninger og menneskelige indgreb i disse forudsætninger. De efterfølgende afsnit i bogen er struktureret på tilsvarende måde som indledningsafsnittet, men hver for sig begrænset til en af de fem regioner – de fem ansigter – hvori Thailand kan opdeles. Foruden den centrale, den sydlige, den nordøstlige og den nordlige region drejer det sig om Bangkok og de omkringliggende distrikter. Fremstillingen afsluttes med en drøftelse af de fremtidige udviklingsmuligheder.

Bogen er velegnet som opslagsværk og som helhed betragtet formentlig en af de grundigste økonomisk-geografiske beskrivelser af Thailand.

J.M.

KINA

DICK WILSON (ed.): *Mao Tse-tung in the Scales of History*. (Cambridge University Press, 1977). 331 s., 3.50 £.

ROGER HOWARD: *Mao Tse-tung and the Chinese People*. (George Allen & Unwin, 1977). 412 s., 6.95 £.

Der er i de seneste år offentliggjort adskillige bøger om Mao, og flere er utvivlsomt på vej. Valget mellem de to, der skal omtales her, er imidlertid let at foretage. Den ene er billig og samtidig den mest indsigtsfulde, der kan købes, mens den anden, der koster det dobbelte, må være en af de ringeste i flere års produktion af Mao-bøger.

Den af China Quarterly-redaktøren Dick Wilson redigerede bog er det umuligt at yde blot tilnærmelsesvis retfærdighed i en kort omtale. Foruden Wilson selv har elleve fremtrædende Kina-forskere bidraget om forskellige sider af Maos person. Der er f.eks. kapitler om Mao som filosof (af Benjamin Schwartz), politisk leder (Michel Oksenberg), militærteoretiker (Jacques Guillermaz) og statsmand (John Gittings).

Ingen af de bidragydende er forfaldet til de enkle og lette forklaringer, men alle har i kraft af omfattende viden om kinesiske forhold bidraget til et nuanceret billede af Mao. Og selv om resultatet måske ikke er blevet den definitive bog om dette århundredes mest betydende statsmand, om en sådan overhovedet kan skrives, så foreligger der nu en indsigtsfuld og rigt facetteret vurdering af Mao, som næppe vil blive overgået i lang tid fremover.

I direkte kontrast hertil står Howards bog, hvor relevante og irrelevante Mao-citater knyttes sammen af forfatterens floskler om »folket«, »de to linier«, »dialektikken« og meget andet, som han trods flere års ophold i Kina tydeligvis ikke har forstået meget af. Men trods det klare ønske om at skrive en indforstået og sympatiserende bog ville det være en fornærmelse mod bogens hovedemne og andre kinesiske ledere at kalde den en apologi. Dem skriver de bedre selv.

I.F.

COMMONWEALTH

PHILIP G. WIGLEY: *Canada and the Transition to Commonwealth: British-Canadian Relations 1917-1926.* (Cambridge University Press, 1977), 294 s., 12.50 £.

Den korte periode fra 1917 til imperiekonferencen i 1926 blev af afgørende betydning for udviklingen af det britiske statssamfund. Canada, der var det første dominion, indtog en central plads i denne forfatningsmæssige udvikling i forholdet mellem Storbritannien og de enkelte dominions.

Wigley argumenterer for, at det afgørende vendepunkt ikke var Balfour-deklarationen i 1926 om dominions' autonomi inden for Commonwealth, da denne i realiteten blot fastlagde, hvad der allerede var gældende i praksis. Vendepunktet var snarere konferencen i 1923. Endvidere fremhæver han stærkt betydningen af Storbritanniens egne initiativer for den beskrevne udvikling. Her spillede ikke mindst modsætningerne mellem Colonial Office og Foreign Office en afgørende rolle. Colonial Office så det som sin hovedopgave at sikre imperiets enhed, hvorfor dominions måtte inddrages i formuleringen af de udenrigs- og forsvarspolitiske belsutninger. Heroverfor stod Foreign Office under Lord Curzons ledelse, der fandt, at konsultationer med dominions var en sinkende og hæmmende faktor, og derfor foretrak, at de enkelte dominions i vid udstrækning selv varetog deres udenrigspolitiske interesser. Begge holdninger førte i forskellige situationer til øget autonomi.

Bogen, der er en bearbejdning af en tidligere afhandling fra Cambridge, er et velskrevet og sobert stykke historisk forskning.

I.F.

WM. ROGER LOUIS: *Imperialism at Bay: The United States and the Decolonization of the British Empire, 1941-1945.* (Oxford University Press, 1977). 595 s., 12.50 £.

Ligesom Wilson under og efter den første verdenskrig havde været den førende talsmand for princippet om national selvbestemmelse i Europa, var Roosevelt under den anden verdenskrig en vedholdende og energisk talsmand for kolonifrigørelse. Han foreslog, at kolonierne i en overgangsperiode, inden de kunne opnå politisk selvstændighed, skulle underlægges et internationalt »formynderskab«.

Den amerikanske kritik af den britiske kolonipolitik og de amerikanske forslag blev i Storbritannien opfattet enten som et resultat af uvidenhed og naivitet eller som en slet skjult amerikansk imperialisme, hvis formål

var at overtage de britiske interesser. På britisk side stod en kompromisløs Churchill som talsmand for de traditionelle forestillinger om det britiske imperium. Men også i andre kredse i Storbritannien førte debatten til en genoplivelse af forestillinger om moderlandets særlige forpligtelser over for kolonierne og en opfattelse af »formynderskab« som noget, der påhvilede kolonimagten og ikke en tilfældig international forsamling.

Louis' bog skildrer den til tider ganske indædte uoverensstemmelse, der udviklede sig mellem de to hovedallierede midt under den anden verdenskrig, og som lagde kimen til nogle af de uoverensstemmelser, der kom til at præge det britisk-amerikanske forhold i de første efterkrigsår.

Roosevelts ideer sejrede ikke i forhold til det britiske imperium, men det er historiens ironi, at kolonifrigørelsen alligevel kom til at foregå hurtigere, end selv han havde forestillet sig. Formynderskabssystemet blev imidlertid indført for de kolonier, der havde tilhørt de tabende magter, og bogen bliver således også en skildring af FNs formynderskabssystems oprindelse.

De nu tilgængelige arkiver giver mulighed for en detaljeret skildring af den britisk-amerikanske debat, og resultatet er blevet en monumental, gennemdokumenteret bog, der dog ofte i detaljerigdom går længere end nødvendigt. Det er således blevet en bog for specialister, der næppe får den udbredelse, som emnet og arbejdsindsatsen kunne fortjene.

I.F.

USA

MORELL HEALD & LAWRENCE S. KAPLAN: *Culture and Diplomacy. The American Experience*. (Greenwood Press, 1977). 361 s.

Udgangspunktet for denne bog er den opfattelse, at amerikansk udenrigspolitik traditionelt har været et instrument for grupper og enkeltpersoner, der havde specielle interesser at fremme eller forsvare uden for landets grænser; først efter 2. verdenskrig bliver den også et udtryk for, hvad man kan kalde en national interesse, defineret og formuleret af de relevante statslige organer. På det ideologiske niveau fandt dette forhold udtryk i den traditionelle dialektik mellem (statslig) isolationisme på den ene side og en kulturel og økonomisk universalisme på den anden side, der sanktionerede privatpersoners og gruppers udbredelse af deres såvel immaterielle som materielle værdier overalt i verden.

Indtil det 20. århundrede var den officielle udenrigspolitik helt underlagt beskyttelse af private interesser, og selvom prioriteringen af private og nationale interesser har ændret sig væsentligt, spiller de førstnævnte stadig efter forfatternes opfattelse en væsentlig større rolle for amerikansk udenrigspolitik end for andre landes.

Bogens argumentation er fordelt på 12 case studies, hvoraf 5 vedrører det 19. og 7 det 20. århundrede. Geografisk dækker de alle kontinenter, undtagen Australien, og en lignende spredning findes på de interesser, der behandles: ideologiske, religiøse, humanitære, etniske og privatøkonomiske. Ved at pege på sådanne ikke-diplomatiske interessers betydning er bogen – der iøvrigt er yderst velskrevet – med til at udvide forståelsen ikke blot af amerikansk udenrigspolitik, men af udenrigspolitik generelt.

LISLE A. ROSE: *The Long Shadow. Reflections on the Second World War Era*. (Greenwood Press, 1978). 224 s., 11.95 £.

En fremtrædende amerikansk »post-revisionistisk« historiker, der specielt har beskæftiget sig med den umiddelbare efterkrigstids internationale historie, reflekterer her i en række essays over de psykologiske, moralske og kulturelle eftervirkninger af anden verdenskrig.

Hans grundtese er, at nazismens dyrkelse af den nøgne magt via den traumatiske oplevelse, verdenskrigen var for en hel generation, smittede af på sejrherrerne og var med til at skabe det psykologiske grundlag for den

kolde krig, McCarthyismen og i sidste instans Vietnam og Watergate. Veterangenerationen, hvortil hørte politikere som Kennedy og Nixon, blev gennem krigserfaringerne revet løs af den traditionelle amerikanske moralitet og præget af en »rodløs, manipulativ, kynisk og udbyttende livsstil«, der i 1960erne blev dominerende i amerikansk samfundsliv.

Med sin påpegning af verdenskrigens psykologiske skyggevirkning peger Rose utvivlsomt på et vigtigt og ofte overset problem, men man kan nok tvivle på, om han med den meget brede, næsten altfavnende analyse, der præger denne bog, kommer meget længere end til netop at pege på problemet.

HERBERT Y. SCHANDLER: *The Unmaking of a President. Lyndon Johnson and Vietnam.* (Princeton University Press, 1977). 419 s., 21.00 $.

Tet-offensiven i foråret 1968 resulterede i et militært nederlag for Vietcong og Nordvietnam, men var samtidig en psykologisk sejr, der kom til at betyde et vendepunkt i Vietnam-krigen. Den viste, at USAs hidtidige strategi, der var blevet til under begivenhedernes pres og ikke baseret på nogen grundlæggende strategisk kalkule, ikke havde udsigt til inden for en overskuelig fremtid at realisere USAs mål i Vietnam, og at en nyorientering derfor var nødvendig.

Forfatteren lægger – som andre forfattere før ham – stor vægt på den rolle, som forsvarsminister Clark Clifford spillede i denne omvurderingsproces, dog primært som talsmand for behovet for en ny politik. Ved formuleringen af den nye politik lægger Schandler derimod hovedvægten på præsident Johnson og de faktorer, der bevidst eller ubevidst påvirkede hans valg, herunder beslutningen om at undlade at søge genopstilling ved 1968-valget. Schandler peger her på den hurtige og uventede erosion af tilslutningen til krigen i befolkningen og Kongressen, der satte ind i kølvandet af Tet-offensiven, og som truede med at skabe en national krise, hvis ikke en ændring af Vietnam-politikken blev gennemført.

Forfatteren har de bedste forudsætninger for sin analyse. Som ansat i forsvarsministeriet var han i 1968-69 ansvarlig for de dele af Pentagon-rapporten, der omhandlede Tet-perioden, og han har senere været i stand til at interviewe en lang række beslutningstagere fra perioden, ligesom han har haft adgang til visse normalt lukkede kilder. Dette sammenholdt med en klar forståelse af det amerikanske systems funktion og for beslutningsteoretiske problemstillinger generelt har skabt en analyse, der på engang er solid historieskrivning og spændende politisk litteratur.

STATSKUNDSKAB

THOMAS A. REILLY and MICHAEL W. SIGALL: *Political Bargaining:* An Introduction to Modern Politics. (W. H. Freeman and Co., 1976). 182 s., 4.80 £ (cloth), 2.50 £ (paper).

Bogens to forfattere har søgt at skrive en elementær lærebog i statskundskab, der på få sider skulle omfatte fagets mest centrale emneområder, herunder såvel generelle politologiske problemstillinger, gennemgang af væsentligere landes (især USAs) politiske system som international politik og organisation.

De har valgt at gøre det – ikke gennem en traditionel institutionsbeskrivelse eller et referat af forskellige teoretiske indfaldsvinkler – men med en gennemført selvstændig tolkning (eller metafor) byggende på den politiske markedsplads, hvor enkeltpersoner, grupper, organisationer eller stater optræder som købere og sælgere af knappe (politiske) goder.

Denne metafor, der anvendt med skønsomhed kunne have været pædagogisk frugtbar, viser sig hurtigt ikke at kunne bære en generel oversigt over politilogien. Resultatet er blevet en vidtløftig fremstilling i pseudo-sociologisk jargon, der er næsten berøvet konkret indhold og fyldt med tolkninger så tvivlsomme, at de rejser tvivl om forfatterens viden om de behandlede emner.

Det fremgår af bogens bagside, at der findes en tilhørende lærervejledning. Den vil der blive brug for!

I.F.

AREND LIJPHART: *Democracy in Plural Societies*. A Comparative Exploration. (Yale University Press, 1977). 248 s.

I denne bog har den hollandske politolog Arend Lijphart givet den hidtil mest indgående fremstilling af sin teori om det såkaldte »consociational democracy«. Lijpharts problemstilling omfatter først og fremmest spørgsmålet om sammenhængen mellem et samfunds sociale struktur og mulighederne for en stabil demokratisk styreform. Hovedtesen er, at politiske forhold – navnlig forskellige former for elitesamarbejde – kan sikre et stabilt demokrati selv i samfund, der er præget af dybe sociale konflikter, fragmenterede eller plurale samfund. Som vigtige europæiske eksempler på consocietale demokratier nævnes Østrig, Belgien, Holland og Schweiz.

På det teoretiske plan er bogen et vægtigt indlæg i debatten om forholdet mellem de økonomiske og sociale omstændigheder i et samfund og den politiske struktur eller styreform. Bogens budskab er imidlertid at imødegå den almindelige, pessimistiske opfattelse, at stabile, demokratiske styreformer ikke er levedygtige i de ofte stærkt splittede u-lande. For disse tilfælde anbefaler Lijphart det consocietale demokrati.

Der er næppe tvivl om, at bogen vil komme til at indtage en plads blandt den komparative politiske teoris hovedværker, men den er også vigtig i forbindelse med studiet af politisk udvikling.

P.S.

RALPH MILIBAND: *Marxism and Politics*. I serien Marxist Introductions. (Oxford University Press 1977) 199 s. 1,75 £.

Denne bog er skrevet af en engelsk politolog, professor i politik ved Leeds University og mangeårigt fremtrædende medlem af det engelske new left. I 1964 grundlagde han sammen med en arbejderbevægelseshistoriker John Saville tidsskriftet Socialist Register i opposition til en mere teoretisk ny-marxistisk gruppering om Perry Anderson, der havde overtaget new left's teoretiske organ, New Left Review.

Milibands hovedværk er, The State in Capitalist Society fra 1969 (norsk udgave 1972), som gav anledning til en kendt diskussion med den fransk-græske marxistiske politolog Nicos Poulantzos (hvis værker alle findes på tysk, engelsk og svensk; 2 af hans sidste bøger + artikler også på dansk). Denne diskussion af den kapitalistiske statsmagt er samlet og udgivet på svensk sammen med en del andre tekster af Lennart Berntson under overskriften Marxistisk statsteori. Cavefors 1978.

På denne baggrund stillede jeg store forventninger til Milibands forsøg på at levere en systematisk analyse af 'politik' (og i mindre grad 'politikvidenskab') ud fra et demokratisk socialistisk standpunkt. Det må straks siges, at bogen ikke indfrier disse – store – forventninger.

I forordet opregner Miliband korrekt de fleste af vanskelighederne for marxister ved at analysere magtens problem. Årsagerne er både videnskabelige, d.v.s. indbygget i den materialistiske historieopfattelse og politiske, resultat af stalinismens (og kommunismens) ødelæggelse af al udogmatisk politisk diskussion og analyse i perioden 1920'erne til 1950'erne. Miliband proklamerer selv at ville yde et bidrag til at overvinde disse vanskeligheder (s. 15), men gør det egentlig ikke. Under nogle til tider kryptiske overskrifter gennemgås, hvad Marx og enkelte senere marxister mente om følgende emner: klasse og klassekonflikt, legitimering af kapitalistiske herskabssystemer, statsmagtens relative autonomi (fortsættelse af diskussionen med Poulantzas, som han anklager for determinisme), klasse og parti, reform og revolution. Det er ikke uinteressant, hvad han har fremdraget ved en konsekvent politisk læsning af

Marx. Bogen hæver sig højt over mange gruppers fremdragen af Marx' (eller Lenins, Stalins eller Maos) taktiske anvisninger i denne eller hin situation. Men hele fremlæggelsen er båret af en underlig ahistorisk opfattelse af kapitalismen; Marxlæsningen er ikke kombineret med en systematisk undersøgelse af de sidste 50 års erfaringer med socialistiske stater og rummer ikke mange henvisninger til marxistisk inspirerede partiers optræden i kapitalistiske samfund.

Bogens indhold er ikke dækkende i forhold til titlen. Snarere burde den hedde Marx and Politics. Men dertil er den ikke nær nok historisk konkret i forhold til Marx' samtid.

U.Ø.

FRANCIS G. CASTLES: *The Social Democratic Image of Society*. A Study of the Achievements and Origins of Scandinavian Social Democracy in Comparative Perspective. (Routledge & Kegan Paul, 1978). 162 s. 5.95 £.

Bogen søger at forklare den politisk afgørende rolle, som de skandinaviske socialdemokratier i modsætning til arbejderpartierne i andre lande har spillet og de konsekvenser, som denne dominans har givet sig udslag i.

De skandinaviske socialdemokratiers politiske dominans har ikke blot vist sig ved deres vælgertilslutning, som igennem de sidste fire årtier har ligget omkring 40%, men navnlig i deres overvægt i forhold til de næststærkeste partier. Den borgerlige front har i de skandinaviske lande været splittet mellem flere partier. Dette har muliggjort, at socialdemokratisk ledede regeringer har kunnet gennemføre en social reformpolitik. Castles viser, at Danmark, Norge og Sverige (samt Holland) har nået et velfærdsniveau, som er væsentligt højere end de øvrige OECD-landes. Derimod er der stadig betydelige indkomstforskelle i de skandinaviske lande, og socialdemokratierne synes i stigende grad at erkende, at den traditionelle, reformistiske strategi ikke er tilstrækkelig til at tilvejebringe et lighedssamfund. Dette har i de senere år medført en fornyet interesse for at ændre de industrielle og økonomiske strukturer i det kapitalistiske system gennem indførelse af industrielt og økonomisk demokrati. Castles hævder videre, at jordbunden for sådanne mere fundamentale ændringer af det kapitalistiske system i de skandinaviske lande allerede er tilstede, fordi det i disse lande er lykkedes at identificere den nationale interesse med de demokratisk socialistiske målsætninger om lighed, social sikkerhed, fuld beskæftigelse m.v. Endelig argumenterer Castles for den opfattelse, at den succesfulde klassesamarbejdslinie, som de skandinaviske socialdemokratier har fulgt, skal ses i forhold til de særlige strukturelle og historiske forudsætninger i Skandinavien, og at den skandinaviske erfaring derfor kun har ringe relevans uden for lande som Danmark, Norge og Sverige.

Castles' fremstilling er overordentlig veldokumenteret og virkelig – som hævdet i undertitlen – komparativ i sit sigte, idet der først og fremmest sammenlignes med Storbritannien og også videre med de vesteuropæiske lande. Det svageste afsnit er mærkelig nok det, som bærer bogens titel: påstanden om at de skandinaviske socialdemokratier ikke blot har siddet på regeringsmagten, men virkelig har haft den politiske magt og fået sit samfundssyn og sine værdier til at dominere. Denne fortolkning – som tydeligvis anfægter den marxistiske teori – fremstår som mindre problematisk end den nok er.

P.S.

KVINDEPOLITIK

RICHARD J. EVANS: *The Feminist Movement in Germany 1894-1933*. (Sage Publications, 1976). 310 s.

I de senere år er der kommet gang i udforskningen af de ældre kvindebevægelsers historie, især i USA og England. Evans' bog er den første dybtgående og omfattende analyse af den engang så store borgerlige kvindebevægelse i Tyskland. Analysen er baseret på gennemgang af et stort primært materiale:

offentlige og private arkiver, herunder politiarkiver, samt tidsskrifter, bøger og pamfletter fra kvindebevægelsen m.m.m. Det er blevet en meget velskrevet og veldokumenteret bog.

Det er Evans' hovedsynspunkt, at den borgerlige kvindebevægelses opkomst, udvikling og forfald er tæt forbundet med liberalismens udvikling og kun kan forstås i sammenhæng hermed. At de tyske feminister havde så svært ved at slå igennem, tilskrives bl.a. liberalismens svage stilling i Tyskland. Hertil kom, at det i Preussen og i en lang række andre delstater så sent som til 1908 var forbudt kvinder at deltage i politiske møder og at være medlemmer af politiske organisationer.

Evans' bog er centreret om Bund Deutscher Frauenvereine (1894-1933), en stor paraplyorganisation af tyske kvindeforeninger, hvor de socialistiske dog ikke var med. Men også mange andre ikke-socialistiske kvindeorganisationer i perioden analyseres grundigt. Evans er for øvrigt på vej med en bog om de socialdemokratiske kvindeorganisationer.

D.D.

RICHARD J. EVANS: *Women's Emancipation Movements in Europe, America and Australia 1840-1920.* (Croom Helm, 1977). 266 s.

Selv om megen forskning mangler, er der nu kommet så mange arbejder om de ældre kvindebevægelser i de enkelte lande, at det er blevet muligt at foretage, hvad Evans selv kalder »et første forsøg på en komparativ syntese«. Bogen indeholder en ambitiøst anlagt, men vellykket sammenligning af de ældre kvindebevægelser i USA, England, Tyskland, de nordiske lande, Rusland, Østrig-Ungarn, Frankrig, Australien, New Zealand, Belgien, Holland, Italien samt de internationale kvindeorganisationer. Evans demonstrerer et imponerende kendskab til kvindebevægelserne og til de politiske og kulturelle forhold i de enkelte lande, selv om mange nuancer nødvendigvis går tabt i en så bredt anlagt analyse.

Bogen handler mest om de borgerlige (i deres udgangspunkt liberalistiske) kvindebevægelser. Men den giver også en udmærket oversigt over de socialistiske kvindebevægelser og over det problematiske forhold mellem disse to hovedgrene af kvindebevægelsen.

Evans mener – med rette – at kunne påvise mange ensartede træk i de borgerlige kvindebevægelsers udviklingshistorie: Først kom de moderate feminister, hvis hovedkrav var ugifte kvinders adgang til uddannelse og erhverv samt myndiggørelse, herunder ret til del i forældremyndigheden over børnene, for den gifte kvinde. Dernæst udvikledes en moralsk feminisme med kampagner mod den statsregulerede prostitution, mod seksuel frihed og mod alkohol. Først på denne baggrund – og altså relativt sent – opstod kravet om stemmeret som et generelt krav. Mange så kvindestemmeretten som et middel, hvorved kvinders højere moral skulle forbedre samfundet. Samtidig splittedes de fleste kvindebevægelser, og der opstod egentlige stemmeretsorganisationer. Endelig påviser Evans, hvorledes nogle militante feminister ved 1. verdenskrig udvikledes i pacifistisk retning (f.eks. de tyske), andre i stærk konservativ retning (f.eks. de engelske suffragetter). Ud over det komparative aspekt giver bogen en udmærket indføring i enkeltlandenes kvindebevægelser. Den er forsynet med udførlige litteraturhenvisninger.

D.D.

ANDREW FISCHEL & JANICE POTTKER: *National Politics and Sex Discrimination in Education.* (Lexington, 1977). 161 s., 16.50 $.

I den omfattende serie af uddannelsespolitiske studier, som *Lexington Books* udsender, og hvoraf ét bind tidligere er blevet omtalt i dette tidsskrift (NFH, XXIX, p. 30), foreligger nu et nyt interessant bind.

Andrew Fishel og Janice Pottker gennemgår her de vigtigste elementer i den lovgivnings- og udfyldningsproces, som i USA i løbet af 1970'erne på nationalt plan formelt

har fjernet de fleste muligheder for fortsat kønsdiskriminering i uddannelsessystemet.

Denne lovgivning er efter forfatternes opfattelse primært et resultat af den nye kvindebevægelses indsats, selvfølgelig i samarbejde med de (få) politikere, der er gået aktivt ind i denne problematik. En væsentlig del af forklaringen på de forholdsvis gode resultater finder forfatterne dels i den mangel på modstand, man har mødt, og som skyldes såvel ligegladhed som ulyst til offentligt at gå ind for fortsat kønsdiskriminering, dels i sammenkoblingen med andre og nok så væsentlige uddannelsespolitiske *issues*, altså tendensen til såkaldt omnibuslovgivning.

Forfatterne er dog fuldt ud klar over, at betydningen af denne lovgivning står og falder med, om der på græsrodsniveau kan etableres en bevægelse, der kan sikre de formelle reglers overholdelse og opfølgning i uddannelsessystemet.

J.E.

BYPLANLÆGNING

WOLFGANG BRAUNFELS: *Abendländische Stadtbaukunst*. Herrschaftsform und Baugestalt. (Du Mont Schauberg, 1976) 359 s., 29,80 DM.

Bogen er en typologisk analyse af en lang række europæiske »bypersonligheder«, der spænder over tiden fra ca. 900 og frem til 1900. Som undertitlen også antyder, drejer det sig om at efterspore den indre sammenhæng mellem bestemte byudformninger og de forskelligartede politiske herskabsformer, der i byanlæg, monumentalbyggeri og repræsentativ planlægning på afgørende måde har præget europæiske bystrukturer. Det er således ikke en »økonomisk« byhistorie; det er mere en analyse af, hvorledes bestemte politiske målsætninger og idealitet i byudformning og institutionsbyggeri har samspillet og gensidigt fordret hinanden.

Fremstillingen starter med den tidlige middelalders *biskopbyer* og behandler herefter handelskapitalismens bydannelser i tre kapitler: *bystaterne*, *sømagterne* og *rigsbyerne*. En analyse af *idealbyer* adskiller bogens første del fra den følgende gennemgang af *residensbyer* fra renæssance og barok, *hovedstæder* som kulturmagt og *det andet og tredie Rom*, hvor bl.a. Capitol analyseres som politisk utopi.

Forlaget overdriver en hel del, når det taler om, at »der her bliver fulgt en ny vej til forståelsen af hovedværker i den europæiske bybygningskunst«.

Synsvinklen på stoffet er set før, men hvad der er mere centralt at fremhæve, er den konsekvens, hvormed den er gennemført på det omfattende materiale og de gode typologiske sammenfatninger af de behandlede »byhistorier«. Heri ligger også bogens pædagogiske og oplysende værdi: et stort stof er komprimeret ned i kortfattede og overskuelige byanalyser suppleret med et udmærket billedmateriale. Det er glimrende introduktioner for den rejsende, som vil vide mere end kunstførerne kan fortælle.

L.D.

PRISOPGAVE

Komiteen til uddeling af Christian Paulsen-prisen udskriver følgende prisopgave:

»Byerhvervenes udvikling i hertugdømmerne Slesvig og Holsten i tiden mellem de slesvigske krige.«

Besvarelser af opgaven sendes i to maskinskrevne eksemplarer inden 1. aug. 1980 til prof. Lorenz Rerup, Dronning Sofies vej 35 B, 4000 Roskilde.

Besvarelser indsendes under mærke eller motto, mens forfatterens navn og adresse anføres på en seddel i en vedlagt lukket konvolut, der er forsynet med samme mærke eller motto som besvarelsen. Adgangen til at besvare opgaven står åben for enhver.

Besvarelserne vil blive bedømt af et sagkyndigt udvalg. Den, som prisen tilkendes, får på Christian Paulsens fødselsdag, den 10. jan. 1981 overrakt en sølvmedalje samt kr. 5.000,-.

OPSLAG

Statens humanistiske Forskningsråd yder særlig støtte til videreuddannelse af unge forskere, især med henblik på ophold ved forskningsinstitutioner i Danmark eller i udlandet. Støtten, der omfatter rejse og ophold af kortere varighed (f.eks. 1-4 mdr.), tildeles efter ansøgning.

Ansøgningerne kan indsendes løbende, men behandlingen finder kun sted 2 gange årligt: i begyndelsen af april og i begyndelsen af december. Der anvendes ikke skema. Ansøgningen skal indeholde oplysninger om alder, uddannelse, arbejde i tilknytning til forskningsinstitutioner eller lignende videnskabelig produktion. Anbefalinger fra lærere eller vejledere og accept om ophold fra den pågældende institution skal vedlægges.

Forskningsrådet lægger vægt på, at studieopholdet er et led i en personlig videreuddannelse, f.eks. i forbindelse med et projekt, og/eller indgår som led i videreudvikling af et forskningsfelt eller -miljø. Fast ansatte forskere eller kandidat- og seniorstipendiater, som har mulighed for at oppebære hel eller delvis løn under et udlandsophold, kan normalt ikke komme i betragtning, men kan søge om støtte til studieophold i udlandet i form af dækning af ekstraudgifter i begrænset omfang.

Ansøgning indsendes i 16 eksemplarer til:

Forskningssekretariatet
Holmens Kanal 7, 2. sal
1060 København K.